

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรี

ปณิชา กลิ่นจันทร์

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรี

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF NA PHRA THAT SUBDISTRICT,
PHANAT NIKHOM DISTRICT, CHONBURI PROVINCE.

PANICHA KLINCHAN

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR MASTER DEGREE OF ARTS IN POLITICAL SCIENCE
IN POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE AND LAWS

BURAPHA UNIVERSITY

2024

COPYRIGHT OF BURAPHA UNIVERSITY

คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์และคณะกรรมการสอบงานนิพนธ์ได้พิจารณางาน
นิพนธ์ของ ปณิชา กลิ่นจันทร์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง ของมหาวิทยาลัย
บูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์

คณะกรรมการสอบงานนิพนธ์

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข)

..... ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุรัตน์ อนันทนาธร)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร)

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก ดร. วิเชียร ต้นศิริคองค)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา อนุมัติให้รับงานนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการ
การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการ
ปกครอง ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทวัส แจ่มเอียด)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

64910121: สาขาวิชา: เศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง; ร.ม. (เศรษฐศาสตร์
การเมืองและการจัดการปกครอง)

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, ศักยภาพ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ปณิชา กลิ่นจันทร์ : การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระ
ธาตุ อำเภอพนัสนิคมจังหวัดชลบุรี. (CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT : A CASE STUDY
OF NA PHRA THAT SUBDISTRICT, PHANAT NIKHOM DISTRICT, CHONBURI PROVINCE.)
คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์: โอฟาร ถิ่นบางเตียว, รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข ปี พ.ศ. 2567.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี 2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหาร
จัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระ
ธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีศักยภาพการพัฒนา 3 รูปแบบ คือ 1. ศักยภาพพื้นที่ตำบล
หน้าพระธาตุเป็นชุมชนโบราณที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน 2. ศักยภาพของประชาชนที่มีส่วน
ร่วมในการพัฒนาตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตาม ประเมินผล โดยมีผู้นำชุมชนที่
เข้ามาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ให้กับประชาชน และ 3. ศักยภาพขององค์กรโดย
มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคีเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งมีการสนับสนุนให้เกิดการ
พัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนมีแนวทางการบริหารจัดการที่ดี เป็นแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมใน
ทุกด้าน สามารถจำแนกแนวทางได้ ดังนี้ 1. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2.
แนวทางการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว 3. แนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทาง
ในการลดผลกระทบที่จะเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวและเพิ่มผลกระทบทางบวกให้สามารถพัฒนา
ต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความเข้มแข็งและยั่งยืนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ให้เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป

64910121: MAJOR: POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE; M.A. (POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE)

KEYWORDS: MANAGEMENT, CULTURAL, TOURISM POTENTIAL

PANICHA KLINCHAN : CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF NA PHRA THAT SUBDISTRICT, PHANAT NIKHOM DISTRICT, CHONBURI PROVINCE..
ADVISORY COMMITTEE: OLARN THINBANGTIEO, RUNGNAPA YANYONGKASEMSUK 2024.

This research The objectives are: 1. To study the development of it as a cultural tourist attraction in Na Phrathat Subdistrict. Phanat Nikhom District Chonburi Province 2. To study management methods to become a cultural tourist destination. With the participation of local people in Na Phra That Subdistrict. Phanat Nikhom District Chonburi Province.

The results of the study found that the community has the potential for development in 3 areas: 1. The potential of Na Phra That Subdistrict as an ancient community. There are important cultural values and identities within the community as an ancient community believed to have historical significance from ancient times. 2. Potential of community participation in development: whereby community members are actively involved in every stage of development including planning Implementation, monitoring and evaluation Community leaders act as intermediaries to facilitate connections between various agencies and the community. 3. Potential to support the organization. Both government and private agencies are very supportive of tourism development. There is a management strategy covering all aspects, focusing on the development of cultural tourism resources. Increasing the efficiency of tourism personnel Expanding the tourism market These strategies aim to minimize potential negative impacts while maximizing positive impacts. To ensure that the development of sustainable and effective cultural tourism is consistent with Context of future space

กิตติกรรมประกาศ

งานนิพนธ์ฉบับนี้สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเนื่องจากความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ความรู้ข้อคิด ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนกระทั่งการวิจัยครั้งนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้นำชุมชนและผู้นำท้องถิ่น รวมถึงปราชญ์ชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐในตำบลพนสนิมทุก ๆ ท่านที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบคำถามและให้ข้อมูล ขอขอบคุณครอบครัว เพื่อน ๆ ของผู้วิจัย และเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกท่าน ที่ได้ให้กำลังใจและสนับสนุนส่งเสริมในการศึกษาเล่าเรียนครั้งนี้รวมทั้งเป็นผู้ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยหวังว่างานนิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ไม่มากนักสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี

ปณิชา กลิ่นจันทร์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามวิจัย	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตการศึกษา	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดและทฤษฎี.....	8
เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	50
ตัวแบบการวิเคราะห์เบื้องต้น.....	57
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	57
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	59
การเก็บรวบรวมข้อมูล	59
การตรวจสอบข้อมูล	61
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	61

บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	62
บริบทพื้นที่ศึกษา.....	62
ผลการศึกษาการพัฒนาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี.....	94
แนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี.....	103
บทที่ 5	110
สรุปผล อภิปรายผล และขอเสนอแนะ	110
สรุปผลการศึกษา.....	110
อภิปรายผลการศึกษา.....	113
ข้อเสนอแนะ.....	120
บรรณานุกรม.....	122
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	129

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางจำนวนประชากร ปี พ.ศ. 2565	65
ตารางที่ 2 ตารางจำนวนประชากรตำบลหน้าพระธาตุ	79
ตารางที่ 3 ลักษณะประชากรในตำบลหน้าพระธาตุ	79
ตารางที่ 4 โครงสร้างช่วงอายุของประชากร ปี 2565	80
ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (ปัจจัยภายใน)	104
ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (ปัจจัยภายนอก)	104
ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	105

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ตัวแบบการวิเคราะห์.....	57
ภาพที่ 2 พระพนัสบดี.....	63
ภาพที่ 3 แผนที่อำเภอพนัสนิคม.....	64
ภาพที่ 4 งานประเพณีงานบุญเนินธาตุ ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี	73
ภาพที่ 5 การแต่งการของชาวลาวในอดีต (ให้กาลเวลาเล่าเรื่องสยามแต่ปางก่อน, 2566)	95
ภาพที่ 6 ฝาชีลายดอกพิกุล.....	96
ภาพที่ 7 ฝาชีลายดาวล้อมเดือน	97

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวจัดเป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกโดยมีบทบาทที่สำคัญต่อเศรษฐกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศซึ่งเห็นได้จากการขยายตัวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมขนาดใหญ่หลาย ๆ อุตสาหกรรม เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ยังทำให้ประเทศก้าวไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาค ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการท่องเที่ยวและการบริการที่มีชื่อเสียงติดลำดับต้นๆ ของภูมิภาคเอเชีย ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นทั้งการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและบริการที่มีหลากหลายจึงมีความสัมพันธ์กันกับองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยหน่วยงานรัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย ดำเนินการ กำกับ ควบคุม ดูแล และส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงได้มีการบรรจุอยู่ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 3 ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ทางการท่องเที่ยวของประเทศ คือ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐานความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” จากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ ที่มุ่งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยมีการสนับสนุนให้กิจกรรมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นการสร้างรายได้ การสร้างงานและถ่ายทอดความเจริญไปสู่ภูมิภาครวมถึงเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรศิลปวัฒนธรรม ธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งมรดกตลอดจนโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ในขณะที่ภาคเอกชนเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อน กระตุ้นและส่งเสริมให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ได้กำหนดให้มีการยกระดับการท่องเที่ยว และคุณภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคตะวันออก โดยมี จังหวัดชลบุรีและระยอง เป็นพื้นที่หลักของวงแหวนท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) และขยายสู่พื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่ประชาชนในพื้นที่ให้เพิ่มมากขึ้น จากแนวโน้มการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) พบว่า มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจาก 29.89 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2561 เป็น 46.72 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2564 และมีรายได้จากการท่องเที่ยว เพิ่มขึ้นจาก 285,572 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2561 เป็น 508,590 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2564 ซึ่งการท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงมีการส่งเสริมให้มีกิจกรรมเกิดขึ้นอย่างมากมาย เพื่อเป็นทางเลือกและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เดินทางมาท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ อาทิเช่น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและประเภทชายหาด น้ำตก ถ้ำ เกาะ แก่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน (อุรยา วิสกุล, 2563)

จากความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีเพิ่มมากขึ้นรวมถึงการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวและรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายไม่ได้มีเพียงผลกระทบทางด้านบวกในทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเพียงเท่านั้นแต่ยังรวมถึงผลกระทบด้านลบที่ยังคงส่งผลอีกมากมายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิเช่น ความเสื่อมโทรมของสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง ทรัพยากรที่มีภายในชุมชนลดน้อยลง เพื่อนำมาอำนวยความสะดวกและรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบการอนุรักษ์ที่ให้ความสำคัญต่อ ทรัพยากรที่มีในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและมีกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประชาชนเป็นเจ้าของทรัพยากร เพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากภายนอกและภายในของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนการได้รับการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งสามารถสร้างสรรค์จากทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม มรดกทางภูมิปัญญาผ่านกระบวนการและวิธีการพัฒนาแบบองค์รวมบนความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนและท้องถิ่นให้เกิดการบริการที่มีมูลค่าสูงขึ้นได้อย่างยั่งยืน และจังหวัดชลบุรียังเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นในเรื่องการท่องเที่ยวที่เป็น ประวัติศาสตร์ ศาสนา สถาน วิถีชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่สืบทอดอัตลักษณ์พื้นถิ่นของกลุ่มมาอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ในการดำเนินชีวิตไปตามวิถีความเป็นอยู่และประเพณีอันดีงามของชุมชน จึงทำให้การท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดชลบุรีได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศจำนวนมากในปัจจุบัน

ชลบุรีถือว่าเป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีความสำคัญในประเทศไทยตั้งอยู่ในภาคตะวันออกของประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งสิ้น 2,726,875 ไร่ โดยลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดชลบุรีจะประกอบไปด้วยลักษณะพื้นที่แบบผสมผสาน ที่เป็นทั้งพื้นที่ราบลูกคลื่นและเนินเขา มีลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ คล้ายลูกกระพรวน มีหน้าผาหิน หาดทรายทอดยาว ป่าชายเลน ป่าชายหาด ภูเขาและบริเวณพื้นที่ที่เป็นเกาะ ซึ่งจะมีลักษณะเป็นเกาะเล็ก เกาะใหญ่ (เอกลักษณ์ ณีฤทธิ และพรทิพย์ พันธุ์ธรา, 2564) และจังหวัดชลบุรียังเป็นพื้นที่ท่าจอดเรือพาณิชย์ขนาดใหญ่ อาทิ ท่าเรือแหลมฉบัง ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกอีกด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าจังหวัดชลบุรีมีภูมิประเทศที่หลากหลายและที่สมบูรณ์ที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมง ผลิตภัณฑ์สินค้าแปรรูป และการท่องเที่ยว และสิ่งเหล่านี้ทำให้จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งในด้านพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมจึงทำให้จังหวัดชลบุรีได้กลายเป็น “เพชรน้ำเอกแห่งบูรพาทิศ” จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้จังหวัดชลบุรีตามประวัติศาสตร์ยังคงเป็นเมืองโบราณที่มีผู้คนอาศัยมาก่อน เนื่องจากมีการขุดค้นด้านโบราณคดีแล้วพบร่องรอยของชุมชนโบราณที่อยู่ในช่วงของยุคหินใหม่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำพานทอง ที่มีการใช้ขวานหินขัด ลูกปัดและกำไล ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาซึ่งมี

ลายที่เกิดจากการใช้เชือกทาบลงไปขณะดินยังไม่แห้ง พบร่องรอยของชุมชนโบราณต่าง ๆ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าภายในเนื้อที่ 4,363 ตารางกิโลเมตรของจังหวัดชลบุรี ในอดีตพื้นที่บริเวณดังกล่าวเคยเป็นที่ตั้งเมืองโบราณที่มีความรุ่งเรืองถึง 3 เมือง ได้แก่ เมืองพญาเร่ในเขตอำเภอบ่อทอง เมืองศรีพลในเขตอำเภอมืองชลบุรีเมืองพระรถในเขตอำเภอพินสนิม โดยอาณาเขตของ 3 เมืองนี้มีความสัมพันธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกันและอาณาเขตของเมืองโบราณทั้ง 3 เมืองรวมกันเป็นจังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน (จังหวัดชลบุรี, 2565) อำเภอพินสนิม ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดชลบุรี เป็นอำเภอที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำประมงน้ำจืดและการจักสานจากไม้ไผ่ทั้งในรูปแบบของใช้และของประดับเป็นสินค้าขึ้นชื่อในอำเภอพินสนิม เป็นต้น

พินสนิมเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและยังคงเคยเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาก ในสมัย 1,000 กว่าปี มาแล้วจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยผู้คนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพินสนิมแบ่งเป็นชุมชนหลัก ๆ ได้ 3 ชุมชน คือ ชุมชนลาว ชุมชนจีน และชุมชนไทย โดยเริ่มแรกมีการอพยพเข้ามาของคนลาว ประมาณ 2,000 คน ในปี พ.ศ. 2352 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ลาวนครพนมกลุ่มนี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่คลองมหาวงศ์เมืองสมุทรปราการ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนาม “ลาวอาสาปากน้ำ” จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มลาวอาสาปากน้ำกลุ่มนี้ก็ขอไปอยู่ที่ใหม่ เนื่องจากชาวลาวมาจากที่ตอนน้ำจืดจึงไม่คุ้นชินกับเมืองที่เป็นน้ำเค็มและด้วยในสมัยนั้นยังมีการทำสงครามระหว่างไทยกับเวียดนาม ที่มีการเดินทัพผ่านและต่อมาในช่วง พ.ศ. 2437 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง มีการแบ่งเขตเมืองชลบุรีกับเมืองฉะเชิงเทราวมกันตั้งเป็นเมืองขึ้นชื่อเมือง “พินสนิม” และอพยพลาวอาสาปากน้ำมาอยู่ที่เมืองนี้ และได้มีการตั้งนายลาวให้เป็นเจ้าเมือง พระราชทานยศและราชทานนามเป็น “พระอินทราชา” จนกระทั่งสงครามสงบลง เริ่มมีการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจทำให้คนชาวจีนและชาวลาวพื้นเมืองเข้ามาตั้งรกรากและได้กลายมาเป็นย่านค้าขายถาวรจนเป็นตลาดของเมืองขึ้น ซึ่งทั้ง 3 ชุมชนอยู่กันอย่างพี่น้องที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา การละเล่น อาหาร ภาษา

ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ของอำเภอพินสนิมจัดได้เป็นทุนทางวัฒนธรรมอีกทุนหนึ่งที่มีความสำคัญที่มีการเชื่อมโยงกันในทางประวัติศาสตร์ อาทิเช่น เมืองที่ขุดค้นพบที่เป็นเมืองเก่าแก่ที่สุดในอำเภอพินสนิม คือ บ้านโคกพนมดี ที่อยู่ในตำบลท่าข้ามในปัจจุบัน ต่อมาเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีตในช่วงเมืองเก่าสมัยทวารวดีที่มีอายุประมาณ 1,500 ปี คือ เมืองพระรถ ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่สำคัญเมืองหนึ่งในอำเภอพินสนิมเมืองพระรถจึงกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของชลบุรีในยุคนี้ปรากฏร่องรอยคูเมืองเป็นแนวคูน้ำและคันดินล้อมรอบ มีลำน้ำสำคัญ 3 สายไหลผ่านมาล้อมรอบ ซึ่งเป็นผังเมืองในรูปแบบเดียวกับ อโยธยา คือ คลองสระกลาง คลองหลวง และคลองพานทอง คลองทั้งสามมีเส้นทางเชื่อมไหลไปรวมกับแม่น้ำบางปะกงที่อยู่ไม่ไกลทางทิศตะวันตก (ภารดี มหาขันธ์, 2531) ซึ่งเส้นทางคมนาคมของเมืองพระรถ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการติดต่อกับเมืองสำคัญสมัยเดียวกันอย่างเมืองศรีมโหสถที่อยู่ทางทิศเหนือของเมืองพระรถ และเมืองพระรถยังวรรณกรรมเรื่องหนึ่งในทางพุทธศาสนาที่แพร่หลายในชาวลาว ที่มาตั้งถิ่นฐานในเมืองพระรถ ในสมัยรัชการที่ 3

พ.ศ. 2371 จึงได้มีการนำเรื่องราวของพระรถเสนชาดก หรือพระรถเมรีเหล่านี้มาเล่าสืบต่อกันไป จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นวรรณกรรมแนวโศกนาฏกรรม (Tragedy) แบบพลัดพรากที่ถ่ายทอดเรื่องราว ผ่านงานศิลปะแขนงอื่น ๆ อาทิ บทละคร กาพย์ขับไม้ จิตรกรรม รวมถึงการนำเรื่องพระรถเมรีไป ใช้ในพิธีกรรมและการอธิบายประวัติความเป็นมาของโบราณสถานหรือสถานที่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งนี้ วรรณกรรมเรื่อง “พระรถเมรี” มีปรากฏอยู่ใน ปัญญาสาตก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ใช้ชื่อว่า “รถเสนชาดก” เป็นชาดกลำดับที่ 47 เป็นต้น ดังนั้นวรรณกรรม เรื่องพระรถเมรีในภาคตะวันออกเฉียง มีจุดเริ่มต้นอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของพนัสนิคมรวมถึงตำบลหน้าพระธาตุในปัจจุบัน

ตำบลหน้าพระธาตุ เป็นพื้นที่แอ่งกระทะรับน้ำและมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การปลูก พืชไร่ ทำนาข้าว และเลี้ยงสัตว์ การทำประมงเลี้ยงปลา ตำบลหน้าพระธาตุมีทั้งหมด 11 หมู่บ้านซึ่ง ถือว่าเป็นตำบลที่ใหญ่ตำบลหนึ่งในอำเภอพนัสนิคม มีพื้นที่รวม 14.53 ตารางกิโลเมตร หรือ 10,633.8 ไร่ มีประชากร 5,401 คน ตำบลหน้าพระธาตุมีการให้บริการด้านต่าง ๆ การอุปโภคบริโภค เพียงพอกับความต้องการของประชากรในพื้นที่ ซึ่งตำบลหน้าพระธาตุมีโบราณวัตถุ โบราณสถาน ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งหมดเหล่านี้เป็นจุดเด่นจุดสำคัญในตำบลหน้าพระธาตุ เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองพระรถ ของชาวลาวในสมัยก่อนที่ได้เชื่อว่าเป็นเมือง อินทปัตนคร เนื่องจากการขุดค้นโบราณวัตถุหลากหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นเมือง เก่าสมัยทวารวดี เมื่อ พ.ศ. 2472 มีการขุดพบโบราณวัตถุซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-18 (สมัยทวารวดีถึงอโยธยาตอนต้น) เป็นพระพุทธรูป “พระพนัสบดี” ได้ที่บริเวณตำบลหน้าพระธาตุ เป็นพระพุทธรูปจำหลักจากศิลาดำเนื้อละเอียด นักโบราณคดีกำหนดว่า เป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี นอกจากมีการขุดพบกรุพระพิมพ์เนื้อตะกั่ว สนิมแดง คราบไขขาว โดยปัจจุบันเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง ศักดิ์สิทธิ์ของชาวอำเภอพนัสนิคมและประชาชนทั่วไป เมื่อ พ.ศ. 2460 พบโบราณสถานอายุราวพุทธ ศตวรรษที่ 12-16 และยังเป็นเมืองสำคัญมีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยละโว้ - อโยธยาตอนต้น ราวพุทธ ศตวรรษที่ 17-18 (ภารดี มหาขันธ์, 2531) เมืองพระรถมี 2 ประเภท คือ ร่องรอยผังเมืองและศาสน สถาน โดยร่องรอยที่ขุดค้นพบ คือผังเมืองพระรถ มีลักษณะเป็นผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 1,550 x 850 เมตร มีกำแพงเมืองเป็นคันดิน 2 ชั้น สูงจากพื้นดินประมาณ 2 ศอกเศษ ห่างกันชั้นละ 5 วา คูรอบเมืองกว้างประมาณ 3 ศอก ซึ่งในปัจจุบันกำแพงชั้นในจะเห็นเพียงเป็นทิวแต่ขาดเป็นตอน ๆ ส่วนแนวกำแพงดินชั้นนอกจะเห็นเป็นแนวสัน ๆ เป็นโคกเล็กโคกน้อยกลางท้องนา ต่อมาในส่วน ของศาสนสถานที่พบคือ เนินพระธาตุตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพระรถตรงมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งอยู่ตอนหลังของตัวเมืองด้านตะวันตก เป็นเนินพระสถูปรูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ เป็นฐาน สถูปแบบทวารวดี ตั้งอยู่บนเนินดินกว้างประมาณ 32 เมตร สูงจากพื้นทุ่งนาโดยรอบประมาณ 4 เมตร ซึ่งฐานเดิมขององค์พระธาตุ กว้าง 11.70 เมตร ยาว 13.40 เมตร มีความสูง 1.60 เมตร ส่วนองค์พระธาตุ กว้างด้านละ 3.50 เมตรและจากฐานประมาณ 7 เมตร โดยชาวบ้านมีเชื่อกันว่าเป็นที่ประดิษฐาน พระบรมธาตุ ซึ่งปัจจุบันกรมศิลปากรได้บูรณะในส่วนบนได้ก่อพระเจดีย์ครอบทับไว้ เป็นศาสนสถานที่ เคารพของผู้คนในละแวกนี้ นอกจากร่องรอยทางโบราณสถานและโบราณวัตถุแล้วยังพบว่าตำบล หน้าพระธาตุมีลำน้ำไหลผ่าน (Praphan, 2011)

จะเห็นได้ว่าตำบลหน้าพระธาตุจึงมีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม ตำนาน ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพ จึงทำให้ตำบลหน้าพระธาตุ มีทุนชุมชน ครบทั้ง 5 ด้าน

ที่มีความน่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าตำบลหน้าพระธาตุจะมีทุนครบทุกด้าน มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรมสูงที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและได้มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน แต่สถานที่เหล่านี้ก็ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักมากนัก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องของความสามารถในการใช้แหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่ยังอยู่ในระดับต่ำส่งผลให้ขีดความสามารถทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับต่ำด้วยและในส่วนของชุมชนเองอาจยังไม่มีการจัดการอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นหากจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวที่มีในชุมชนทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเกิดความยั่งยืนนั้น ชุมชนท้องถิ่นควรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการโบราณสถานที่มีความโดดเด่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตน เพื่อจะส่งผลให้เกิดผลกระทบทางบวกต่อชุมชนและลดผลกระทบทางลบซึ่งจะเกิดกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในส่วนนี้เองชุมชนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมภายในตำบลมายึดโยงเข้าด้วยกันเพื่อจะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะต้องมีทั้งกระบวนการและแบบแผนในการพัฒนา ตั้งแต่การวางแผนการควบคุมดูแล การใช้ทรัพยากรท่องเที่ยว การอนุรักษ์ฟื้นฟู และการได้รับประโยชน์จากการให้บริการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) เพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและให้อยู่บนพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวจะเป็นการกระจายรายได้ให้แก่ชุมชนในการสร้างอาชีพ สร้างงาน พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น และพัฒนาคนในชุมชนให้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการท่องเที่ยว สามารถทำให้คนในชุมชนมีความสุขกับการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนได้รับประโยชน์ในแบบที่ตนเองต้องการ ก่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษา อนุรักษ์หวงแหนแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นของตนไว้สู่คนรุ่นลูกหลานต่อไปและเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น และนอกจากนี้ยังถือเป็นการส่งประโยชน์โดยตรงให้กับคนในชุมชนให้ได้มีการได้ฟื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิม การที่ชุมชนมีความสามัคคีกันมากขึ้นซึ่งกระบวนการที่เกิดสิ่งเหล่านี้ได้จะช่วยสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นให้เป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเองได้และสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายของรัฐบาลในการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้ ซึ่งปัจจัยเชิงบวกดังกล่าวจะสามารถส่งต่อไปถึงรุ่นลูกหลาน ถือเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นไปอย่างยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่เป็นรูปแบบเป็นรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมคุณค่าทางสินค้าและบริการการท่องเที่ยว เพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ แก่นักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของภูมิปัญญา จิตวิญญาณและประวัติศาสตร์ หรือผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประเภทการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพควรได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างมาก การพัฒนาและการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมเป็นการเพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้มากขึ้น (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2565) ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลแล้วยังไม่ค่อยมีการทำการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากนัก ตลอดจนทางภาครัฐให้การสนับสนุนในด้านของการท่องเที่ยวและให้ความสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มี

ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้สามารถพึ่งพาตนเองและสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจระดับรากฐานให้มีการเติบโตได้อย่างยั่งยืนต่อไปจากที่กล่าวมาทั้งหมดจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในตำบลหน้าพระธาตุให้สอดคล้องกับบริบทและทุนทางสังคมภายในชุมชนโดยไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมของชุมชนหรือวิถีชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ที่มีภายในชุมชนและยังเป็นการส่งผลประโยชน์โดยตรงให้ถึงมือประชาชนในชุมชนเพื่อที่จะพัฒนาที่ประชาชนในชุมชนได้ประโยชน์อย่างแท้จริง แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุนั้นย่อมประสบปัญหาที่เป็นทางบวกและทางลบซึ่งพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุรายล้อมไปด้วยอุตสาหกรรมและความเจริญที่มาจากการพัฒนาพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการหาแนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุที่สามารถดำเนินการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

คำถามวิจัย

1. การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีเป็นอย่างไร
2. การบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีมีแนวทางอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านช่วงเวลา

การศึกษานี้ผู้วิจัยจะกำหนดช่วงเวลาในการศึกษาโดยเริ่มต้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2529 เป็นช่วงเวลาที่กรมศิลปกรได้ทำการสำรวจหาร่องรอยโบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่เมืองพระรถหรือตำบลหน้าพระธาตุจนถึงปี พ.ศ. 2565 ซึ่งเป็นช่วงเวลาปัจจุบันที่ยังคงมีโบราณสถานโบราณวัตถุในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้มีการกำหนดพื้นที่ของการศึกษาไว้ที่ ตำบลหน้าพระธาตุเป็นหน่วยการวิเคราะห์ โดยตำบลหน้าพระธาตุประกอบไปด้วย หมู่ที่ 1 บ้านไร่ หมู่ที่ 2 บ้านกลาง หมู่ที่ 3 บ้านใหม่ หมู่ที่ 4 บ้านโกย หมู่ที่ 5 บ้านบ่อชิง หมู่ที่ 6 บ้านเชิงเนิน หมู่ที่ 7 บ้านบ่อชิงใต้ หมู่ที่ 8 บ้านหนองจอก หมู่ที่ 9 บ้านโคก หมู่ที่ 10 บ้านปอ หมู่ที่ 11 บ้านกลาง ถือเป็นตำบลที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและเป็นตำบลที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่น่าสนใจ เช่น เจดีย์เนินพระธาตุ กำแพงเมืองพระรถ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างคน 3 เชื้อชาติที่มาอยู่ร่วมกันจึงทำให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น แต่ยังคงขาดการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาละขาดการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงทำให้ประชาชนภายในจังหวัดและประชาชนในจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาท่องเที่ยวภายในพื้นที่น้อยมาก จากสาเหตุข้างต้นที่กล่าวมาจึงทำให้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ของตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นพื้นที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

3. ขอบเขตด้านเนื้อหาการศึกษา

ในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยได้มีการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมาใช้ในการสำรวจและประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนตำบลหน้าพระธาตุจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาวิเคราะห์ STOW Analysis เพื่อค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาตลอดจนนำผลการศึกษาไปใช้ในแนวทางการบริหารจัดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ เพื่อเป็นการพัฒนาและอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนา รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่และพัฒนาทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

4. ขอบเขตด้านประชากร

ประชาชนผู้ที่อยู่อาศัยในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี บุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ที่ได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น
2. คาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี อย่างเป็นระบบ

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการศึกษา โดยผู้วิจัยจะแบ่งสาระสำคัญในการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎี
2. เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. ตัวแบบการวิเคราะห์เบื้องต้น
4. นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วยแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว
5. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

สุพัตรา คำจันทร์ (2558) นิยามความหมายของการท่องเที่ยว คือ ผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ หรือการกระทำต่อกันและกันของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐบาล และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านในกระบวนการดึงดูดใจ และต้อนรับขับสู้ นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอื่น ๆ ซึ่งมีเงื่อนไขคือนักท่องเที่ยวจะต้องไม่อยู่อาศัยในสถานที่นั้น ๆ เป็นการถาวรเพื่อทำกิจกรรมใด ๆ และไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวรในจะไม่เป็นการที่จะดำเนินการหรือกิจกรรมใดที่เป็นการสร้างรายได้

กรชวลย์ คณิพันธุ์ และคณะ (2564) ได้อธิบายถึงกิจกรรมการเดินทาง ของบุคคลจากที่อยู่อาศัยตนเองไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ เพื่อการทำกิจกรรมใด ๆ ที่มี ใช้เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวกับ ภาครัฐที่วางแผนและจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งชุมชนหรือเจ้าของท้องถิ่นในพื้นที่ท่องเที่ยว

ชาญชัย ดวงจิต (2536) นิยามความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีการเดินทางของคนจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ โดยจะเป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้หลักในการบริการ เช่น

ค้างแรม การขนส่ง การนำเที่ยว เป็นต้น และยังเกี่ยวกับกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น การผลิตและ การจำหน่ายอาหาร และสินค้าที่ระลึก เป็นต้น หรือเป็นกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องในการ ประกอบอาชีพหรือเพื่อหารายได้ เช่น การเดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อประชุมสัมมนา การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง หรือเพื่อน การเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น

การท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้ 2 ประการ คือ 1. การท่องเที่ยวที่หมายถึงความสัมพันธ์ของ กิจกรรมต่าง ๆ ในรูปของการอยู่อาศัยของบุคคลในที่ใดที่หนึ่งโดยมีเงื่อนไขคือการไม่อยู่อาศัยประเทศ นั้นอย่างถาวรเพื่อกิจกรรมใด ๆ ในการแสวงหาผลประโยชน์ที่ได้มาซึ่งรายได้นอกเหนือจากการ พักผ่อนไม่ว่าจะเป็นการกระทำเพียงชั่วคราวหรือทำการอย่างถาวร ในความหมายที่ 2. ให้ ความหมายของการท่องเที่ยวโดยการให้เป็นศาสตร์และเป็นศิลป์ซึ่งเป็นธุรกิจในการสร้างความพึง พอใจให้แก่ผู้มาใช้บริการ นักท่องเที่ยว เช่น การจัดการด้านที่พัก และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น

เศกสรรค์ ยงวณิช (2535) การท่องเที่ยว คือการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่ หนึ่งเป็นการชั่วคราว ด้วยความสนใจในการเดินทางไปยังสถานที่นั้น ตามความต้องการของตัว บุคคลแต่มิใช่เป็นการเดินทางเพื่อการประกอบอาชีพหรือแสวงหารายได้จากการเดินทางนั้น ๆ

วรรณ วรชวานิช (2546) การท่องเที่ยวเป็นคำที่แสดงถึงความหมายที่กว้าง ซึ่งการ ท่องเที่ยวมิใช่เป็นเพียงแค่การเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อหาความสนุกสนานเพียงเท่านั้น แต่ยังคงหมายถึงการเคลื่อนย้ายของประชากรจากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งด้วยความสมัครใจ โดย การเดินทางดังกล่าวจะกระทำภายในประเทศหรือต่างประเทศก็ได้ซึ่งการท่องเที่ยวต้องเป็น กระบวนการที่มีความสัมพันธ์กัน ตลอดจนการได้รับความรู้แลกเปลี่ยนความรู้ ความสนุกสนาน และ ความเพลิดเพลิน

ราณี อิศัยกุล (2546) การท่องเที่ยว หมายถึงการดำเนินกิจกรรมหรือการดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางไปยังสถานที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่อาศัยเดิมไปยังสถานที่ใหม่เป็นการชั่วคราวด้วยความ สมัครใจเป็นการเดินทางเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อไปพักผ่อนหรือเพื่อใช้บริการที่ตอบสนองต่อความ ต้องการของบุคคล โดยกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจ ใน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐที่วางแผนและจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งชุมชนหรือเจ้าของท้องถิ่นในพื้นที่ท่องเที่ยว เพื่อให้ เกิดรายได้ให้แก่ผู้ให้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับ (วิสาชา อุเทนพันธุ์, 2546) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึงกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่อาศัยการเดินทางเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทาง ที่หลากหลาย เช่น เพื่อการพักผ่อน เพื่อความสนุกสนาน เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อทัศนศึกษา เพื่อการศึกษา เพื่อติดต่อธุรกิจ และเพื่อเยี่ยมญาติ เป็นต้น

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวจึงพอสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง จากที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจหรือ ก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม จนเป็นเหตุดึงดูดใจให้เดินทาง ไปศึกษาและท่องเที่ยวตามแหล่งต่าง ๆ นอกจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่า ชุมชนนั้นมีความพร้อมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด แล้วยังพบว่าภารกิจประกอบของการท่องเที่ยวสามารถเป็นตัวแปรในการพิจารณาและประเมิน

ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องและใกล้เคียงกับทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นๆ โดยมื่อนักวิชาหลายท่านได้หาข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบการท่องเที่ยว ดังนี้

เสรี วงศ์ไพจิตร (2530) อธิบายถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 องค์ประกอบด้วยกัน ดังนี้ 1.แหล่งท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา ทะเล เกาะแก่ง ทัศนียภาพทางภูมิอากาศ เป็นต้น และ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น 2. แหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก โรงแรม ร้านอาหาร การคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ภายในต่างประเทศและระหว่างประเทศ ตลอดจนความปลอดภัยในทรัพย์สินและชีวิต สินค้าที่ระลึก สินค้าพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น เป็นต้น

วรรณ วรชวานิช (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย ลักษณะของการกระจายรายได้ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว ฤดูกาลท่องเที่ยว ทัศนคติของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2. สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสินค้าที่รวบรวมเอาสินค้าและบริการหลายประการทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี อสังหาริมทรัพย์ สาธารณูปโภค เป็นต้น

3. การคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่ทำให้ นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ และธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถดำเนินต่อไปได้ ซึ่งในการจัดการคมนาคมขนส่งต้องพิจารณาจากรูปแบบของการขนส่ง การคมนาคมขนส่งสู่แหล่งท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่งในแหล่งท่องเที่ยว แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสาร

4. ข้อมูลข่าวสารและบริการ ข้อมูลข่าวสารเป็นเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในสถานที่ท่องเที่ยว แก่นักท่องเที่ยว แผ่นพับ แผนที่ และเอกสารแนะนำต่าง ๆ ส่วนการบริการเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยบริการในด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถ บริการด้านสถานที่ และอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกาย

5. ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกด้านการเข้าเมือง แบ่งออกได้ 2 ลักษณะ ดังนี้ 1. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เช่น กำหนดมาตรการต่าง ๆ จัดหน่วยงานพิเศษ เพื่อช่วยเหลือและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น และ 2. ด้านอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง เช่น การขนส่งผู้โดยสาร ระเบียบพิธีการเข้าเมือง บริการขนส่งระหว่างท่าอากาศยาน หรือสถานที่ขนส่งผู้โดยสาร

6. โครงสร้างพื้นฐาน เป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนให้ธุรกิจการท่องเที่ยวดำเนินต่อไปด้วยดี และก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการดำเนินธุรกิจ ได้แก่ การไฟฟ้า การประปา การสื่อสาร ความสามารถในการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล สถานพยาบาลต่าง ๆ

7. การสนับสนุนอื่น ๆ เป็นการเพิ่มความความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว

ศรัญยา วรากุลวิทย์ (2551) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่าจะต้องประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว เพราะเป็นผู้ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในสถานที่นั้น โดยเป็นการสร้างรายได้และธุรกิจการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน
2. การเดินทาง การท่องเที่ยวคือการเดินทางไปให้ถึงจุดหมายที่ตั้งไว้ โดยวิธีใดวิธีหนึ่งซึ่งจะต้องสามารถอำนวยความสะดวกในการเดินทางทั้งสภาพของยานพาหนะที่ใช้เดินทางและระบบเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางที่มีความปลอดภัย รวมทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง
3. แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้นั้นนักท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจให้เกิดการเดินทาง ซึ่งแรงจูงใจนี้ประกอบด้วย แรงจูงใจทางกาย แรงจูงใจทางวัฒนธรรม แรงจูงใจระหว่างบุคคล และแรงจูงใจทางด้านสถานภาพและความมีชื่อเสียง
4. ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทรัพยากรที่มีลักษณะแตกต่างกับสภาพแวดล้อมของตนเอง จะเป็นแรงดึงดูดใจที่สำคัญที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2538) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้สรุปได้ว่า ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจด้านแหล่งท่องเที่ยวมี 4 ประการ คือ 1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อ่าว แหลม เกาะ หน้าผา โขดหิน ภูเขา ทะเล ภูมิอากาศ ทัศนียภาพ เป็นต้น 1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ต่าง ๆ อาจแสดงออกมาในรูปแบบของศาสนา สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จารีตประเพณี เป็นต้น 1.3 การกระจายของชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งนำไปสู่การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยือนและท่องเที่ยว 1.4 แหล่งบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ อาจเป็นสถานเริงรมย์ ยามราตรี สวนสัตว์ สนามกีฬา สวนธารณะ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว มี 4 ประการ คือ 2.1 ที่พัก ซึ่งมีหลายประเภท เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮ้าส์ บังกะโล หรือที่พัก ลักษณะอื่น ๆ เป็นต้น 2.2 ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เช่น ประเภทอาหาร คุณภาพอาหาร ราคาอาหาร เป็นต้น 2.3 สถานบริการ เช่น ร้านซักรีด ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น 2.4 ปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว เช่น ระบบการสื่อสาร การคมนาคมขนส่งสาธารณะ โภค เป็นต้น โดยด้านการคมนาคมขนส่ง เช่น ประเภทของการขนส่ง เส้นทางในการขนส่งแต่ละประเภท ความสะดวกความปลอดภัยความประหยัด เป็นต้น ด้านการต้อนรับ เช่น คนในพื้นที่ พนักงานบริการ การเดินทางเข้าประเทศ เป็นต้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวถึงพื้นฐานที่เป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวว่ามีองค์ประกอบ 4 ด้าน หรือที่เรียกว่าองค์ประกอบการท่องเที่ยว 4A5 ได้แก่

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) เกิดจากสถานที่ (Site) หรือเหตุการณ์ (Event) สถานที่ที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นมาก็ได้ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมเยือนสถานที่นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ โบราณสถาน ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต

เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) คือ ต้องมีเส้นทางโครงข่ายขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง

อาทิ ระบบการขนส่ง ซึ่งประกอบด้วยเส้นทาง ยานพาหนะ สถานี และผู้ประกอบการขนส่ง เพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทาง โดยจะต้องเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และปลอดภัย

สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือน ให้ได้รับความสุขสบายและประทับใจ โดยปกติรัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาและพัฒนาเพื่อการบริหารแก่ ประชาชนอยู่แล้ว สำหรับนักท่องเที่ยวแล้วถือว่าเป็นผลพลอยได้จากการให้บริการเหล่านี้ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การสื่อสาร ระบบน้ำ ระบบไฟฟ้า การสุขาภิบาล ถนน สาธารณสุข สวนสาธารณะ การศึกษา และการฝึกอบรมสิ่งอำนวยความสะดวก ประเภทความปลอดภัย ทั้งทางร่างกายและทรัพย์สิน โดยทั่วไปรัฐจำเป็นต้องมีการคุ้มครองรักษา ความปลอดภัยและบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกประเภท การเข้า - ออกเมือง ซึ่งประกอบด้วย การขนถ่ายกระเป๋าเดินทาง การตรวจตราหนังสือเดินทางเมื่อ นักท่องเที่ยวเดินทางเข้า - ออกประเทศ การตรวจค้นของติดตัว และการต่อวีซ่า

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services) เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เอื้อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยการบริหารจัดการและ การปฏิบัติ ซึ่งหมายรวมถึงเรื่องการตลาด ระบบข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน การส่งเสริมการ ท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว นโยบายการท่องเที่ยว การวางแผนอำนวยความสะดวกเพื่อจัดการ ท่องเที่ยว และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

นอกจากองค์ประกอบการท่องเที่ยว 4As ดังกล่าวข้างต้นนั้น (บุษบา สิทธิกร และสิริวัฒนา ใจมา, 2552) ยังได้กล่าวถึงการพิจารณาความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวการพัฒนาที่สำคัญ อีก 2As ได้แก่

ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะสามารถ รองรับนักท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่าง ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากหากแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ไม่มีความพร้อมด้านที่พัก ย่อมส่งผลกระทบต่อ การขยายตัวทางการท่องเที่ยวโดยตรง หากที่พักในแหล่ง ท่องเที่ยวต่าง ๆ มีความหลากหลายและสะดวกสบายก็จะมีผลต่อการตัดสินใจเดินทาง เพื่อมาพักผ่อน และท่องเที่ยว ดังนั้น ที่พักในแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว ที่สำคัญประการ หนึ่ง คือกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) ได้แก่ กิจกรรมประเพณีและเทศกาลที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ทั้งกิจกรรมขนาดใหญ่และกิจกรรมขนาดเล็ก มีกำหนดการและควบคุม การจัดกิจกรรมให้มีความเหมาะสม ปลอดภัย เช่น กิจกรรมการดำน้ำ ล่องเรือแคนู เทศกาล ดอกไม้บาน เทศกาลอาหาร และการประกวดแข่งขันต่าง ๆ เป็นต้น

อดุลย์ กองสมุทร (2543) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่า จะต้อง ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสภาพพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวก นโยบายของรัฐและท้องถิ่น ตลอดจนความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในการรับนักท่องเที่ยวในการรับนักท่องเที่ยวของแหล่ง ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ต้องพิจารณาถึงสภาพต่าง ๆ ของแหล่งมีปัจจัยที่เป็นมูลเหตุจูงใจให้เกิดการลงทุน และการพัฒนาการท่องเที่ยวดังนี้

1. สภาพการเข้าถึง พิจารณาจาก ประเภทพาหนะและวิธีการ รวมถึงความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สภาพถนน ประกอบด้วย ลาดยาง ถนนลูกรัง ความกว้าง เป็นต้น

2. ปัญหาอุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวก พิจารณาจาก สาธารณูปโภค สาธารณูปการ สิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ แหล่งน้ำดื่ม แหล่งน้ำใช้ ที่จอดรถ ห้องสุขา บริการของบ้านพักและสถานบริการ ประกอบด้วย ร้านอาหาร ร้านของที่ระลึก พิพิธภัณฑ์ ห้องแสดงนิทรรศการ ป้อมยาม จุดแจ้งเหตุ ศาลานั่งพัก ระบบสื่อสาร ความหมาย ประกอบด้วย ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่บริการ ข้อมูล ป้ายสื่อ ความหมาย โสตทัศนูปกรณ์ สื่อสิ่งพิมพ์ นิทรรศการ มัคคุเทศก์ตลอดจนระบบการจัดการ ประกอบด้วย การรักษาความปลอดภัย ระบบการกำจัดขยะ

3. สภาพแวดล้อม พิจารณาจาก การบำบัดน้ำเสีย มลพิษทางอากาศและเสียง การถูกทำลายโดยน้ำมือมนุษย์การค้าและการบริการในแหล่งท่องเที่ยว การถูกบดบังทัศนียภาพ ตั้งอยู่ใกล้แหล่งอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม หรือเกษตรกรรม ความสกปรก

4. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว พิจารณาจาก ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งในทุกฤดูกาล เป็นเขตราชการที่ต้องขออนุญาต

5. ปริมาณการท่องเที่ยว พิจารณาจาก จำนวนนักท่องเที่ยวต่อปีความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวในวันเสาร์ - อาทิตย์ และในฤดูท่องเที่ยว ประเภทของการท่องเที่ยว ประเภทของการท่องเที่ยวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง กล่าวคือ จะช่วยให้ผู้ศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในแต่ละสังคมแตกต่างกัน จนทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่จะเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินนั้น รายละเอียดในหัวข้อนี้ จึงกล่าวถึงประเภทของการท่องเที่ยว ซึ่งประเภทของการท่องเที่ยวในที่นี้ หมายถึง “ประสบการณ์ในการท่องเที่ยวที่จำแนกที่หมายปลายทางของการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว” ซึ่ง (สุราสินี ขวนไชยะกุล, 2553) สามารถจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวออกเป็น 6 ประเภทดังนี้

5.1 การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) การท่องเที่ยวประเภทนี้ประสงค์ที่จะสังเกตการแสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากร ต่างเผ่าพันธุ์ จึงจะรวมไปถึงการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง ๆ

5.2 การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environment Tourism) การท่องเที่ยวประเภทนี้คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ กล่าวคือ เป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมาจากแดนไกลให้เข้ามาท่องเที่ยว แต่ข้อนี้จะเน้นสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ที่เป็นสิ่งธรรมชาติและเป็นสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและ การชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นพิภพที่อยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งจะรวมการถ่ายภาพการเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์ เป็นต้น

5.3 การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและ การเข้าร่วมใช้ชีวิตวิถีเก่า ๆ ที่กำลังจะสูญหายไปบางท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และงานเทศกาล เป็นต้น

5.4 การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุเก่า ๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการไปชมอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วังต่าง ๆ และการแสดงแสงเสียง เหตุการณ์เด่น ๆ ในอดีตกาล เป็นต้น

5.5 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหรือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นเข้ามาไว้ด้วย เมื่อมีการท่องเที่ยว เพื่อการธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งจะมีการท่องเที่ยวได้หลายประเภท บางแหล่งเป็น ทั้งการท่องเที่ยวเพื่อ นันทนาการ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม แล้วแต่นักท่องเที่ยวจะต้องการอย่างไร

5.6 การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (Recreation Tourism) เป็นการเข้าร่วมในการแข่งขันกีฬา น้ำพุแร่รักษาโรค การอาบแดด การสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ สถานที่ดังกล่าวได้แก่ หาดทราย ชายทะเล การแข่งขันกอล์ฟ ในสนามกอล์ฟชั้นเยี่ยม และการแข่งขันเทนนิส เป็นต้น การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเฉพาะ

5.7 การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการของหน่วยงาน และบริษัทห้างร้านต่างๆ เพื่อการดูงาน ประชุมศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อนันทนาการ โดยหน่วยงานและบริษัทห้างร้านจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ให้ทั้งหมดจากประเภทของการท่องเที่ยว

ซึ่งสอดคล้องกับ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้มีการจัดประเภทการท่องเที่ยว ไว้ 4 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่อยู่ในรูปแบบของที่สะท้อนความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ในลักษณะที่เป็นสิ่งเฉพาะในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น การท่องเที่ยววิถีชีวิต ชุมชนเก่า ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวในเชิงเกษตรพื้นบ้าน เป็นต้น
2. การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานและศาสนา เป็นการท่องเที่ยวที่ชื่นชมในความสวยงามของโบราณ การเยี่ยมชมเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น
3. การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในรูปแบบของการชื่นชมความสวยงาม การศึกษาธรรมชาติ ตลอดจนการผจญภัย โดยเป็นกิจกรรมที่เป็นการพักผ่อนหย่อนใจ อาทิเช่น ภูเขา ทะเล น้ำตก แก่งน้ำ เป็นต้น
4. การท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การประชุมสัมมนา ธุรกิจ การบันเทิง และการกีฬา เป็นต้น

ดังกล่าวแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวขึ้นและดำเนินไปตามธรรมชาติมานานแล้ว จนกระทั่งปัจจุบัน การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มนุษย์จัดสร้างขึ้น (Man made) จนจัดได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง ที่มีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ โดยดัดแปลงให้เกิดการท่องเที่ยวแบบใหม่ ๆ ที่หลากหลาย

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552) กล่าวว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างจากอุตสาหกรรมอื่น เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปแต่ละ

พื้นที่ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่ใช่อุตสาหกรรมในรูปแบบที่ชัดเจน แต่เป็นการรวมตัวของอุตสาหกรรมอื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่

1. ที่พัก เป็นสถานที่ที่จัดไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เดินทางจากสถานที่หนึ่งมายังสถานที่หนึ่งได้เข้าใช้บริการ ซึ่งปัจจุบันได้มีการพัฒนาในรูปแบบการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้ตอบสนองความต้องการแก่ผู้ใช้บริการอย่างสูงที่สุด โดยมาการบริหารจัดการทั้งในรูปแบบของเครือข่ายท้องถิ่นและเครือข่ายระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาธุรกิจดังกล่าวเป็นสร้างการพัฒนาภายใต้ระบบมาตรฐานการให้บริการที่สูง การดูแลรักษาควบคู่กับการบริหารจัดการเอื้อประโยชน์ต่อผู้ใช้บริการ เพื่อความยั่งยืนในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

2. สิ่งดึงดูดใจ เป็นสิ่งที่สามารถกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ ซึ่งสามารถแบ่งได้หลากหลายประเภท อาทิเช่น ประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ น้ำตก ทะเล แก่งเกาะต่าง ๆ เป็นต้น ประเภทวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ได้แก่ แห่เทียนพรรษา งานลอยกระทง งานสงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งดึงดูดใจในที่นี้หมายถึงสิ่งที่เป็นความโดดเด่น เอกลักษณะเฉพาะถิ่น ที่เป็นที่สนใจกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น งานประเพณีท้องถิ่น สินค้าพื้นเมือง สถานที่ที่เป็นบ่อน้ำพุร้อน ทะเลแหวก ภูเขาไฟ เป็นต้น

3. สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสิ่งที่จัดทำขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์และอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา แผนที่ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ศูนย์ให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

4. การคมนาคม ที่เป็นส่วนสำคัญในการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่หนึ่งซึ่งคมนาคมในปัจจุบันมีการพัฒนาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการ และเพียงพอแก่นักท่องเที่ยวให้สามารถเดินทางได้อย่างรวดเร็วและสะดวก โดยคมนาคมเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีความสนใจและยังมีการให้บริการที่หลากหลายประเภท อาทิเช่น ธุรกิจการบิน การเดินเรือ และการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์โดยสารรถไฟ รถไฟฟ้า เป็นต้น

5. กิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่ถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแรงดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน ความสามัคคี และการแข่งขันได้อีกด้วย เช่น การเดินป่า การดำน้ำ การตกปลา กิจกรรมทางทะเล เป็นต้น เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในรอบศตวรรษที่ผ่านมา จำนวนประชากรของประเทศต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรเริ่มดีขึ้น เพราะเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา เช่น ประชากรที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา การเมือง การปกครองมากขึ้น และปริมาณของโครงสร้างขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ ถนนหนทาง การสื่อสาร การไฟฟ้า ฯลฯ มีพอเพียงที่จะเอื้ออำนวยให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทและเมือง สามารถเดินทางไปมาหาสู่ และรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึงทั้งยังมีการพัฒนาค่านิยมให้สอดคล้องกับสังคมโลกหรือยุคโลกาภิวัตน์ จนเป็นผลให้การท่องเที่ยวเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต ค่านิยม และทัศนคติของประชากรโดยรวม ทั้งผลดีและผลเสียมากขึ้นตามลำดับ

วัลลภ ทองอ่อน (2547) สามารถสรุปผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ดังนี้

1. ผลกระทบทางการเมือง การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ จะก่อให้เกิดรูปแบบของอาณานิคมขึ้นมา และในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวภายในประเทศกลับช่วยกระตุ้นความรู้สึกรัก

และให้ความสำคัญของประเทศมากยิ่งขึ้นประชาชนมีความภาคภูมิใจในมรดกบรรพบุรุษของตนที่ได้สร้างสรรค์เอาไว้ อันเป็นผลที่ก่อให้เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ตัวอย่างเช่น นักศึกษา และนักเรียนที่เดินทางท่องเที่ยวไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ภายในประเทศ ซึ่งจะยังผลระยะยาวต่อความคิด และค่านิยมต่อประเทศชาติมากขึ้น ถ้าหากเอกลักษณ์และเอกภาพของท้องถิ่นที่มีอยู่ไม่ถูกทำลายไปเสียก่อน อย่างไรก็ตาม การติดต่อกันระหว่างกลุ่มชนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน แม้ว่าจะอยู่ในประเทศเดียวกันก็ไม่เป็นผลดีเสมอไป ทั้งนี้เพราะอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม และศีลธรรมขึ้นได้ และจะดำรงชีวิตความชื่นชมในเอกลักษณ์ท้องถิ่นของตนของกลุ่มชนแต่ละภาคอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดและจากความภาคภูมิใจในวิถีการและเกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ ในบางโอกาส

2. ผลกระทบทางวัฒนธรรม จากสภาพโดยทั่วไป ทางด้านภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม ต่างกัน ย่อมก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมขึ้นมา และเป็นตัวการสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศขึ้นมา ดังจะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวจากประเทศอุตสาหกรรมเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประชากรในเมืองที่เจริญแล้วเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปในท้องถิ่นชนบทที่อยู่ไกลออกไปในประเทศของตน จากความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวพื้นเมืองอาจทำให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ชาวเขาเผ่าแม้วในภาคเหนือมีความต้องการให้คนทั่วไปเรียกพวกเขาว่า “ม้ง” ถ้าใครเรียกพวกเขาว่า “แม้ว” จะถือว่าเป็นการดูถูกเหยียดหยามพวกเขา เป็นต้น สิ่งที่สามรถสังเกตได้อีกอย่างหนึ่ง ที่เป็นผลกระทบอันเกิดมาจากการท่องเที่ยวก็คือ นักท่องเที่ยวมาจากแหล่งที่เจริญ มักจะมองชาวพื้นเมืองอย่างดูถูกเหยียดหยาม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในชนบท ยังถูกนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการค้า เพื่อสนองความพอใจของนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากมีการวางแผนเป็นอย่างดีแล้ว การท่องเที่ยวในประเทศจะต้องเร่งอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเก่าแก่เอาไว้ แต่บ่อยครั้งที่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวพื้นเมืองถูกลดทอนไปเพื่อการค้าเพื่อตอบสนองความต้องการและเป็นของขวัญสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีเต้นรำของชาวพื้นเมืองและสิ่งที่ผลิตด้วยมือ เป็นต้น

3. ผลกระทบทางด้านสังคมและศีลธรรม ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อด้านวัฒนธรรมที่กล่าวมาโดยข้อเท็จจริงแล้ว พื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยว และชาวพื้นเมืองต่างกันมีการผสมผสานกันในเรื่องดังกล่าวทำให้เกิดประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นตัวการทำลายที่สำคัญ กล่าวคือ จากผลกระทบที่เกิดจากการพบเห็น จะทำให้ชาวพื้นเมืองพยายามต่อสู้เพื่อที่จะยกฐานะด้านการศึกษาให้เท่าเทียมกับนักท่องเที่ยว แต่ความเป็นจริงแล้ว โอกาสที่ชาวพื้นเมืองจะทำได้เช่นนั้นเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง และจะเป็นผลให้ชาวพื้นเมืองเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวได้ ผลกระทบที่เกิดจากการพบเห็นที่ส่งผลออกมาในทางลบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “ผลกระทบต่อมาตรฐานด้านศีลธรรม” จากสถานภาพของชาวพื้นเมืองกับนักท่องเที่ยวแตกต่างกันให้เกิดปัญหาทางด้านอาชญากรรม โสเภณี การฉ้อโกง การปล้นทรัพย์ และยาเสพติดให้โทษ ที่ปรากฏขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ นอกจากนี้เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังต่างถิ่นหรือต่างแดน มักจะทำอะไรที่ตัวเองเก็บกดไว้ออกมา โดยปราศจากความละอาย เพราะเขาถือว่าถิ่นที่เขากำลังท่องเที่ยวอยู่ ไม่มีผู้รู้จึงมักคุ้นกับพวกเขามาก่อน ฉะนั้นการแสดงออกของนักท่องเที่ยวดังกล่าวจะถูกชาวพื้นเมืองบางกลุ่มหรือบางคนนำไปกระทำความผิด เช่น การแสดงออก

ทางการแต่งกาย หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้สังคมในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

4. ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ แผนงานต่าง ๆ ที่มีมากและขาดประสิทธิภาพ จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง เช่น การสร้างอาคารพาณิชย์ โรงแรมหรู ๆ ขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยวที่ขัดกับภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านธรรมชาติ และวัฒนธรรม โดยสถาปนิกออกแบบขึ้นมาเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวหรือเชิงพาณิชย์มากกว่าการอนุรักษ์ทางด้านภูมิทัศน์ทางด้านวัฒนธรรม จึงทำให้ทัศนียภาพของบริเวณนั้น ๆ เสียไป การรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยวเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าหากมีผู้เข้าไปใช้บริการมากเกินไป อาจจะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวสกปรก เกิดสภาพมลภาวะขึ้น ดังนั้นการวางแผนที่ดีจะช่วยให้การอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวให้คงความสวยงามต่อไปได้ นอกจากนี้ สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งมีคนเข้าไปรับบริการมากเกินไปอาจทำให้ทัศนียภาพอันสวยงามถูกทำลายไปได้ ซึ่งบางครั้งจะต้องปิดดำเนินการ เพื่อการบูรณะสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นการชั่วคราว เช่น ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาจากผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สามารถจัดให้หมดไปได้ โดยอาศัยวิธีการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ การบริหารงานและการวางรูปแบบที่ดี มีการแนะนำและให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมซึ่งนักท่องเที่ยวย่อมพอใจในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีวิวทิวทัศน์สวยงาม มีศิลปะและสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยวิถีชีวิตที่น่าศึกษา ค่าใช้จ่ายที่ได้จากนักท่องเที่ยวบางส่วนควรจะนำกลับไปใช้เพื่ออนุรักษ์และปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวอันให้คงสภาพเดิมอยู่ตลอดไป

5. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ รายได้ที่เข้ามาสู่ประเทศอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวอันถือเป็นรายได้ “จำบัง” ประเภทหนึ่ง การที่นักท่องเที่ยวนำเงินเข้ามาใช้จ่าย จะทำให้เกิดกระแสการเงินหมุนเวียนเกิดขึ้น และช่วยในการกระจายรายได้จากถิ่นหนึ่งไปสู่อีกถิ่นหนึ่ง ค่าใช้จ่ายที่นักท่องเที่ยวต้องใช้ ได้แก่ ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่าบริการอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งเงินเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ประชากรมีงานทำเพิ่มขึ้น เช่น งานด้านบริการต่าง ๆ อันเป็นผลให้รายได้ประชากรสูงขึ้น และผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่ตามมาคือ จะทำให้ค่าครองชีพของประชากรในแหล่งท่องเที่ยวสูงขึ้นด้วยตัวอย่างเช่น ค่าครองชีพในเมืองพัทยา ภูเก็ต เป็นต้น หลังจากการที่เมื่อมองทั้งสองพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวและทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่แห่งนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะทำให้ค่าครองชีพสูงกว่าในบริเวณใกล้เคียงมากสินค้าส่วนมากราคาแพง ค่าจ้างแรงงานในเขตเมืองดังกล่าวจึงสูงตามไปด้วย ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ประชากรยากจนอยู่แล้วยิ่งยากจนลง ไม่มีกำลังซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค หรือเครื่องยังชีพให้กับตนเองและครอบครัวได้

ดังที่กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ จะทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งความรุนแรงจะมีมากหรือน้อยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามผลกระทบจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1. นโยบายรัฐบาล กล่าวคือ นโยบายของรัฐบาลต้องประกอบด้วยแผนแม่บท หรือแผนระยะยาวและแผนระยะสั้นที่

เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ชัดเจน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติและเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
 ประชากรทุกระดับได้เป็นอย่างดี 2. สถาบันหรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น กล่าวคือ
 ความล้มเหลวของกิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่ผ่านมา มักเกิดจากความล้มเหลวของ
 ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสถาบัน หรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนนี้เองอันขาดความรู้ความเข้าใจ
 เกี่ยวกับการบริหารจัดการในเชิงพัฒนาที่ผสมกลมกลืนระหว่างศาสตร์ที่เป็นสากลกับศาสตร์
 ท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้คงคุณค่าและเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญในเชิงการศึกษา การ
 กระตุ้นให้ตระหนักถึงคุณลักษณะเฉพาะที่สะท้อนให้เห็นถึงควมมีอารยธรรม เป็นของตนเองเอาไว้
 มากกว่าเชิงพาณิชย์และมีการปรุงแต่งมากจนเกินความเป็นจริงยิ่งกว่านั้น ผู้บริหารในระดับท้องถิ่นที่
 มิใช่เป็นคนท้องถิ่นทำให้ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เพียงพอ จึงใช้อำนาจและยึดแนวความคิดของ
 ตนเองเป็นตัวตั้ง จนทำให้เกิดผลกระทบต่องานเอกลักษณ์เฉพาะจนลดคุณค่าลง 3. คุณภาพของ
 ประชากรในท้องถิ่น กล่าวคือ ประชากรที่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งยังขาดความรู้
 ความเข้าใจและมองไม่เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง ไม่มีการห้ามปรามหรือต่อต้าน เมื่อเห็น
 นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมมีการเอารัดเอาเปรียบ แสดงอาการดูถูกเหยียดหยาม ฯลฯ
 ซึ่งล้วนก่อให้เกิดผลกระทบในทางเสียต่อตนเอง มองถิ่นและประเทศโดยรวมได้ทั้งสิ้น ดังนั้น การ
 กำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงาน จึงควรที่จะพิจารณาจากส่วนบนลงมา (Top - Down) และ
 จากส่วนล่างหรือผู้ปฏิบัติขึ้นไป (Bottom Up) ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและเอื้ออำนวยต่อ
 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้นประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวเมื่อ
 พิจารณาถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้วอาจลงความเห็น หรือสรุปได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวจะ
 ให้ประโยชน์แก่สังคม 2 ทาง คือ ทางตรงและทางอ้อม ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันนี้ สังคมวิทยาการ
 ท่องเที่ยวได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของโลกไปแล้วในหลาย
 ประเทศ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นสินค้าหลัก ในระบบการค้าระหว่างประเทศ
 อย่างรวดเร็ว และในอีกหลายประเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอยู่
 ในลำดับที่ 1 - 3 ของ 10 ลำดับ อุตสาหกรรมสำคัญของประเทศอีกด้วย ประเทศไทยของเราก็เป็นอีก
 ประเทศหนึ่งที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว นับเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อ
 ประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้เป็นอย่างมาก ทั้งในด้านที่มาของเงินตราต่างประเทศ การจ้างงานการ
 กระจายโอกาสและรายได้ การกระตุ้นการผลิต และความสามารถในการช่วยปรับดุลชำระเงินของจาก
 แนวความคิดดังกล่าวแล้วนั้นจะตรงกับแนวความคิดของ (วิชัย เทียนน้อย, 2533) ที่กล่าวถึงประโยชน์
 ที่พึงได้รับการท่องเที่ยวซึ่งครอบคลุมไปถึงประชากรในท้องถิ่นมากมายหลายสาขาวิชาชีพทั้ง
 ทางตรงและทางอ้อมให้แก่ประเทศ โดยประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางตรง

1. สายการบินหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจโรงแรม ในย่านเมืองอันเป็นแหล่งการท่องเที่ยวสำคัญ
 ทุกแห่งจะต้องจัดสถานที่พักอาศัยขึ้นมาเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเข้าพักอาศัยหลับนอน
 เป็นการชั่วคราว ที่พักที่จัดขึ้นบริการนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ โรงแรม บังกะโล และ รีสอร์ท ฯลฯ
 สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในกิจการท่องเที่ยวผู้ที่ทำหน้าที่ให้บริการแขกที่เข้ามาพักจะ
 ประกอบด้วยบุคคลหลายระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ ผู้จัดการ พนักงานต้อนรับ พนักงานด้านบริการ
 ภัตตาคาร และพนักงานฝ่ายแม่บ้าน เป็นต้น ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ใน

ท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อกิจการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมและมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางเข้าไปใช้บริการมากเท่าใดก็จะมีผลทำให้ประชากรในบริเวณนั้นมีรายได้เพิ่มขึ้น

2. สายการบินหรืออาชีพที่เกี่ยวกับภัตตาคาร การบริการทางด้านอาหาร นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องใช้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวแห่งใด จึงต้องใช้เงินเป็นจำนวนไม่น้อย เพื่อซื้อหาอาหารรับประทาน ด้วยเหตุนี้เอง ตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีการจัดสถานที่เพื่อบริการทางด้านอาหารอย่างพอเพียง และน่าจะเป็นไปตามรสนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้น ๆ ด้วย ความต้องการเรื่องอาหารการกิน ไม่ว่าจะเป็นจำพวกเนื้อ หรือ พืช และผลไม้ สิ่งเหล่านี้ประเทศไทยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์และเป็นอาหารที่สามารถจัดหามาได้จากท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียง

3. สายการบินหรืออาชีพที่เกี่ยวกับมัคคุเทศก์ งานเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ นับว่าเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์หรือผู้จัดการนำเที่ยวจะเป็นผู้ที่ให้ข่าวสารหรือข้อมูลทุกรูปแบบแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานที่และรายละเอียดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ เป็นต้น ดังนั้น ผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์จึงต้องมีความรู้และความสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้องและคนในท้องถิ่นนั้นก็สามารถเป็นหรือประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้ เพียงแต่ได้รับการฝึกฝนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดี นักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางเข้ามาในบริเวณนั้น ๆ ย่อมต้องการที่จะออกไปเที่ยวชมสิ่งที่น่าสนใจตามที่ตนเองต้องการ เช่น ออกไปเที่ยวชมทิวทัศน์ที่สวยงามตามธรรมชาติ ชมการละเล่นพื้นเมือง ชมวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นและโบราณสถาน เป็นต้น การออกจากที่พักของนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่พักผ่อนหย่อนใจต้องอาศัยมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยว และจะจ่ายเงินให้มัคคุเทศก์เป็นการตอบแทนตามที่ได้ตกลงกันไว้

4. สายการบินหรืออาชีพที่เกี่ยวกับการขนส่ง งานหรืออาชีพที่ทำรายได้ให้กับประชาชนที่เกิดขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ กิจการบริการขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างประเทศส่วนใหญ่จะเดินทางโดยเครื่องบิน และมาใช้บริการทางด้านรถยนต์ รถไฟ หรือ เรือยนต์ ไปสู่แหล่งการท่องเที่ยวที่ตนเองพึงปรารถนาต่อไป ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยก็จะใช้บริการขนส่งในท้องถิ่นที่มีอยู่เช่นเดียวกัน การขนส่งนี้มีได้หมายความว่าประโยชน์ที่พึงได้รับอันเกิดจากการท่องเที่ยว จะมีแต่เฉพาะรถยนต์ปรับอากาศเท่านั้น แม้แต่รถแท็กซี่ จักรยาน สามล้อ รถยนต์โดยสารขนาดเล็ก และเรือยนต์ แม้แต่ลูกหาบก็จะได้รับประโยชน์ด้วย เช่น การเช่าจักรยานยนต์เพื่อขี่เล่นแถบพืทยา หรือบางแสน การเช่ารถมาชมเมืองลำปาง และเช่าเรือล่องชมความงามของทิวทัศน์ สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในยามราตรี เป็นต้น เพราะฉะนั้น จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า รายได้เกิดจากการท่องเที่ยวที่ผันไปสู่ประชากรในชนบทที่อยู่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวและแก่ผู้จัดการบริการขนส่งแต่ละปีจะเป็นจำนวนเงินไม่น้อย และทำให้ประชากรแถบนั้นมีงานทำเพิ่มขึ้น

5. สายการบินเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าชุมชน นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวยังบริเวณใดมักจะซื้อของที่ระลึกเก็บไว้ฝากญาติพี่น้องและเพื่อนพ้อง และนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปจะมีความสุขกับการซื้อของที่ระลึกและของชุมชน เหล่านี้บางคนอาจจะชอบเครื่องประดับที่ทำจากวัสดุในท้องถิ่น เช่น เปลือกหอย เม็ดกระถิน เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน พวงกุญแจรูป ผิดาโชน

อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องจักสาน เครื่องเงิน สิ่งของแกะสลักซึ่งสิ่งของเหล่านี้จะประดิษฐ์ขึ้นมาจากฝีมือของชาวบ้านในแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ การที่นักท่องเที่ยวซื้อสินค้าดังกล่าวจะทำให้ประชากรมีงานทำและมีรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางอ้อม ได้แก่

1. การผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือผลิตของที่ระลึก แรงงานที่นำมาผลิตของที่ระลึกในท้องถิ่นต่างๆ จะมีจำนวนไม่น้อย เพราะสินค้าพื้นเมืองหรือของที่ระลึกเหล่านี้จะเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยว ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้น ถ้าหากสินค้าจำพวกนี้ขายได้ในปริมาณมาก จะทำให้ผู้ประกอบการจ้างแรงงานมาดำเนินการมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดรายได้แก่ชุมชนในกิจกรรมของการท่องเที่ยว

2. การเลี้ยงสัตว์เป็นอีกประเภทหนึ่งที่จะนำมาใช้ประกอบอาหารสำหรับเลี้ยงนักท่องเที่ยว เช่น โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ และกุ้ง นับว่าเป็นวัตถุดิบที่ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวนิยมใช้มาทำอาหารหรือนำมาทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่สามารถสร้างรายได้ เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมีการขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง และมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปใช้บริการเป็นจำนวนมากจึงส่งผลร้านอาหารและภัตตาคารต่าง ๆ จึงต้องสั่งซื้อสินค้าประเภทเนื้อสัตว์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกษตรกรขายสินค้าได้ราคาดี และมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นซึ่งรายได้ของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในกรณีดังกล่าวสืบเนื่องมาจากการท่องเที่ยว แม้ว่าจะปรากฏให้เห็นไม่เด่นชัดนัก แต่คนส่วนมากก็ยอมรับ และเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากกระจายออกไปสู่ชนบทอีกด้วย

3. การผลิตพืชผักผลไม้ตามปกติแล้วประชากรของประเทศไทยมากกว่าร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชผักที่ปลูกได้มักจะส่งออกจำหน่ายยังตลาดที่ย่านชุมชนในเมือง แต่ถ้าหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียง จะทำให้พืชผักผลไม้จำหน่ายในราคาดีขึ้น เพราะภัตตาคารและร้านค้าต่าง ๆ ต้องการพืชผักและผลไม้ไปประกอบอาหารสำหรับเลี้ยงนักท่องเที่ยวและเกษตรกรสามารถขายพืชผักผลไม้ให้กับนักท่องเที่ยวโดยตรงโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ดังนั้นเมื่อยังมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากเท่าไร พืชผักผลไม้ของเกษตรกรย่อมขายได้เพิ่มมากขึ้นและราคาดีมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

4. อาชีพการก่อสร้างและบริการอื่น ๆ เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวออกไปในท้องถิ่นใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นเมืองหลักของการท่องเที่ยว หรือเมืองรองที่กำลังพัฒนา สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สถานที่บริการด้านレisure ต่าง ๆ สาธารณูปโภค ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง สนามบิน หรือ ท่าเรือ จะได้จัดให้มีการก่อสร้างขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงาน ไม่ว่าจะเป็นช่างไม้ ช่างปูน ช่างสี และช่างอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะมีผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ขึ้นในท้องถิ่น จะเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขึ้น ในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เช่น การตัดถนนหนทางสายใหม่ การดำเนินการพัฒนาเกี่ยวกับไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การกำจัดขยะมูลฝอย การจัดระบบน้ำเสีย และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

อื่น ๆ เพื่อบริการสำหรับประชาชนและนักท่องเที่ยวทั่วไป ในขณะเดียวกัน ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะ เป็นข้าราชการ พ่อค้า หรือนักธุรกิจ จะมีความกระตือรือร้นในการที่จะช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นของตน ให้พร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนต่อไป

ธรรมชาติของวัฒนธรรม คือ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมผู้มีวัฒนธรรมเป็นประหนึ่งเครื่องมือที่ใช้ หาประโยชน์จากธรรมชาติแวดล้อม วัฒนธรรมจึงช่วยให้มนุษย์สร้างสรรค์สังคมได้อย่างมีพัฒนาการ จากสภาพสังคมของผู้ที่ยังชีพด้วยการทำอาหารจากแหล่งธรรมชาติมาเป็นผลิตอาหารได้เองเพื่อเลี้ยง ประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างเพื่อการดำรงชีวิต ร่วมกันในสังคม วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมแบบแผนการดำเนินชีวิตทุกแง่มุม พิจารณาจาก ทักษะของการยังชีพแล้วอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นทั้งอุปกรณ์ที่มนุษย์ใช้ปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เห็นได้ชัดจากกรณีของผู้ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก เช่น สังคมของผู้ที่หาของป่าล่าสัตว์ที่ได้คิดค้น และทำเครื่องมือใช้สอยเพื่อจัดหาปัจจัย 4 ที่เป็นพื้นฐานแห่งชีวิต ตามนัยวัฒนธรรมจึงเป็นภูมิ ปัญญาที่คนรุ่นลูกหลานได้สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้มักเริ่มต้นอย่างไม่เป็นทางการ โดย ผ่านประเพณีจากคำบอกเล่า ประเพณี นิทาน ตำนาน ตลอดจนการอบรมสั่งสอนและการเรียน แบบอย่างการกระทำของครอบครัวและวงศัวาน ส่วนการเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพและความรู้ต่างๆ จากผู้รู้และสถาบันเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ ดังนั้น ในปัจจุบันได้มีการนำสิ่งที่ เรียกว่า วัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยว จึงทำให้กลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม

ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2558) ได้อธิบายการให้ความหมายของทรัพยากรการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นไป 2 ระดับ คือ วัฒนธรรมในอุดมคติ คือ สิ่งที่จะควรจะเป็นจริงตาม กฎระเบียบ แนวทางและความคาดหวังที่มีอยู่โบราณสถาน เช่น วัด เป็นสถานที่ที่เคยใช้หรือใช้ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เครื่องปั้นดินเผาที่ถูกขุดพบในบริเวณหลุมฝังศพก็ควรจะเป็นสิ่งที่อุทิศ ให้แก่ผู้ตาย จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถที่เล่าเรื่องพุทธประวัติและนรก สวรรค์ คือ ห้องเรียนที่สอน ศิลธรรมและบาปบุญ คุณโทษ การให้ความหมายระดับอุดมคติ จะปรากฏอยู่ในขั้นต้น เพื่ออธิบาย ให้แก่สิ่งต่างๆ รอบตัว ความหมายในอุดมคติของบางสิ่งบางอย่างมีนัยถึงความดีงาม และควรรักษาไว้ ในฐานะ “ของสูง” สิ่งที่อยู่ในอุดมคติลักษณะนี้มักจะมีอยู่เป็นจำนวนน้อย จึงต้องสงวนไว้สำหรับผู้ที่ คู่ควรหรือผู้มีบุญบารมีเท่านั้น และวัฒนธรรมตามสภาพที่เป็นจริง อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ในสภาพ ที่เป็นจริง สิ่งเดียวกันอาจมีความหมายที่แตกต่างกัน ไปจากความหมายในอุดมคติ เห็นได้จากตัวอย่าง ของการบุกรุกพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อปรับเปลี่ยนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสมบัติของส่วนบุคคล หรือการเอาโบราณวัตถุมาเป็นสินค้าแทนที่จะสงวนรักษาไว้ ให้เป็นมรดกวัฒนธรรมเพื่อคนรุ่นหลัง ตลอดจนการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและศิลปะทุกแขนงที่มีประวัติความเป็นมาที่โดดเด่นและเป็น เอกลักษณ์

อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์ (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่าเป็น การเดินทางท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทุกรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มนุษย์สามารถศึกษาถึงตำนาน ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดที่มนุษย์มีซึ่งกันและกัน เป็นการแสดงให้เห็นถึง

ทัศนคติที่มีในแต่ละท้องถิ่นที่มีการสืบทอดต่อกันมารุ่นสู่รุ่น ตลอดจนเห็นถึงวัฒนธรรมการใช้ชีวิตของคนในช่วงยุคสมัยที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2530) ที่อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวที่เน้นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายสะท้อนความเป็นไทยที่แท้จริง เพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ความลึกซึ้งในความแตกต่างของวิถีชีวิตและการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดซึ่งกันและกันโดยมุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของสังคมเป็นการจัดให้เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ

คุณลักษณะของทรัพยากรเชิงวัฒนธรรม

มนุษย์สร้างวัฒนธรรมสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาพันปี วัฒนธรรมย่อมมีความซับซ้อนจากการสะสมภูมิปัญญาของยุคสมัยที่แตกต่างกัน ฉะนั้นก่อนที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาลักษณะสำคัญ ๆ 3 ประการของวัฒนธรรมดังนี้

1. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นองค์รวม ที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์กัน เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ข้างต้น นักสังคมศาสตร์จัดแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติ 1.2 แบบแผนการทำมาหากิน 1.3 การจัดระเบียบทางการเมืองการปกครอง และ 1.4 เรื่องราวของศาสนา ความเชื่อ ลักษณะพื้นฐานของวัฒนธรรมเช่นนี้เป็นสิ่งที่สากลพบได้ในสังคมมนุษย์ทุกแห่งหน องค์ประกอบพื้นฐานของวัฒนธรรมที่กล่าวมาล้วนเกี่ยวข้องต่อกันอยู่เสมอ การที่องค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ทำหน้าที่เกื้อหนุนกับองค์ประกอบอื่นย่อมส่งผลกระทบต่อระบบใหญ่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สภาพเช่นนี้มีนัยว่าการแยกส่วนกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในวัฒนธรรมจะนำมาซึ่งความสับสนและความขัดแย้งบทบาทหน้าที่แต่ละส่วนของวัฒนธรรมที่มีต่อกัน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ จึงจะอธิบายได้จากประเพณีการแห่นางแมวและงานบุญบั้งไฟที่จัดขึ้นมากเพื่อความอุดมสมบูรณ์จากดินฟ้าอากาศ ขณะการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในเทศกาลพิธีสงกรานต์หรือการเซ่นไหว้บรรพบุรุษในเทศกาลตรุษจีนก็สัมพันธ์กับการกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกในวงศ์ตระกูล

2. วัฒนธรรมในแต่ละสถานที่มีความแตกต่างซึ่งมีความหมายที่เป็นลักษณะเฉพาะของตน ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีเหตุและผลต่อการแสดงออกในวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมานั้นนาน จึงสามารถอธิบายได้ว่าประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนมีความสำคัญอย่างไรต่อการคงอยู่ของกลุ่มคน อาทิเช่น ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน การแห่ผีตาโขนที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พิธีกินผัก (เจียฉ่าย) ของชาวภูเก็ต เป็นต้น

3. วัฒนธรรมเกิดจากกลไกเลียนแบบอย่างที่มีมาก่อนหน้าคนรุ่นหลังได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบวัฒนธรรมที่รับมาให้เข้ากับเงื่อนไขยุคสมัยของตน การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องของวัฒนธรรมจึงเป็นปรากฏการณ์สากล เช่น รูปลักษณ์ของอักษรไทยที่ใช้ในปัจจุบันจึงแตกต่างไปจากอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง ขณะที่อาหารการกิน บ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคย่อมมีความหลากหลายมากกว่าในอดีต

ประเภทของทรัพยากรเชิงท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

โดยทั่วไปนิยมจะมีจัดแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ซึ่ง (ธีระพงษ์ ฐิริปาณิก, 2562)

กล่าวคือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ ที่เห็นได้ชัด ก็คือ อุปกรณ์และสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ดังนี้

1.1 อาหาร คนไทยจะกินข้าวเป็นหลัก ผู้ที่อยู่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กินข้าวเหนียวเป็นของคาวและใช้ข้าวเหนียวและข้าวเจ้าทำขนมหวาน คนไทยภาคกลางและภาคใต้ นิยมกินข้าวเจ้าเป็นของคาว และใช้ข้าวเหนียวทำขนมหวานชนิดต่าง ๆ มากพอ ๆ กับข้าวเจ้า การกินข้าวเจ้าส่วนใหญ่จะใช้วิธีหุงและวิธีนี้ จะกินข้าวต้มเฉพาะเวลาป่วยไข้ เชื้อเพลิงที่ใช้หุงต้มมีทั้งฟืน และถ่าน เวลาปิ้งหรือย่างอาหารจะใช้ถ่านมากกว่าฟืนทั้งนี้เพื่อไม่ให้อาหารเหม็นควันไฟมากนักอีกทั้ง การใช้ถ่านยังสามารถควบคุมอุณหภูมิความร้อนได้ดีกว่าฟืน การหุงหาอาหารด้วยฟืนจะใช้เตาก่อน เสา คือ การนำก้อนหินที่มีขนาดใกล้เคียงกัน 3 ก้อนมาวางเรียงกันเป็นวง แล้วจึงก่อไฟตรงกลางก้อน หิน ที่เป็นการนิยมใช้อย่างแพร่หลายในอดีตเช่นกัน ส่วนเชื้อเพลิงประเภทถ่านนั้นดูเหมือนว่าจะเป็น ของที่มีมาภายหลังจากการใช้ฟืน กล่าวกันว่าชาวไทยได้แบบอย่างของเตาอั้งโล่เพื่อการหุงต้มด้วยถ่าน มาจากชาวจีน เตาอั้งโล่ทำจากการใช้ดินปั้นผสมขี้เถ้าเคลือบในระยะแรก ๆ เตาอั้งโล่จึงเป็นของที่มีใช้ กันในชุมชนแถบลุ่มแม่น้ำมากกว่าหมู่บ้านตามป่าเขาในที่สูง ลักษณะการกินของผู้คนทั่วไปจะกิน อาหาร 3 มื้อ มื้อเช้าเริ่มราว ๆ เวลา 7 นาฬิกา มื้อกลางวันอาจเริ่มตั้งแต่หลังเวลาเพล (11.00 น. เป็นต้นไป ราวประมาณเวลา 5 - 6 โมงเย็นเป็นเวลาของอาหารค่ำ) ในครอบครัวเล็กที่มีเพียงพ่อแม่และ ลูก ๆ จะกินอาหารพร้อมกัน แต่ถ้าเป็นครอบครัวใหญ่มักจะจัดสำรับให้เด็ก ๆ กินก่อนจากนั้นจึงถึง คราวของผู้ใหญ่จะร่วมวงกัน บางครอบครัวก็ให้ตั้งวงอาหารของเด็กและวงของผู้ใหญ่พร้อมกัน สำหรับส่วนที่เป็น “กับข้าว” ที่จะกินคู่ไปกับข้าวนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นผักและปลา ปกติจะกินผักกัน มากกว่าเนื้อไม่ว่าจะเป็นการปรุงแต่งในรูปของการต้ม ผัดหรือแกง ก็จะใช้ผักมากกว่าเนื้อจะกิน กับข้าวที่เป็นเนื้อมากเป็นพิเศษเฉพาะในโอกาสที่เป็นการทำอาหารเนื่องในงานบุญตามวาระต่าง ๆ หรือในคราวที่มีการเซ่นไหว้ผีสงเคราะห์ ในบรรดาอาหารประเภทเนื้อที่มีการรับประทานกันบ่อย ๆ ก็ คือ ปลาซึ่งมีอยู่ทั่วไปในแหล่งน้ำทั่วไปตามธรรมชาติ โดยเฉพาะชุมชนซึ่งตั้งอยู่ตามลุ่มแม่น้ำจะมีปลา ให้บริโภคกันตลอดปี ตอนที่กำลังเก็บเกี่ยวผลผลิตบางทีก็ต้มแกงเป็ด ไก่ เลี้ยงแขกที่มาเอาแรงช่วย เกี่ยวข้าวและนวดข้าว ในตระกูลที่มีฐานะดีบางครั้งก็ฆ่าวัว ควายหรือหมู เพื่อมาประกอบอาหารเลี้ยง แขก โดยจะประกอบอาหารในลักษณะของการปลา ยำ ลาบ หรือต้มแกงเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานต่าง รวมถึงแต่งงานบุตรหลานของตน ผู้ที่อยู่ใกล้ป่าเขาอาจได้มีโอกาสล่าจับสัตว์ป่า เช่น กระรอก กระแต นก หนู งู แะ กบ เขียด มาทำเป็นอาหารได้บ่อย ๆ คนที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร อย่างเช่น แถบอีสาน อาจต้องออกหาจับแมลงประเภทต่าง ๆ เช่น แมงกูด จิ้งจก เต่าน แมงเม่า จักจั่น แมงกะซอน ตัวด้วง และไข่มดแดง มาคั่ว ทอด หมก และลาบเป็นอาหารจานโปรดได้เช่นกัน อาหารประเภทผักที่มี หลากหลายชนิด คนไทยรู้วิธีที่จะดัดแปลงส่วนต่าง ๆ ของ ผักผักตั้งแต่ยอดอ่อน กิ่ง ก้าน ใบ ดอก ผล ผัก ราก เหง้า หัว หน่อ และเมล็ด เพื่อปรับแต่งเป็นอาหารได้ทั้งของคาวและของหวาน ในส่วนที่เป็น ของคาวถ้าจะให้ง่ายได้กินเร็วก็เพียงแต่ตัดหั่นเป็นท่อน ๆ แล้วกินดิบหรือต้ม ผักต้มจะกินกับเครื่องจิ้ม ชนิดต่าง ๆ เช่น แจ่ว น้ำพริกและปลาร้าหลน เป็นต้น ในหมู่บ้านชาวไร่แล้วแทบทุกมื้อมักจะขาด

ผักต้มไม่ได้ วิธีการผัดอาจจะช่วยให้ผักที่มีรสชาติเปรี้ยว เค็มหวานได้อย่างทั่วถึง กระนั้นก็ไม่ค่อยจะกินผัดผักกันบ่อยนัก เพราะคนไทยไม่ค่อยชอบอาหารที่มีไขมันมาก ๆ ฉะนั้นเวลาต้มหรือแกงด้วยกะทิ จึงนิยมจะใส่เครื่องเทศสมุนไพรให้อาหารมีรสเผ็ดเพื่อจะได้ลดความเจียนมันของต้มแกง การนำพืชผลไม้บางอย่างโดยหนึ่งมาต้มกับน้ำตาลดูเหมือนจะเป็นของหวานที่พบได้อยู่ทั่วไป สำหรับชาวบ้านการปลูกเผือก มัน ฟักทอง และถั่วชนิดต่าง ๆ ฯลฯ ไร่ไถ่ ๆ บ้านก็นับเป็นการสะดวกที่จะนำพืชผลไม้เหล่านั้นมาทำขนมหากจะให้ขนมนั้นมีหรืออย่างที่เราเรียกตามชาวบ้านว่า “แกงบวดความหวาน และความมันก็ต้องใส่กะทิต้มแทนน้ำเปล่า นอกจากนี้การทำอาหารประเภทแป้ง เช่น ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง ลูกเดือย และสาขามาเปียกปนกับน้ำตาล ก็เป็นของหวานที่ชอบทำค่อนข้างมาก การเชื่อมกวนอบ นึ่ง ปิ้ง ผึ่ง และย่างก็เป็นวิธีการทำของหวานของคนไทยเช่นกัน ในส่วนของผลไม้ก็มีอย่างหลากหลาย เช่น กล้วยสุก มะละกอสุก น้อยหน้า พุทรา เล็บเหยี่ยว ลูกไข่เน่า ลูกนมวัว มะขวิด มะตูม ลำไย มะเฟือง ฝรั่ง ส้มโอ มะม่วง มะปราง กระท้อน มะหาด (มีมากในภาคเหนือ) ลูกหว้า ข้าวมะเรียง มะหวด ลูกหวาย ละมุด มะขุน ขนุน สับปะรด ตลอดจนเงาะ ทุเรียน รวงสาธิต ซึ่งมีอยู่มากทางภาคใต้ นอกจากนี้ผลไม้ตามฤดูกาลอย่างที่เราเล่ามาแล้ว คนไทยยังชอบคบเคี้ยวของกินเล่นอีกด้วยที่แพร่หลายกันมากก็คือ หมากพลู นับว่าเป็นของที่ขาดไม่ได้เลยสำหรับผู้มีเหย้าเรือน โดยเฉพาะผู้สูงอายุรุ่นเก่า สมัยหนึ่งผู้ชายก็นิยมคบเคี้ยวหมากพลูพอ ๆ กับผู้หญิง มาระยะหลัง ๆ ผู้ชายได้ลดการกินหมากพลูลงไปแล้วก็ยังชื่นชอบการสูบบุหรี่ บุหรี่ที่ทำมาจากยาเส้นและมวนห่อด้วยใบตองกล้วยเป็นของว่างที่บรรดาผู้ชายทั้งหนุ่มและแก่จะพกติดตัวอยู่เสมอ ทั้งหมากพลูและบุหรี่ยังเป็นของที่ใช้รับแขกเช่นเดียวกับน้ำฝนที่ตักใส่ขันมาบริการแขกหรือ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมการกินของผู้คนที่มีการตกทอดกันมารุ่นสู่รุ่นโดยมีความแตกต่างกันออกไปแล้วแต่พื้นที่ แต่ละภูมิภาคตลอดจนวัตถุดิบในการประกอบอาหารแต่ละพื้นที่นั้น ๆ

1.2 บ้านเรือน บ้านเรือนที่อยู่อาศัย นอกจากจะสร้างให้สัมพันธ์กับวิถีของธรรมชาติ เช่น ให้ปลูกเรือนตามตะวัน โดยหันข้างเรือนไปตามทิศเหนือหรือทิศใต้ เพราะเหตุผลเรื่องแสง ความร้อนและการถ่ายเทของอากาศไม่หันหัวนอนไปตามทิศตะวันตกเพราะเชื่อว่าเป็นทิศของความตกต่ำและความตาย ผู้คนที่ท้องถิ่นจะไม่นอนขวางข้อเพราะเชื่อว่าเป็นทิศของความชั่วร้าย ซึ่งบ้านเรือนแต่ละพื้นที่มีการปลูกบ้านที่แตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศที่อาศัยและความเชื่อจะยกใต้ถุนเพื่อป้องกันน้ำท่วม เพราะในปลายฤดูฝนจะมีน้ำป่าไหลหลาก หากมีลมพายุก็สามารถพัดผ่านใต้ถุน เรือนไปได้ ใต้ถุนเรือน สามารถใช้เป็นสถานที่ทอดผ้า ตำข้าว เก็บของ เป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างใต้ถุนเรือน และให้อากาศบนตัวเรือนถ่ายเทได้สะดวก บ้านใดบ้านให้มีขึ้นเป็นเลขคู่ ถือว่าขึ้นเป็นบันไดของญาติ จะมีพิธีกรรมอันใดต้องเช่นไหว้เทวดาทั้ง 4 ทิศและวงสายสิญจน์รอบตัวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลของผู้อยู่อาศัย ขณะอยู่บนบ้านต้องไม่ส่งเสียงอึกทักเพราะบ้านมีผีบ้านผีเรือนและผีปู่ย่าตายายอยู่ด้วย การเดินลงบันไดถือว่าไม่เคารพผีบรรพบุรุษเชื่อว่าเงินทองโชคลาภจะอันตราย ด้านหน้าบ้านและหลังบ้านปลูกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น มะยม ทุเรียน ใบเงิน ใบทอง ใบนาคและใบหนาด เป็นต้น

1.3 เครื่องนุ่งห่ม การนุ่งห่มด้วยอาภรณ์แพรพรรณที่ทำจากเส้นใยธรรมชาติ เช่น ฝ้ายและไหมซึ่งมีคุณสมบัติดูดซับดี น้ำหนักเบาและง่ายต่อการดูแลรักษา นับเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับเงื่อนไขอิทธิพลพื้นที่ที่มีอากาศร้อนชื้นตลอดปีและมีการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล แต่ละฤดูไม่

แตกต่างกันมาก สตรีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าใจวิถีธรรมชาติที่สุด การปลูกฝ้าย และปลูกหม้อมเลี้ยงไหม เพื่อนำเส้นใยมาใช้ประโยชน์เป็นงานที่ละเอียดอ่อนที่ต้องได้รับการฝึกฝน และมีความวิริยะอุตสาหะและประณีตเป็นอย่างมาก นอกจากจะให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายแล้วเสื้อผ้า ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ แต่ละกลุ่มสังคมมักมีรูปแบบ ลวดลาย สี สัน และการใช้ สอยเครื่องนุ่งห่มแตกต่างกันออกไป ในบริบททางสังคมแล้วความแตกต่างของเพศและช่วงวัย สังเกตได้จากรูปแบบ ลวดลาย และสีสันของอาภรณ์ที่ประดับกาย ช่วงทอดผ้าบางพื้นที่อาจส่งสารสื่อสัญลักษณ์ ผ่านลวดลายที่ปรากฏบนผ้า เช่นลายช้างหมายถึง พลละกำลัง ลายพญานาค หมายถึง ความอุดม สมบูรณ์ และลายหงส์สะท้อนถึงความดีงาม เสื้อผ้าอาภรณ์มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตตั้งแต่ เกิดจนตาย เช่น จะไม่ใช้ผ้าชิ้นทำผ้าอ้อม ระหว่างตั้งครรภ์จะไม่เย็บหมอน ที่นอน พูก หากจะต้อง เตรียมของใช้เหล่านี้ก็จะให้หัวหน้าผู้อื่นเป็นผู้เย็บตะเข็บปิดปากหมอน ที่นอน พูก หากผ้าผืนก็จะทำให้ คลอดลูกยาก เช่นเดียวกับการเย็บผ้าขาวม้าจะไม่ปิดชายผ้าทั้งสองข้าง แต่จะเว้นเย็บชายผ้าไว้ เล็กน้อยเพื่อเป็นเคล็ดในการทำมาหากิน งานแต่งงานต้องมีผ้าไว้สำหรับไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เสื้อผ้าที่จะใช้ในโอกาสนี้จะสะท้อนความเป็นแม่บ้านของฝ่ายหญิง ผ้าปิ่นไหมมัดหมี่หรือผ้าชิ้นดินจก เป็นสิ่งที่ทำได้อย่างนุ่งห่มเฉพาะโอกาสสำคัญ ๆ เวลานั้นจะมีผ้าผืนเก่าซ้อนอยู่เสมือนผ้าซับใน ใช้ พลิกก็พลิกกลับด้านในออกและนำฟุ้งลม นานปีจึงจะนำมาวกทำความสะอาดทั้งนี้เพื่อให้มีอายุใช้งาน อยู่ได้นานและสวยงามอยู่เสมอ ขณะทำพิธีสะเดาะเคราะห์และสืบทอดจะมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของ ผู้ป่วยอยู่ด้วยวันพระและวันที่มีคนใกล้เคียงเสียชีวิตห้ามทอดผ้าเช็ดหัวจะเป็นลางร้าย อย่างเช่น ที่ชาว อีสานอธิบายนานิทานพื้นบ้านเรื่อง “ย่ากินปลิง” ผู้คนลำนานจะปักตุ้ง (ง) สีแดงหางสองแฉก ตรง บริเวณที่ผู้ตายเสียชีวิตและเชิงตะกอน เชื่อว่าเพื่อให้วิญญาณจะได้เกาะชายตุ้งขึ้นสวรรค์ ผู้หญิงเข้าถึง พระพุทธรูปศาสนาได้น้อยและยากกว่าผู้ชาย ตลอดชีวิตจึงเพียรพยายามทำบุญทำทานในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะการทานตุ้งรูปปราสาทในเทศกาลสงกรานต์ เชื่อว่าเกิดชาติหน้าจะได้สุขสบายเหมือนเช่นผู้ ที่อยู่อาศัยปราสาทราชวัง

1.4 ยารักษาโรค ความรู้เกี่ยวกับยารักษาโรคเป็นภูมิปัญญาที่บอกถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนไทยกับความเข้าใจในธรรมชาติแวดล้อมอย่างลึกลับ สมุนไพรมี 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ พืชวัตถุแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ลำต้น 2. เถาหรือ เครือ 3. หัวหรือเหง้า รวมทั้งผักหรือหญ้านานาชนิด ประเภทสัตว์วัตถุอาจใช้ส่วนของเขา นอ เขี้ยว งา ฟันกราม ดี หัว กีบ กระดูก เลือด เอ็น น้ำมัน เนื้อ ฯลฯ ส่วนประกอบของธาตุวัตถุ ได้แก่ ธาตุต่าง ๆ ที่นำมาปรุงยารักษาโรค เช่น กำมะถันแดง กำมะถันเหลือง ดินประสิว น้ำประสานทองปรอท สารส้ม ดีเกลือ น้ำปูนใส น้ำส้มสายชู เกลือสินเธาว์ ทองคำ หินฟันม้า เป็นต้น เฉพาะพืชนั้นอาจกล่าวได้ว่า หมอกลางบ้านรู้จักพืชพันธุ์ขึ้นบรือยชนิดที่มีคุณสมบัติเป็นยารักษาความป่วยไข้ได้ในบรรดาพืชพันธุ์ เหล่านั้นส่วนหนึ่งชาวบ้านจะกินอาหารเป็นปกติอยู่แล้ว จึงมีภูมิต้านทานกับโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ได้ระดับหนึ่ง ความรู้เกี่ยวกับยารักษาโรคเป็นสิ่งที่เกิดจากการลองผิดลองถูก ใช้สมุนไพรอย่างนี้แล้ว อาการป่วยยังไม่หายก็เปลี่ยนไปใช้สมุนไพรอย่างอื่น

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ จากพัฒนาการของสังคมวัฒนธรรมไทยที่ผ่านมามีกล่าวได้ว่า โดยภาพรวมแล้วสังคมวัฒนธรรมไทยประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

2.1 ประเพณีหลวง ส่วนที่เรียกว่าประเพณีหลวง คือ แบบแผนความเป็นอยู่ของชนชั้นผู้นำ เจ้านายและขุนนาง ปัจจุบันประเพณีหลวงบางอย่างยังคงถือปฏิบัติอยู่แต่ส่วนใหญ่ได้ลดความเข้มงวดลง เนื่องจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเป็นเรื่องราวประเพณีของสามัญชน จึงละเว้นที่จะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของประเพณีหลวงในที่นี้

2.2 ส่วนที่เป็นประเพณีราษฎร์ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยเกิดจากการผสมผสานระหว่างอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย จีน เขมร และลักษณะของสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิมพิจารณาจากแง่มุมของการผลิตและรูปแบบความสัมพันธ์ของสังคมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมไทยในอดีตเป็นวิถีชีวิตแบบชาวไร่ชาวนา เมื่อครั้งที่ยังไม่ค่อยได้ติดต่อกับสังคมภายนอกมากนัก ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบพออยู่พอกินไปกับการหาอาหารจากป่าด้วยการล่าจับสัตว์และสิ่งของอื่น ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คนไทยจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน และแร่ธาตุ เป็นต้น เพียงเพื่อสนองความต้องการจำเป็นของชีวิตในด้านปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ที่กล่าวมาข้างต้น แต่ละชุมชนต่างก็พอสามารถสร้างสิ่งจำเป็นในชีวิตจำเป็นเหล่านั้นได้เอง การค้าขายแลกเปลี่ยนจึงอยู่ในขอบเขตอันจำกัดและมักเป็นการนำเอาสิ่งที่มีมากเกินความต้องการของสมาชิกในครอบครัวไปแลกเปลี่ยนกับของกินของใช้ที่ยังขาดแคลนจากคนอื่น ๆ พัฒนาการในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้หล่อหลอมสังคมและวัฒนธรรมไทยให้ปรับเปลี่ยนตัวเองอย่างสัมพันธ์กับภาวะต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ หลักฐานการจัดระเบียบทางการสังคมด้านต่าง ๆ และลักษณะทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงกลมกลืนกันของสังคมและวัฒนธรรมของดินฟ้าอากาศและสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในระบบนิเวศของภูมิภาคแถบนี้ทั้งนี้คงจะเห็นได้จาก ความนิยมอยู่อาศัยกันในครอบครัวขนาดใหญ่ ที่ประกอบด้วยคนช่วงอายุต่าง ๆ มีปู่ย่าตายาย พ่อแม่และลูกหลาน การมีสมาชิกในครอบครัวหลายคนและการแลกเปลี่ยนแรงงานกับญาติพี่น้องและเพื่อนพ้อง นับว่าช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการทำไร่ได้เป็นอย่างดี ผู้คนในสังคมมักสร้างสรรคงานศิลปะและหัตถกรรมตลอดจนถือคติข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติที่เกี่ยวกับการทำมาหากินอยู่เสมอ ลัทธิธรรมนิยมและพิธีประเพณีพื้นบ้าน อีกทั้งความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้านและความเชื่อในผีสงเทวดา เหล่านี้นับว่าเป็นผลพลแห่ง วัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยความเมตตาจากธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดเป็นสำคัญแบบแผนของพิธีประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ ที่จะกล่าวในตอนต่อไป คือ เรื่องราวของประเพณีราษฎร์เกือบทั้งสิ้น

2.2.1 ประเพณีราษฎร์ ประกอบไปด้วย ประเพณีและเทศกาลที่เกี่ยวกับศาสนาและวิถีชีวิต มีดังนี้ ประเพณีตามเทศกาล วิถีชีวิตของชาวไทยจะผูกพันอยู่กับการร่วมประกอบกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในช่วงต่าง ๆ ระหว่างปี พิธีกรรมที่ประกอบในเทศกาลส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการทำมาหากินเป็นสำคัญ กล่าวคือ บางเทศกาลมีขึ้นเพื่อขอร้องวิงวอนอำนาจเหนือธรรมชาติและผีสงเทวดาเพื่อบันดาลความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารและคุ้มครองป้องกันผู้คนและสัตว์เลี้ยงให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง หลายพิธีกรรมจะจัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองความโชคดีมีชัยที่ได้ในสิ่งต่าง ๆ ตามที่คาดหวัง ในบางเดือนจะมีพิธีกรรมเพื่อให้ทุกคนได้พักผ่อนชั่วคราวภายหลังที่ได้จากตรากตรำการทำงานมาตั้งแต่ต้นฤดูเพาะปลูก การสิ้นสุดและย่างเข้าปีใหม่อีกเป็นช่วงโอกาสที่จะได้ปรับฟื้นชีวิตให้ดีขึ้นจากความจำเจซ้ำซาก จึงได้มีการจัดพิธีกันอย่างมโหฬาร ซึ่งเป็นที่ทราบกัน

ว่า ความเชื่อในแบบพระพุทธศาสนาตามแบบชาวบ้าน คตินิยมตามแบบศาสนาพราหมณ์บางประการ และเลื่อมใสในอำนาจของผีสงเทวดาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและการกระทำของชาวไทย การประกอบพิธีประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ จึงมักปรากฏให้เห็นถึงการผสมผสานในลักษณะข้างต้น บางพิธีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตั้งแต่ต้นจนจบ หลายพิธีมีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสซึ่งอาจทำหน้าที่เป็นหมอผี อาจารย์ คนทรง ฯลฯ ดำเนินการด้วยกัน ปกติพิธีกรรมทางสงฆ์จะเริ่มต้นก่อนและปิดท้ายด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์หรือการกระทำเนื่องด้วยความเชื่อในผีสงเทวดากระนั้นก็ยังมิใช่พิธีกรรมอีกหลายโอกาสที่พระสงฆ์ไม่ได้ไปเกี่ยวข้อง คงปล่อยให้เป็นที่รู้ของครูอาจารย์ หรือ ผู้นำาณูการที่รู้เวทมนต์คาถาติดต่อภูตผีและเทวดาตามลำพัง ซึ่งแต่ละภูมิภาค แต่ละการให้ศีลให้พร ท้องถิ่นมีรายละเอียดของประเพณีในเทศกาลต่างกันไป

2.2.2 ประเพณีตามวัฒนธรรมย่อย เมื่อพิจารณาจากวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยจะพบว่า แต่ละกลุ่มมีข้อปลีกย่อยของประเพณีพิธีกรรม ทั้งที่คล้ายกันส่วนใหญ่และส่วนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2.2.3 ขั้นตอนการจัดพิธีกรรม ถ้าจะพิจารณาเพื่อแยกขั้นตอนในการจัดพิธีกรรมดูแล้วก็พอจะเห็นได้ง่าย ๆ ว่าประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1. เป็นนามธรรม อันได้แก่ พิธีการซึ่งจะรวมไปถึงการสวด การเทศน์และส่วนที่ 2. เป็นรูปธรรม เช่น อาหารการกินนับเป็นความเข้าใจ กฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติด้านหนึ่งที่ชาวพุทธในประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับข้าวปลาอาหารซึ่งเป็นปัจจัยหลักซึ่งจะช่วยให้ชีวิตทั้งหลายดำรงอยู่ได้เท่าที่สังขารยังอำนวย โดยเฉพาะอาหารที่ถวายพระนั้นจะต้องเป็นของที่ดีที่สุดที่จะจัดหาให้ได้ ในเทศกาลงานพิธีต่าง ๆ จะต้องแบ่งอาหารให้พระก่อนคนอื่น แม้จะทำอาหารหม้อใหญ่และจะมีอาหารจำนวนมากมายเพียงไรก็ตาม ก็จะต้องจัดสรรส่วนหนึ่งไว้ถวายพระ ส่วนที่เหลือจึงจะนำมาบริโภคกันได้ ส่วนมากจะรอให้พระฉันภัตตาหารเรียบร้อยก่อน จากนั้นฆราวาสจึงจะกินอาหารกันได้ เชื่อกันว่า อาหารที่ถวายพระนั้นเป็นเรื่องของการทำบุญซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสะสม สำหรับอาหารส่วนที่นำไปเลี้ยงผู้คนตลอดจนส่วนที่โปรยให้หมา กา ไก่ และผีเปรตกินนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องของการทำทานซึ่งจะคอยซ่อมเสริมบุญบารมีให้สูงส่งยิ่งขึ้นไป

2.2.4 การประกอบพิธีกรรมตามเทศกาลของชุมชน วิเคราะห์บริบททางสังคมของการประกอบพิธีตามเทศกาลต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันจัดขึ้นอาจกล่าวได้ว่าการที่ทุกคนพร้อมใจกันตกแต่งสถานที่และมีข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงกันเป็นการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อผลประโยชน์ที่จะมีด้วยกันในวันข้างหน้า แต่ครั้งที่มีงานเทศกาลก็มักมีการสร้างทำถาวรวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สร้างโบสถ์วิหาร พระพุทธรูป กองฟ่อนสำหรับเผาศพหรือศาลาพักร้อนริมทาง เป็นต้น การบริจาคทรัพย์และร่างกายรังสรรค์สิ่งเหล่านี้ขึ้นมาย่อมเป็นศักดิ์ศรีที่สร้างชื่อเสียงให้กับท้องถิ่นว่ามีความสมัครสมานสามัคคีเพียงไร ขณะเดียวกันการมาร่วมงานในเทศกาลก็เท่ากับการพักผ่อนที่มีคุณค่าตามธรรมเนียมเดินชาวบ้านจะหยุดการทำอะไรทำนาตอนวันโกนและวันพระซึ่งเป็นวันขึ้นหรือแรม 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ บางเทศกาลอย่างเช่น สงกรานต์อาจมีงานฉลองนับ 10 วัน จึงมีเวลาพักผ่อนได้นานเป็นพิเศษ การวางแผนจากภาระประจำก็ช่วยให้ผ่อนคลายความตึงเครียดที่ต้องตรากตรำการทำงานกลางแดดกลางฝนตลอดมา ได้พักผ่อนได้ไปทำอะไรที่เป็นเรื่องส่วนตัวระยะหนึ่ง ก็ช่วยให้สดใส และมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับความยากลำบากที่จะต่อสู้กับความยากลำบากที่จะต้องเผชิญต่อไปในภายภาค

หน้าหลายคนถือเอาตอนหยุดงานเนื่องในเทศกาลเพื่อไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องและเพื่อนพ้องที่อยู่ในและนอกชุมชน ในช่วงเทศกาลได้มีโอกาสพบปะผู้คนจำนวนมากจึงมักได้รับรู้ข่าวคราวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์บ้านเมืองหรือเรื่องส่วนบุคคลที่เล่าขานกันปากต่อปากอย่างไม่รู้จบ ระหว่างที่หยุดงานสัตว์เลี้ยง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ซึ่งต้องลากเข็นและไถ คราดนาไร่คู่กับคนก็จะได้พักผ่อนด้วยเหมือนกัน เป็นที่รู้โดยทั่วไปว่า การเมตตาปราณีต่อสัตว์ที่มีคุณอนันต์เหล่านั้นเป็นศีลธรรมประจำใจที่ทุกคนพึงมี จึงมักพบว่า ในคราวเทศกาลงานบุญนอกจากจะไม่ใช้งานสัตว์เลี้ยงแล้ว ยังไม่ฆ่าสัตว์อื่นใดทั้งสิ้น การหยุดหาของป่า และไม่ล่าสัตว์ในวาระของเทศกาลเท่ากับปล่อยให้สรรพสิ่งมีชีวิตได้มีเวลาพักฟื้น และแพร่พันธุ์ให้หลากหลายยิ่งขึ้น

2.3 ประเพณีเนื่องด้วยชีวิต มีดังนี้

2.3.1 การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล นอกจากประเพณีพิธีกรรมอันเนื่องด้วยการทำมาหากิน พุทธศาสนาและความเชื่อในผีสังเทวดาที่แล้ว ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตที่ควรให้ความสนใจด้วยเช่นกัน ธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มน้อยหรือคนกลุ่มใหญ่ คนไทย คนจีน คนลาว หรือจะเป็นชนชาติใด ๆ ก็ตามก็ต้องมีการดำเนินชีวิตที่อธิบายถึงสภาพของบุคคลในระดับต่าง ๆ จากนั้นมนุษย์วิทยาได้มีศึกษาสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่าโดยทั่วไปแล้ว มีการดำเนินชีวิตอย่างน้อย 4 ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลโดยเริ่มจากการเกิด บวชเรียน แต่งงานและตาย อาการของการเกิดและการตายเป็นภาวะวิสัยเงื่อนไขทางชีวภาพก็จริงอยู่ แต่การเกิดเพื่อจะมีชีวิตรอดและได้พัฒนาการเติบโตใหญ่ไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการตายซึ่งมีความหมายต่อผู้คนในหมู่ของตน ตลอดจนการอบรมบ่มนิสัยและการมีคู่ครอง ส่วนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งสิ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้รับการถือปฏิบัติต่อกันมานานจนกลายเป็นแบบแผนประเพณีที่มีอาจบอกถึงจุดเริ่มต้นได้ เมื่อพิจารณาอย่างเปรียบเทียบระหว่างประเพณีอันเนื่องด้วยวิถีชีวิตกับเทศกาลในรอบปีที่ผ่านมาแล้วก็พอเห็นได้ว่า ประเพณีในรอบปีที่เกิดขึ้นในเวลาที่แน่นอนว่าเดือนไหนจะมีเทศกาลอะไรบ้าง ผู้คนในชุมชนต่างก็รับรู้และมาร่วมงานด้วยความคุ้นเคย โดยมิต้องมีการนัดหมาย แต่พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่ไม่อาจบอกได้อย่างแน่ชัดว่าจัดให้พิธีแต่ละอย่างเมื่อไร การเกิดและการบวชเรียนอาจจะรู้อย่างคร่าว ๆ ได้บ้างเพราะมีจุดเริ่มต้นแห่งอายุไขของแต่ละคนเป็นเสมือนเครื่องชี้เวลาให้เตรียมรับสภาวะดังกล่าว โดยเฉพาะการบวชเรียนนั้นเป็นธรรมเนียมที่นิยมจะให้ผู้ชายในวัยอันสมควรเข้าสู่สภาวะดังกล่าว การจัดพิธีกรรมเนื่องด้วยการแต่งงานอาจดูชัดเจนกว่าพิธีกรรมชีวิตขั้นตอนอื่น ๆ แม้ว่าตามประเพณีนิยมจะเคยรับรู้กันว่าเมื่อใดเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้วก็มีเหย้าเรือนกระนั้นก็ไม่มีสิ่งใดมากำหนดได้อย่างแน่นอนว่าการแต่งงานเมื่ออายุเท่าไรเท่าไร บางคนอาจจะเข้าสู่สภาวะนี้ก่อนหรือหลังคนส่วนใหญ่ บางที่อายุซุ้ยก็พร้อมที่จะผ่านพิธีประเพณีชีวิตในขั้นตอนของการบวชและแต่งงานได้ แต่บังเอิญยังไม่พร้อมเพราะขาดแคลนทุนทรัพย์ที่จำเป็นต้องเลื่อนกำหนดการนั้นออกไป ในส่วนของการตายนั้นยังเป็นสิ่งที่ไม่มีใครล่วงรู้ได้ว่าวันเวลาใดของปีไหนตนจะได้มีโอกาสพบกับวาระสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ทุกคนต่างก็มีวงจรชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัยต่าง ๆ ของอายุ ตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตและตายจากโลกไป การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนของชีวิตจากวัยหนึ่งไปสู่อีกรวัยหนึ่งเป็นช่วงวิกฤตของชีวิตในแต่ละบุคคล เพราะเป็นการปรับเปลี่ยนสภาพซึ่งไม่รู้ว่าจะร้ายหรือดีประการใด เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความกังวลและความไม่มั่นใจในตนเอง ดังนั้น การที่บรรเทาความเดือดร้อนใจ คือ การทำให้เป็นที่รับทราบ

กันในกลุ่มคนที่รวมอยู่ในสังคม กับ การขอความช่วยเหลือจากอำนาจนอกเหนือธรรมชาติบันดาลให้ เกิดความเป็นสิริมงคล ประเพณีและพิธีกรรมที่จัดขึ้นในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากภัยหนึ่งไปสู่ภัย หนึ่งจึงเป็นเสมือนกลไกพิเศษที่จะคอยช่วยเหลือและผ่อนคลายความวิตกกังวลทั้งหลาย ขณะเดียวกัน ก็ให้กำลังใจแก่บุคคลให้มีความเข้มแข็งและมั่นใจที่จะดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นต่อไปได้ การที่คน ในกลุ่มยอมรับว่าผู้เข้าพิธีกรรมมีความเหมาะสมกับสภาพและบทบาทใหม่เท่ากับเป็นการตอบรับ ความเป็นสมาชิกใหม่ของคนที่เข้าสู่วัยนั้น ปัจจุบันบุคคลจะกระทำการต่าง ๆ ตามความคาดหวังของ ผู้คนที่แวดล้อมตน

2.3.2 การจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เดิมนั้นถือ ว่าเป็นภาวะที่ฆราวาสจะจัดการกันเอง โดยมี หมอผี หมอขวัญ หมอตำแย หมอกลางบ้านและ อาจารย์เป็นผู้นำทำพิธี การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตในปัจจุบันตามถิ่นทุรกันดารที่ห่างไกลจาก วัดคือหลักฐานยืนยันว่าพระสงฆ์พึงจะเข้ามามีบทบาทในการนำประกอบพิธีชีวิตเมื่อบรรดา ผู้ชำนาญการบางตำแหน่งเช่นพ่อมด หมอผีล้มตายไปและไม่มีผู้สืบทอดวิชาความรู้เฉพาะกิจเหล่านั้น ระหว่างประกอบพิธีกรรมเพื่อชีวิตค่อนข้างจะเคร่งครัดในเรื่องฤกษ์ยาม ความถูกต้องของขั้นตอนและ อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธี ก่อนจะบวชนาคหรือแต่งงานจะต้องให้หมอดูหรืออาจารย์ผู้ชำนาญทาง โหราศาสตร์หาวันเวลาที่เป็นมงคลเพื่อจัดพิธีกรรม ผู้ดูดวงชะตาราศีให้กับการประกอบพิธีกรรม อาจจะขึ้นว่าต้องเห็นหันหน้าไปทำพิธีหรือเริ่มขบวนแห่แห่ออกจากบ้านไปทางทิศใด เวลาใดจึงจะ หลบพ้นเคราะห์ภัยที่อาจมีมา ผู้รู้บางรายก็คอยกำหนดคนเข้าให้ไหว้ผีสังเวยและพระภูมิเจ้าที่ ก่อนเข้าพิธีการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือเพื่อขอให้พิธีดำเนินไปด้วยสวัสดิภาพเป็นที่นิมกนอย่าง แพร่หลายบางที่ระหว่างงานและฝนตั้งเค้าเมฆครึ้มก็อาจจะหาต้นตะไคร้เอามากลั่นหายใจปัดดิน โดย ให้ทางปลายใบฝังอยู่ในดินและรากโคนชี้ขึ้นฟ้าเพื่อให้ฝนไปตกที่อื่น แต่ถ้าบังเอิญมีลมแรงกรรโชก หอบเอาฝุ่นตลบกลบบริเวณงานก็จะหยิบมีดอีโต้เสียบลงไปในห้องกระดานพื้นบ้าน 3 ครั้ง ระหว่างที่ เสียบมีดลงไปในห้องกระดานบ้านแต่ละหนก็จะกลั่นลมหายใจเข้า-ออก ทำเช่นนี้แล้วเชื่อว่าลมจะหยุด พัดในบริเวณนั้น ผู้ชำนาญพิธีกรรมจะบอกเตือนเสมอที่จะทำพิธีแต่ละอย่างตามขั้นตอนที่เคยถือ ปฏิบัติมาโดยมิให้มีการผิดพลาดหรือลดขั้นตอนแต่อย่างใด สำหรับกรณีของการตายนั้นดูเหมือนจะ เคร่งครัดเรื่องของการนำศพไปเผายุ่มาก กล่าวคือ คนไทยจะไม่นำเผาศพในวันพระและวันศุกร์เชื่ อกันว่าเป็นวันที่มีผีเปรตถูกปล่อยให้ออกหากินอย่างอิสระ 1 วัน หากเผาผีในวันนั้นจะกลายเป็นเปรตที่ ดุร้ายเที่ยวพเนจรไปไม่ได้ผุดไม่ได้เกิด

2.3.3 ข้อห้ามและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิต พัฒนาการของชีวิตเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน เพราะอยู่ภายใต้เงื่อนไขของปัจจัยทางชีวิตที่กำหนดความเป็นและความตายไว้เท่า ๆ กัน จึงมีข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติมากมายที่จะป้องกันภัยอันตรายไม่ให้เกิดกับชีวิต เวลาจะเข้าผ่านภาวะวิกฤตตอน เกิดบวช แต่งงานและตาย จึงต้องมีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดมากกว่าในยามปกติ ข้อห้ามและข้อควร กระทำเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ไม่ว่าจะหาเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายได้ว่า ทำไมจึงเป็น เช่นนั้นและทำไมจึงไม่เป็นเช่นนั้น ทุกคนต่างเคยชินกับการบอกกล่าวให้กระทำตามแบบแผนที่สื บทอดกันมาโดยอาจไม่สงสัยว่าทำไมต้องทำเช่นนั้น รู้แต่เพียงว่าเมื่อใดได้ปฏิบัติตามประเพณีโบราณ แล้วก็บังเกิดความเห็นชอบใจ แม้บางครั้งจะมีความกลัวแอบแฝงอยู่ในความคิดคำนึงบ้างก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎระเบียบต่าง ๆ ในพิธีกรรมอันเนื่องด้วยชีวิตมักจะมีเกี่ยวข้องกับคตินิยมของ

พื้นบ้านเป็นสำคัญ ระเบียบปฏิบัติ ๆ บางอย่างก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อในเรื่องภูตผีและวิญญาณซึ่งดูเหมือนจะเพิ่มความขลังให้กับความเลื่อมใสในข้อระเบียบเหล่านั้นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความเข้มงวดในแบบแผนประเพณีแต่ก็อดไม่ได้ที่จะมีพลาดพลั้งเกิดขึ้นได้บ้างในบางครั้งบางคราว กรณีเช่นนี้จำเป็นต้องนำเอาวิธีการแก้ไขมาช่วยเพื่อผ่อนคลายความผิดพลาดดังกล่าว การแก้ไขข้อบกพร่องอาจกระทำได้ด้วยการใช้ยารักษา อาศัยาถาอาคมเข้าช่วยและพึ่งพาพระคุณรัตนตรัย ทั้งนี้อาจเริ่มต้นแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการข้างต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง และถ้าเห็นว่าแก้ไขด้วยวิธีการนั้นยังไม่ค่อยได้ผลก็อาจจะดมวิธีการอื่น ๆ ที่ยังเหลือเข้าต่อสู้กับความยุ่งยากที่กำลังเผชิญ เรื่องราวของพิธีกรรมอันเนื่องด้วยชีวิตจะสะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมและสังคมไทยที่มีความยืดหยุ่นของขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ภายใน “การผูกและการแก้” นับเป็นวิธีการที่ผู้คนในท้องถิ่นได้ใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตมานานแล้ว สังคมได้กำหนดประเพณีไว้อย่างเคร่งครัด ในเวลาเดียวกันก็เสนอทางออกอย่างอื่นไว้ให้เผื่อว่าไม่อาจจะทำได้ตามที่มาตรฐานกำหนด ผู้คนในสังคมและวัฒนธรรมไทยต่างได้รับการปลูกฝังในระบบค่านิยมที่สนับสนุนการสร้างความกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับจักรวาลอีกทั้งความเชื่อทางศาสนาก็สอนให้คนรับรู้ถึงการเวียนว่ายตายเกิดในโลกนี้และโลกหน้า จึงให้ความพิถีพิถันกับพิธีกรรมอันเนื่องด้วยชีวิตเป็นพิเศษ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2553) ได้มีการสรุปการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่าการท่องเที่ยวเพื่อชมความงดงามของวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถานโบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและศิลปะทุกแขนงที่มีประวัติความเป็นมาที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังมีการแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วย

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปในแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชม และเพลิดเพลิน ได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และโบราณคดีท้องถิ่น มีความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าสภาพแวดล้อม

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลิน ตื่นตาตื่นใจในสุริยศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้ ความเข้าใจค่าสภาพสังคม และวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ เพื่อความเพลิดเพลิน และได้รับความรู้บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ชมแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ชมงานประเพณีต่าง ชื่นชมในสุนทรียศาสตร์ ศึกษาความเชื่อ การท่องเที่ยวเชิงวิถีชนบทชมวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ การท่องเที่ยวในแต่ละรูปแบบต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีจิตสำนึกในการรักษามรดกทางวัฒนธรรม

โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม

สภาพร ถาวรธิดาสน์ (2554) สรุปว่า การท่องเที่ยวทางในประเทศไทยนั้นมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวในสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัด โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุ ความวิจิตรสวยงามของจิตรกรรมฝาผนัง งานประเพณี กิจกรรม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด และเผยแพร่เอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย ตลอดจนภูมิหลังของชาติไทยได้เป็นอย่างดี ความสัมพันธ์ ระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม ประกอบด้วย

1. วัฒนธรรมเจ้าบ้าน (Host Culture) เจ้าบ้านถูกกำหนดบทบาทให้เป็นผู้นำนวยความสะดวก และให้บริการต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนนหนทางที่จะเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยว สาธารณูปโภคซึ่งเจ้าบ้านต้องดูแลรักษา จัดหา จัดเตรียมให้
2. วัฒนธรรมนักท่องเที่ยว (Tourist Culture) นักท่องเที่ยวมีวัฒนธรรมของตนเอง และต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวด้วย
3. วัฒนธรรมที่ถูกดุดี (Residual Culture) การที่ไม่สามารถรับวัฒนธรรมใหม่ได้ทั้งหมดอาจกลายเป็นวัฒนธรรมที่ถูกดุดี เป็นการเตือนว่า นักท่องเที่ยวได้รุกรานเข้ามาในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด เช่น ในสังคมของนักท่องเที่ยวห้ามไม่ให้ดื่มสุรา เนื่องจากผิดจารีตประเพณี แต่เมื่อนักท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในสังคมของตนเองแล้วกลับทำพฤติกรรมนั้น
4. บริษัทท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน (Transitional Company) บริษัทท่องเที่ยวได้นำนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว ได้เกิดการสร้างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมเจ้าบ้าน ดังนั้นสังคมเจ้าบ้านย่อมมีสิทธิ์ที่จะสกัด หรือ ควบคุมสิ่งเหล่านี้ได้ โดยเข้ามามีบทบาทให้บริษัทท่องเที่ยวออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อใช้ในแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวสัมพันธ์กับวัฒนธรรม เพราะชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวต้องเป็นผู้ให้ความสะดวก และการบริการแก่นักท่องเที่ยวในทุกด้าน เช่น อุปโภค สาธารณูปโภค แต่ต้องมีการประสานกับบริษัทท่องเที่ยวที่ได้นำนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว มีการออกกฎระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว

การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากรุวรรณ ธนะกิจ (2557) สรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่น โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ สถานที่ทางวัฒนธรรม พระราชวัง และวัด จะเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ยังมีส่วนช่วยทำลายให้เร็วขึ้นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงต้องอนุรักษ์สถานที่เหล่านั้นให้คงสภาพเดิมไว้ให้นานที่สุด ดังนี้

1. ออกกฎหมายควบคุมโบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ และกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิด หรือฝ่าฝืนกฎหมาย
2. จัดเจ้าหน้าที่ดูแลรักษา ตลอดจนส่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีไปดูแล บูรณะ ซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ ให้คงอยู่ในสภาพเดิม
3. จัดหาเงินงบประมาณ หรือเงินทุนในการบูรณะซ่อมแซม เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก บางครั้งต้องขอเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ เช่น องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

4. จัดหาสถานที่เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมให้อยู่ในที่ปลอดภัย มิให้ถูกทำลาย หรือ โจรกรรม การนำสิ่งเหล่านี้มารวมกันไว้ยังสถานที่ใดที่หนึ่ง สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมได้อีกด้วย

5. ให้การศึกษา และประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยว และผู้สนใจ ในเรื่องของการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือ และมีจิตสำนึกในคุณค่า และวางแผนทรัพยากรทางวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องให้ทุกฝ่ายร่วมมือกัน เช่นออกกฎหมาย ข้อบังคับ ลงโทษผู้กระทำความผิด ดูแลรักษา บูรณะ ซ่อมแซมให้คงอยู่ในสภาพเดิม ให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวให้มีจิตสำนึก

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ในรูปแบบการท่องเที่ยวมักมีปัจจัยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความพึงพอใจหรือความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการไปท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเปรียบได้เป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว และการตลาดการท่องเที่ยว โดยแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุและเป็นผลซึ่งกันและกันซึ่งความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่แตกต่างกันในแต่ละองค์ประกอบ ทั้งนี้ การท่องเที่ยวจึงปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมในการเดินทางไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ย่อมมีจุดหมายของการเดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างกัน (อรนุช ศิลปมณีพันธ์, 2547)

องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (World Trade Organization : WTO, 2547) ได้ให้อธิบายคำจำกัดความล่าสุดของการพัฒนา การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable Tourism) ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยว ขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche tourism segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้อง ครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวมหรือที่เราเรียกกันในเรื่องที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (Mass tourism) โดยทั่วไปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต ดังนั้น หลักการและแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความของ WTO จึงประกอบด้วย

1. การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

2. การเคารพในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของประชาชนพื้นเมือง รวมไปถึงการรู้จักปรับตัว และเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน

3. การสร้างความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิด การกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและเข้าถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism stakeholder) นอกจากนี้ยังควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมสำคัญ ในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่นด้วย

นอกจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism stakeholder) ทุกฝ่ายรวมไปถึงจะต้องสามารถรักษาความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยว การดำเนินการ วางแผนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องมือดัชนีที่ใช้วัดประสิทธิภาพต่อผลกระทบของการดำเนินการในส่วนต่าง ๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไข เพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

ปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ในการนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเอง ตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์
2. นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวต้องตอบสนองซึ่งก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวและก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้นักท่องเที่ยวที่มี คุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจนอาจละเลยผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าจะให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจนี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว
4. ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามคนในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น นอกจากการตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรมหรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายผลประโยชน์ ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ความรักท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งอยู่ในหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการกับทรัพยากรของตนเองซึ่งเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่าต้องการให้ ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร
5. นักวิชาการและสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อยกระดับและคำอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้และยัง

ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับการศึกษาค้นคว้ามากเท่าใด คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของ ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากเท่านั้น นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาท ในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) หมายถึงการพัฒนา การท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จึงประกอบด้วยหลักการที่สำคัญอยู่ 10 ประการ คือ

1. อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable) หมายถึง ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากร ให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดีรู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุงบำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุดเกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมจะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over consumption and waste) ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิกูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity) ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นใน แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่ม คุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไป เที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) ต้องมีการประสาน แผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต.) แผนพัฒนาจังหวัดแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดแผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรม

การท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากร ที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกันเป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

8. การพัฒนาบุคลากร (Training staff) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้การฝึกอบรมการส่งเจ้าหน้าที่ดูงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

9. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการขาย ให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วิดีโอ แผ่นซีดี เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research) จำเป็นต่อการแก้ปัญหา และ เพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2551) ได้อธิบายการพัฒนาการท่องเที่ยวคือกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องที่ต้องอาศัยการนำทรัพยากรในทุก ๆ ด้านเข้ากระบวนการวางแผนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปในทิศทางที่ดีขึ้นและมีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ที่ลิดจนกระแสความนิยมการท่องเที่ยวในทุกระดับ

ดลฤทัย โกวรรณะกุล (2554) การใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมกับการรักษากระบวนการ ของระบบนิเวศวิทยา พร้อมการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม หลากหลายทางชีวภาพ มีการเคารพความเป็นเอกลักษณ์และคุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรม มีการ

อนุรักษ์สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรม และก่อให้เกิดการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการศึกษาความเป็นไปได้ เพื่อผลประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจ กระจายสู่ผู้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรม เกิดการจ้างงาน สร้างรายได้ มุ่งสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรคำนึงถึงบริบทระดับโลกและตรงกับความต้องการของประเทศ เพื่อปกป้องคุณค่า และบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้การปรับให้เข้ากับท้องถิ่นอีกด้วย โดยทรัพยากรหลักและสิ่งดึงดูดใจ ดังนี้

1. องค์ประกอบสนับสนุนและทรัพยากร
2. การผ่านระดับมาตรฐานและทวิคูณ
3. นโยบายแหล่งท่องเที่ยว การวางแผน และการพัฒนา
4. การจัดการแหล่งท่องเที่ยว
5. การเปรียบเทียบข้อดี
6. การแข่งขันข้อดี
7. สิ่งแวดล้อมระดับมหภาค
8. การแข่งขันสิ่งแวดล้อมระดับจุลภาค

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีข้อควรคำนึงที่สำคัญอยู่ 8 ประการ คือ

1. ควรจะคำนึงถึงความต้องการของชุมชนในการจัดการแหล่งเที่ยวนั้น ๆ ว่า คนในชุมชนต้องการที่จะเปิดชุมชนของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ หากไม่พร้อมที่จะเปิดชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็ควรจะชะลอไปก่อน มิฉะนั้นจะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันของคนในชุมชนได้ ซึ่งจะทำให้ภาพลักษณ์ของชุมชนแย่ลง แต่ถ้าหากคนในชุมชนพร้อมใจกันเห็นด้วยกับการเปิดชุมชนให้เป็นแหล่งเที่ยวนั้นจะต้องเตรียมความพร้อมทุก ๆ ด้าน ทั้งการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการนักท่องเที่ยว ตลอดจนการอนุรักษ์ในชุมชนให้เกิดความยั่งยืนสืบต่อไป

2. ควรคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนว่านักท่องเที่ยวนั้นต้องการอะไรจากชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ซึ่งความต้องการเหล่านี้ จะเป็นแนวทางในการจัดการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เพื่อสร้างความพอใจแก่นักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น จะทำให้ชุมชนนั้นมีรายได้จากการท่องเที่ยวอีกด้วย

3. ควรคำนึงถึงอำนาจความสะดวกอะไรที่มีแล้ว หากมีแล้วเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหรือไม่ หากไม่เพียงพอต่อความต้องการจะต้องเพิ่มจำนวนเท่าใด ซึ่งคำถามเหล่านี้เป็นแนวทางในการพิจารณาจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ควรคำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ในแหล่งเที่ยวนั้นว่าจะถูกกระทบหรือถูกทำลายหรือไม่ ซึ่งจะเป็นแนวทางพิจารณาในการดูแลรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ความของท้องถิ่น

5. ควรคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนในการรับรองการท่องเที่ยวว่าจะสามารถรับรองนักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม ซึ่งเป็นแนวทางในการพิจารณากำหนดปริมาณและ

มาตรฐานการบริการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว พร้อมทั้งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และพิจารณามาตรการจำกัดของนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนด้วย

6. ต้องคำนึงถึงประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์อะไรบ้างจากการท่องเที่ยว และการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดังกล่าวให้ดีขึ้นด้วย

7. ควรคำนึงถึงสิ่งปลูกสร้างในแหล่งเที่ยวนั้น ๆ ว่า มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของชุมชนหรือไม่ ชุมชนเน้นการจัดการความสะอาด ความสะดวกสบายตามมาตรฐานสากลหรือไม่ ทำให้สะท้อนถึงความสำเร็จที่เกิดขึ้นสามารถทำให้เกิดเอกลักษณ์ที่มีเสน่ห์เฉพาะตัวของท้องถิ่นตามมาตรฐานสากล

8. ควรคำนึงถึงแหล่งท่องเที่ยวแหล่งอื่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันว่าแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นมีการจัดการ และพัฒนาอย่างไรจึงประสบผลสำเร็จในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงความสามารถหรือความพร้อมของสถานที่เป็นอันดับแรก ถึงแม้ว่าความพร้อมของสถานที่หรือแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช่อะไรที่ดึงดูดใจหรือสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีอิทธิพลมากในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวต่อการเลือกเดินทางมายังสถานที่นั้น ๆ โดยความสำคัญของความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นั่นก็คือสภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง สะดวกสบาย ในการเดินทางมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากลักษณะการเดินทางว่าเป็นอย่างไร เช่น เดินทางโดยใช้รถยนต์ การเดินเท้า สภาพของเส้นทางเอื้ออำนวยต่อการเดินทางมากน้อยเพียงใด ถนนเป็นคอนกรีต รวดยาง หรือลูกรัง การจัดหาพาหนะสะดวกหรือยาก ค่าใช้จ่ายมากน้อยเพียงใด เป็นต้น ดังนั้นความสะดวกสบาย ลักษณะการเดินทางสภาพของเส้นทาง ถนนหนทาง หรืออุปสรรคในการเดินทางมีผลต่อการประเมินสภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งอำนวยความสะดวก คือ สิ่งบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยวและระบบสาธารณูปการที่มีอยู่ในแหล่งเที่ยวนั้น ๆ ว่านักท่องเที่ยวจะสามารถใช้ได้อย่าง สะดวกสบายมากน้อยเพียงใด เช่น ที่พัก ร้านอาหาร สถานบันเทิง สถานบริการอื่น ๆ ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล สถานีตำรวจ หรือระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะพิจารณาทั้งปริมาณและคุณภาพควบคู่กันไป

สภาพแวดล้อม คือ สิ่งรอบตัวขอแหล่งท่องเที่ยวที่รวมตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ เช่น สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน สภาพน้ำตามแหล่งน้ำ และความสะดวกอื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ทั้งในบริเวณแหล่งเที่ยวนั้น และบริเวณข้างเคียง หากสภาพแวดล้อมเกิดปัญหาจนเป็นไปในลักษณะมลภาวะย่อมส่งผลเสียให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดสภาพเสื่อมโทรม ลดคุณค่า และลดความประทับใจต่อนักท่องเที่ยวได้

ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว คือ อุปสรรคหรือข้อขัดข้องในการใช้สถานที่แห่งนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ครั้งละไม่มาก ถ้ามีนักท่องเที่ยวมาเยือนจำนวนมาก ระบบไฟฟ้า น้ำประปาจะบริการได้ไม่เพียงพอ ปัญหา ความปลอดภัย

ต่อนักท่องเที่ยว ปัญหาอาชญากรรม ข้อจำกัดเป็นเขตหวงห้ามของราชการหรือเอกชน เป็นต้น ชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว คือ ความเป็นที่รู้แพร่หลายของแหล่งเที่ยวนั้น ๆ ในกลุ่มนักท่องเที่ยว โดยทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งได้จากการออกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวธุรกิจท่องเที่ยว และสามารถวัดได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมไว้ว่ากระบวนการที่มีการชักนำ หรือการสร้างโอกาสที่ทำให้ประชาชน กลุ่มคน สมาคม และองค์กร เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่อง โดยแล้วแต่กรณีในรูปแบบของกิจกรรมที่มีการเปิดโอกาสให้แก่ประชาชนได้มีการแสดงความคิดเห็น การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจในการเข้าร่วมปฏิบัติและร่วมในการรับผิดชอบในเรื่องต่างที่จะส่งผลกระทบทั้งดีและไม่ดีมายังตนเองและผู้อื่น แสดงให้เห็นถึงเป็นกระบวนการที่ให้ผู้คนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมต่าง ๆ ของการดำเนินงานพัฒนา โดยตั้งแต่การร่วมคิดร่วมตัดสินใจ การแก้ไข ปัญหาโดยการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งโดยมีการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการทำงานของบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานต่าง ๆ

หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศไม่ว่าด้วยการแสดงความคิดเห็นการไต่สวนสาธารณะประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ (ธีระพล อรุณกสิกร, 2542) ซึ่งเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเองใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนในการแก้ไขปัญหา

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น ในการรับประโยชน์จากบริการ และมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ 1.1 การมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ 1.2 การมีส่วนร่วมในทางการเมือง คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน และชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน ควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ลิติวราภรณ์ พูลทรัพย์ (2564) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือกระบวนการที่เปิดโอกาสให้มีการเข้าร่วมการจัดการในทุกขั้นตอน ได้แก่ขั้นตอนการเข้าร่วมในการตัดสินใจ ขั้นตอนการปฏิบัติ ขั้นตอนการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผลในรูปแบบของชุมชนที่ได้ทั้งประโยชน์ และได้ผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา

นฤตม ทิมประเสริฐ (2554) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความ

คิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มการพัฒนา การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนา รวมทั้ง การปฏิบัติการติดตามและประเมินผลตามแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

อิทธิชัย ธนพิบูลย์ (2555) สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมได้ 8 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะของการร่วมทำการศึกษาปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นภายในชุมชนรวมทั้งความต้องการที่มีภายในชุมชน
 2. ลักษณะการร่วมคิดในการสร้างรูปแบบหรือวิธีการในการพัฒนาเพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่จะเป็นประโยชน์และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้
 3. ลักษณะการร่วมวางแผนนโยบาย/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม เพื่อที่จะสามารถจัดปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตลอดจนสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน
 4. ลักษณะการร่วมการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด เพื่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ
 5. ลักษณะการร่วมการลงทุนในกิจกรรม/โครงการของชุมชนตามศักยภาพของตนเอง
 6. ลักษณะการร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงานในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
 7. ลักษณะการร่วมจัด/ปรับปรุงระบบการบริหารงานโดยการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานให้มากยิ่งขึ้น
 8. ลักษณะการร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมในการบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้มีการร่วมกันทำไว้ระหว่างเอกชนหรือรัฐบาลให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) สามารถแบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมได้ 5 ลักษณะ ได้แก่
1. ลักษณะของการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาตลอดจนเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและค้นหาความต้องการของประชาชนร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในภาคสนาม
 2. ลักษณะของการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
 3. ลักษณะของการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะดำเนินการในการแก้ไขปัญหาตลอดจนทำการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกับกับผู้ปฏิบัติงานในภาคสนาม
 4. ลักษณะของการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน
 5. ลักษณะของการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลของการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในภาคสนาม

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543) ได้อธิบายถึงลักษณะหรือมิติการมีส่วนร่วมไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซึ่งหมายถึงการร่วมคิดค้นหาและการตัดสินใจหรือการกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ที่จะดำเนินการ
2. ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการในกิจกรรมของโครงการ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการร่วมแรง ร่วมสมทบ ในเรื่องของการจ่าย หรือการให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการของโครงการโดยมีส่วนร่วมในการบริการหรือการประสานงานในรูปแบบต่าง ๆ
3. ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ โดยการได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆในการพัฒนา
4. ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งหมายถึงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้มีการสรุปถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. รูปแบบการที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรที่มีจัดตั้งโดยประชาชน (Inclusive organization) การรวมกลุ่มประชาชนต่าง ๆ
2. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรที่มีผู้แทนของประชาชน (Representative organization) กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน
3. รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาส (Open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non - representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ โดยประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ทุกเมื่อ

วันสาธ ศรีสวรรณ (2553) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาทในการดำเนินงานต่าง ๆ โดยเข้ามาแสดงความคิดเห็น การวางแผน การติดตามและการประเมินผลทั้งทางอ้อมและทางตรงซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

1. มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุดของโครงการ ได้แก่การร่วมค้นหาปัญหาและความต้องการ การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น ร่วมบริหารจัดการ ร่วมติดตามประเมินผลรวมถึงร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ
2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือการส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ และการรวมพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนรวมพลังพัฒนาขีดความสามารถเพื่อปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของชุมชนและเป็นการสำคัญในการต่อรองอำนาจเพื่อให้สามารถพัฒนาตามความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการมีส่วนร่วม

วิช วิรัชนิภาวรรณ (2530) โดยมีการแบ่งกระบวนการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาค้นหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลของการดำเนินงาน

สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต (2531) กล่าวว่า ประชาชนอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นได้ 5 ลักษณะ คือ 1. การค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาตลอดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น 2. การตัดสินใจในการเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น 3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ส่งผลเพื่อให้เกิดการพัฒนาในชุมชน 4. การได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา 5. การประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น คือ

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและความปลอดภัยในชุมชนท้องถิ่น
2. ปัจจัยที่จะสามารถผลักดันจากบุคคลอื่น
3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทนในการทำงานกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง
4. ปัจจัยภายในตัวบุคคล

อนุภาพ ธีรลาภ (2528) ได้สรุปให้เห็นว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ความ ความเกรงใจต่อผู้นำที่มีสถานภาพที่สูงกว่า ความต้องการของเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือความต้องการเพียงกลุ่มเดียวโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน และยังได้สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นไว้ด้วยกัน 3 ประการได้แก่ 1. ด้านความผูกพันเป็นเครือญาติ 2. ด้านอำนาจและสถานะทางเศรษฐกิจ 3. ด้านการสนับสนุนจากองค์กรภายในชุมชน

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนสรุปได้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยในฐานะเจ้าของชุมชนหรือเจ้าของทรัพยากรได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดสรรในทุกกระบวนการในทุกขั้นตอนเพื่อลดความขัดแย้งและมีการทำงานที่โปร่งใสเป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมเหล่านี้จะสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นและประสบความสำเร็จได้ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว

ความหมายของคำว่า ศักยภาพ ซึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ได้ให้ความหมายของศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏที่สามารถทำให้เห็นขึ้นได้

ซึ่งเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยในการเสริมให้พื้นที่นั้น ๆ มีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น แหล่งธรรมชาติอาจมีสภาพธรรมชาติที่สวยงามมาก สถานที่ที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น แต่ยังคงขาดความสะดวกในการเข้าถึง ความสามารถ

ในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวยังอยู่บนระดับที่ต่ำ ขาดความปลอดภัยในการท่องเที่ยว หรือมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2529) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า ศักยภาพ หมายถึง ความพร้อมหรือความสามารถที่จะทำให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาให้เกิดขึ้นจากตนเองเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขจัดการที่จำทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ขึ้น ฉะนั้นแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงจะต้องมีศักยภาพหรือความโดดเด่นของตนเองที่แตกต่างกันออกไปในการที่จะพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงความสามารถ และความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยจะต้องมีการจัดลำดับถึงความสำคัญว่าควรต้องทำอะไรก่อนเป็นอันดับแรก โดยมีการเสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความโดดเด่นในเรื่องของวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ บรรยายภาพ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และวิถีชีวิต และความสวยงามของสถานที่
2. ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ ลักษณะการเดินทางไม่ว่าจะเป็นระยะทาง สภาพเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว
3. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ร้านอาหาร ที่พักหรือโรงแรม เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการรักษาความปลอดภัย
4. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว
5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ของสถานที่ท่องเที่ยว ข้อจำกัดการให้บริการ การรักษาความปลอดภัยที่ไม่ทั่วถึง
6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

วิภา ศรีระทุ (2551) ได้มีการกำหนดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่

1. การกำหนดเกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งการประเมินปัจจัยที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้
2. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวความปลอดภัยในการท่องเที่ยวของพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง คือการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน ไฟฟ้า การอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ
3. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านกิจกรรมและกระบวนการคือความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่โอกาสในการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกในการศึกษาของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
4. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านการมีส่วนร่วมคือการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ร่วมกับองค์กรส่วนท้องถิ่นในการเข้ามากำกับดูแลแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ จะให้ประชาชนในพื้นที่มีความพอใจหรือสนใจที่จะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน และให้ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

จารุจน์ กลิ่นดีป्ली (2541) ได้มีการสรุปถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วยหลักเกณฑ์ที่ครอบคลุมองค์ประกอบของการท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้านได้แก่

1. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในด้านของพื้นที่คือการดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงหรือมีความเป็นเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุโบราณสถานที่มีความเกี่ยวเนื่องกันวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นรวมทั้งต้องมีปัจจัยอื่นที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะภูมิทัศน์ความยากง่ายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเช่นสภาพของถนนฤดูกาลระยะทางจากจุดเริ่มต้นจนถึงศูนย์กลางการท่องเที่ยว เป็นต้น

2. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านการจัดการในเรื่องของความปลอดภัยในการท่องเที่ยวของพื้นที่บริเวณใกล้เคียงการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ การจัดการควบคุมนักท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวให้ไม่เกินความสามารถในการรองรับ (Over carrying capacity) การจัดการควบคุมกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ

3. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านกิจกรรมและกระบวนการ ในเรื่องของการพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถสร้างจิตสำนึกและการศึกษาเรียนรู้ในสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

4. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านการมีส่วนร่วมคือการพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง และประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจ หรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

Sortrakul and Taweepornprathomkul (2013) ได้ทำการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา 8 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว เป็นความสวยงาม ที่มีลักษณะที่โดดเด่นของสถานที่นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นความสำคัญของศาสนา ความเก่าแก่ของตำนานประวัติศาสตร์ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่นั้น ๆ

2. ความสะดวกในการเข้าถึง ลักษณะของเส้นทางของการเดินทาง ระยะทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่แหล่งท่องเที่ยว

3. สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการท่องเที่ยว คือที่พักแรม ร้านอาหาร สถานบันเทิง ตลอดจนการให้บริการ อาทิเช่น การนำเที่ยว มัคคุเทศก์ สินค้าที่ระลึก และโครงสร้างพื้นที่ที่พร้อมให้การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

4. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ในด้านของสถานที่ใช้อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านของสังคม และด้านของเศรษฐกิจ เป็นต้น

5. สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการท่องเที่ยวเพื่อที่เป็นส่วนดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว นั้น สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

6. ความมีชื่อเสียงแหล่งท่องเที่ยว ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว นั้น

7. กิจกรรมท่องเที่ยว นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยวมีได้หมายเพียงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงามของธรรมชาติเท่านั้นแต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในเขตเส้นศูนย์สูตร ในป่าดิบชื้น การล่องแก่งในแม่น้ำท้องถิ่น การปีนหน้าผา การดำน้ำ ในรูปแบบ Scuba Diving หรือ Snorkeling การพายเรือ การตกปลาหมึกในทะเล ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าวการร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ (Experience) ที่อยู่ในความทรงจำของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมดังกล่าวมักก่อให้เกิดการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน

8. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกระบวนการดำเนินการของประชาชนในชุมชนร่วมกับเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2548) มีการกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวตามหลักของการท่องเที่ยวประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวคือความสามารถในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่โดยยึดตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. การจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนคือความสามารถของการควบคุมดูแลการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. การสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

3.1 การสร้างจิตสำนึกคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความรู้สึกผิดชอบความสนใจความใส่ใจ และดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

3.2 การให้การศึกษาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวคือการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์การพิจารณาตัดสินใจการดำเนินการรวมถึงการเข้ามารับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ชุมชนและท้องถิ่น

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542) แบ่งองค์ประกอบที่นำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

1. ปัจจัยจุดใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวขึ้นต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน เช่น ความต้องการในด้านความสงบในการพักผ่อน ความสนุกสนาน การหาประสบการณ์ ซึ่งปัจจัยจุดใจหลักแบ่งได้ 3 ชนิด ได้แก่ ปัจจัยจุดใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจุดใจในด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจุดใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น

2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่เป็นเอกลักษณ์ ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน สภาพเศรษฐกิจ สังคม ภัยธรรมชาติและการเมือง

3. ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน ด้านที่พักและอาหาร การสื่อความหมาย ข้อมูลข่าวสาร การให้ข่าวสารประชาสัมพันธ์ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น

4. ปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคม ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การระบายน้ำ การกำจัดขยะ ตลอดจนระบบการสื่อสารโทรคมนาคม

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ว่า ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นมีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดีคุณค่าทางการเรียนรู้และการศึกษา นอกจากจะเน้นไปที่คุณค่าหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมแล้วยังพิจารณาถึงความเหมาะสมในการจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมดั้งเดิมศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และความปลอดภัยจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการบริหารจัดการ หมายถึง การปกครอง หรือการดำเนินการจัดการในการทำกิจกรรมต่างให้สามารถบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ได้มีการกำหนดขึ้นให้สำเร็จ

พิทยา บวรวัฒนา (2550) การบริหารเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการที่จะทำงานด้วยความเต็มใจด้วยความเที่ยงธรรม และอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถในการควบคุม ดูแลการดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. การจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์ แหล่งธรรมชาติการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานของระบบนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

4. แหล่งท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ที่ดินส่วนตัวของเอกชน เป็นต้น

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541) ได้ให้ความหมายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการกระทำโดยมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยมีการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและข้อจำกัดต่าง ๆ ของบริบทในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว มีการกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ต้องคำนึงถึงการจัดการที่เป็นระบบโดยมีการจัดองค์การ การบริหารงานตลอดจนการควบคุมที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้ตั้งไว้

วรรณพร วณิชชานุกร (2540) กล่าวว่าในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพควรมีรูปแบบในการบริหารใน 2 ระดับคือระดับแนวนอนซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องและระดับแนวตั้งคือหน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นรวมทั้งองค์กรที่มี ที่ไม่ใช่หน่วยงานของภาครัฐแต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในส่วนรวมและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านแรงงานและด้านความรู้ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ซึ่งการบริหารต้องครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อนุรักษ์ ปัญญาวิวัฒน์ (2542) อธิบายถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 8 ประการดังนี้

1. การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีผลต่อเศรษฐกิจในสังคม
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
3. วิธีการและความถี่ในการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวซึ่งต้องมีความเห็นชอบจากประชาชนในชุมชนโดยจะใช้เป็นตัววัดว่าชุมชนจะต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใดและจำนวนเท่าใดเพื่อเข้ามาท่องเที่ยวในท่องเที่ยวชุมชนนั้น ๆ
4. การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชนในการทำให้เกิดการพัฒนาในท้องถิ่นเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ
5. ในการวางแผนการท่องเที่ยวควรลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีการวางแผนและรองรับในเรื่องของผลกระทบเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่
6. เงินลงทุนและแรงงานรวมทั้งการบริหารจัดการการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้นเพื่อที่ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้อย่างยั่งยืน
7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมายังสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ
8. เรื่องราวและเทศกาลที่มีการจัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประวัติศาสตร์ตลอดจนภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นก่อนที่จะมีการพัฒนา การท่องเที่ยวตลอดจนพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เป็นระบบและมีความเรียบร้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้

ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำเนินการเพื่อวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวคือประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็นและความต้องการในการพัฒนาชุมชนสู่การเป็นท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างต้องอาศัยความร่วมมือทั้งเครือข่ายที่มีทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อที่จะสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

สุจิตราภา พันธวิไล และธีรเทพ ชนโมตรี (2550) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการดำเนินที่ต้องเกิดจากจิตสำนึกการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีความคิดเห็นตรงกันรวมทั้งการทำงานอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสมคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่แท้จริงของบริบทในพื้นที่รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมตลอดจนร่วมกันวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่คำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวและชุมชนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดตั้งองค์การทางการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแกนหลักแปลเป็นตัวเชื่อมภาษาระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนรวมทั้งการทำงานที่เป็นระบบตลอดจนต้องสร้างจริยธรรมควบคู่ไปกับการดำเนินงานที่จะสามารถนำชุมชนสู่ผลสำเร็จที่ดีที่สุดและสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนตลอดจนสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ อารีย์ นัยพินิจ และฐิรัชญา มณีเนตร (2551) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวคือการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องในด้านของการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมในทุกด้าน อาทิเช่น ด้านการวางแผนด้านการจัดการด้านการควบคุมด้านการจัดสรรงบประมาณการประเมินผลงานและรายงานผลโดยให้แต่ละหน่วยงานเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการพัฒนา

วรพงศ์ ผูกภู และคณะ (2564) การบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มีการออกแบบ การวางแผน การกำหนดมาตรการ และข้อตกลงต่าง ๆ เพื่อป้องกันและลดผลกระทบทางลบที่จะส่งผลเสียต่อวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังรวมถึงการบริหารจัดการองค์การชุมชนเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับบริบททางด้านพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ที่สามารถส่งผลดีและผลเสียให้กับพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวได้โดยขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการ ของแต่ละพื้นที่นั้น ๆ ท่องเที่ยวก็ยังส่งผลกระทบต่อมนุษย์หลากหลายประการเช่นกัน ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งผลกระทบด้านบวกและด้านลบนั้นก็วิเคราะห์การส่วนใหญ่ มักจำแนกผลกระทบจากการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้านด้วยกันคือ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

Praphan (2011) กล่าวว่าผลกระทบของการท่องเที่ยวมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกได้แก่สร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ในหลายแห่งการท่องเที่ยวช่วยให้คนมีงานทำในท้องถิ่นไม่ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมือง การท่องเที่ยวมีส่วนกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจและสนใจในวัฒนธรรมของตนมากขึ้นทำให้สนใจศึกษาค้นคว้าและรู้พื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ช่วยฟื้นฟูหัตถกรรมพื้นบ้าน ดนตรี ศิลปะการแสดงไม่ให้สูญหายไป ในทางตรงกันข้ามตัวอย่างในด้านลบประกอบด้วย ปัญหาอาชญากรรมในท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก มีจำนวนนักท่องเที่ยว

มากเกินไปกว่าความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ (Overtourism) ปัญหาโรคระบาดโดยมีนักท่องเที่ยวเป็นพาหนะ และการสูญเสียและการถูกทำลายของสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่เป็นต้น และนอกจากนี้ผลกระทบต่อวัฒนธรรมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อความสวยงามในพื้นที่ต่าง ๆ ลดน้อยลงเนื่องจากการก่อสร้างโครงสร้างที่อาจจะทำลายสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ และการสร้างมลพิษทางสถาปัตยกรรมและทัศนคติในการมองเห็นในส่วนของผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นได้แบ่งออกเป็นผลกระทบทางบวกและทางลบ

ผลกระทบทางบวกประกอบไปด้วยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตทำให้ได้พบนักท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้นมีการเสริมสร้างประสบการณ์เรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณค่าและประเพณีค่านิยมในทางที่บวกส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการส่งเสริมความเข้าใจในชุมชนที่แตกต่างกันเพิ่มความต้องการในการแสดงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการยอมรับในการแตกต่างของวัฒนธรรมสร้างความสุขให้กับจิตใจเป็นต้นผลกระทบทางลบได้แก่การกระทำที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่นั้น ๆ การเกิดปัญหาอาชญากรรมยาเสพติดที่เพิ่มมากขึ้นการลักลอบเพิ่มมากยิ่งขึ้นผลกระทบทางด้านภาษาและวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ไม่ต้องการการพัฒนาตลอดจนการพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแทนที่การตั้งถิ่นฐานของประชาชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปเกิดการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรมในทางที่ลบตลอดจนความสัมพันธ์กับธรรมชาติสังคมการเมืองและการมีส่วนร่วมลดน้อยลง

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2538) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยผลกระทบทางด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชนและสังคมในรูปแบบต่าง ๆ นั้นจะมีทั้งผลดีและผลเสียแต่สิ่งที่ควรคำนึงคือ รูปแบบของการจัดการบริหารการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงสมดุลของการพัฒนาให้ครอบคลุมในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อเพิ่มผลกระทบในแง่บวกให้มากขึ้นและลดระดับผลกระทบในแง่ลบให้น้อยลงโดยอาศัยรูปแบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่เหมาะสม

ฤทธิ อนุจรพันธ์ (2543) ได้กล่าวถึงผลกระทบทางการท่องเที่ยวคือการดำเนินกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบทางตรงและทางอ้อมโดยการท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นการดำเนินให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งการเข้ามาประกอบกิจการการค้าและการบริการของคนต่างถิ่นทำให้จำนวนประชากรมีเพิ่มขึ้นส่งผลให้พื้นที่เกิดปัญหาในทางด้านลบคือปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 2 ด้านคือปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นและปัญหาน้ำเสียจากการปล่อยน้ำทิ้งของพื้นที่ที่พักอาศัยอาคารพาณิชย์และโรงแรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ (งามพิศ สัตย์สงวน และคณะ, 2540) ได้กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมได้เคยปฏิบัติต่อกันเป็นระยะเวลานานไปสู่แบบแผนใหม่ที่ยังไม่เคยชินซึ่งในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่ตนเองประสบอยู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในทางที่ดีของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นโดยการพัฒนาดังกล่าวเป็นปัจจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้แก่การรับรู้การเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงนิสัยกิจวัตรหรือพฤติกรรม

โดยอัตโนมัติการเรียนรู้แบบทัศนคติและความคิดเห็นการโยกย้ายท้องถิ่นเป็นต้นสิ่งเหล่านี้สามารถอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

วินิจ วีรยางกุล (2539) ได้กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นสามารถจำแนกได้เป็น 2 แบบคือ

1. ผลกระทบทางด้านบวกเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวกล่าวคือวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นเพราะเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมและสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ให้แก่ชุมชนได้โดยการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสได้พบเห็นวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของคนในชุมชนก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและยอมรับในคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งการท่องเที่ยวจะช่วยให้การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นก็จะเป็นการชักจูงประชาชนให้เกิดการตระหนักที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของตนที่กำลังจะเลือนหายไปให้กลับคืนมาและพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่ปัจจุบันให้เกิดความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมตลอดจนการสร้าง ความหวัง และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนทำให้ประชาชนรู้คุณค่าของวัฒนธรรมและยอมก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนอย่างพร้อมเพรียงกันและก่อให้เกิดประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวอันเป็นการส่งเสริมและเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันโดยเฉพาะการเรียนรู้ในภาษาซึ่งกันและกันมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมและในส่วนสุดท้ายการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการส่งเสริมการผลิตและการจำหน่ายศิลปหัตถกรรมของชุมชนในท้องถิ่นทำให้ชุมชนสามารถส่งเสริมงานอาชีพศิลปหัตถกรรมที่เป็นสินค้าที่ระลึกและนำมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและเป็นการอนุรักษ์เผยแผ่งานศิลปะชุมชนอีกด้วย

2. ผลกระทบด้านลบการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมนำมาสู่ความเจริญด้านวัตถุเข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณหากมองพิจารณาการไกลแล้วนับเป็นการทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเยือน โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นการลดคุณค่าของวัฒนธรรมเมื่อชุมชนท้องถิ่นเกิดการท่องเที่ยวย่อมมีการนำประเพณีท้องถิ่นมาเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นแต่ความสวยงามและสนุกสนานไม่สนใจประเพณีและพิธีกรรมตลอดจนความเชื่อของชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมประเพณีทำให้รูปแบบและคุณค่าวัฒนธรรมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่เหมาะสมจึงอาจส่งผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน ที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ หรือรู้เท่าไม่ถึงถึงการประพฤติปฏิบัติตนตามความเคยชินจนบางครั้งกลายเป็นการพิจารณาเทศะหรือการลบหลู่จารีตประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความไม่พอใจมีการต่อต้านขับไล่ นักท่องเที่ยวเกิดขึ้นหรือแม้กระทั่งการเกิดปัญหาการทำลายศิลปะวัตถุโบราณสถานเช่นการเขียนบนศิลปวัตถุหรือนำมาเป็นสมบัติส่วนตัวก่อให้เกิดการขโมยศิลปวัตถุไปขายนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ความเสี่ยงจากสาธารณภัยที่เกิดขึ้นแก่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวมีความอ่อนไหวต่อสถานการณ์ทุกประเภท ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใด ๆ มักทำให้การท่องเที่ยวซบเซา เนื่องจากนักท่องเที่ยวขาดความเชื่อมั่นในความปลอดภัยและสวัสดิภาพ ภัยพิบัติส่งผลให้ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นโรงแรม รีสอร์ท บริการนำเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจในสถานที่ท่องเที่ยวขาดรายได้ต้องเสียทั้งงบประมาณในการซ่อมแซมฟื้นฟู และต้องใช้เวลาสร้างความเชื่อมั่นจากนักท่องเที่ยวให้กลับคืนมาการสำรวจสถานที่ท่องเที่ยวและสถานประกอบการเพื่อประเมินความเสี่ยงจากภัยพิบัติจึงเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกเพื่อให้รู้ว่าจะต้องดูแลป้องกันส่วนใดก่อนเป็นอันดับแรก หรือมีส่วนใดที่ต้องดูแลรักษาไม่ให้เกิดความเสียหายโดยเด็ดขาด เช่น สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งเป็นมรดกโลก นอกจากนี้ การพิจารณามาตรการที่จำเป็นในการลดความเสี่ยง ทั้งการเตรียมพร้อม ปรับตัวและรับมือของภาคการท่องเที่ยวเพื่อความปลอดภัยของกิจการ และเพื่อให้นักท่องเที่ยวมั่นใจในศักยภาพของพื้นที่ก็จะเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, 2557) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวสรุปได้ว่าการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นระบบสามารถบริหารจัดการอย่างครอบคลุมในทุกด้านจะเกิดผลดีในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพแต่หากการบริหารจัดการอย่างไม่เป็นระบบและขาดการมีส่วนร่วมความเข้าใจของคนในชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบต่อท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกันวางแผนกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคมวัฒนธรรมโดยผู้ที่มีเกี่ยวข้องต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายตลอดจนการประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อที่จะสามารถนำแผนการบริหารจัดการไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยวท้องถิ่น

เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรภพ วงศ์รอด (2557) ได้ทำการศึกษาในเรื่องศักยภาพชุมชนและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเน้นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้ง 3 แห่ง มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม มีแหล่งเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกเอกลักษณ์ชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใหม่ มีการตระหนักถึงคุณค่า สร้างจิตสำนึกการจัดการทุนและทรัพยากรในชุมชน การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเรียนรู้การจัดการวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นหาศักยภาพ การระดมความคิดการจัดตั้งคณะทำงาน การประสานร่วมมือกับเครือข่ายเชิงพื้นที่ในประเด็นต่าง ๆ มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การจัด

กิจกรรมนำร่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม จัดระบบข้อมูล ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน

ภัทรา แจ่มใจเจริญ (2558) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโอหังมาจิ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวและแนวทางในการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวและศึกษาผลกระทบที่ส่งผลต่อมรดกวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนโอหังมาจิ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนโอหังมาจิมีการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต มีกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการสร้างการรับรู้และคุณค่าวัฒนธรรมของชุมชน โดยให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางในการรักษามรดกวัฒนธรรมและการเปลี่ยนจากการท่องเที่ยวแบบมหาชนเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโอหังมาจิคือการขยายพื้นที่ในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมโดยมีลักษณะเป็นองค์รวมเพื่อให้ชุมชนสามารถกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทุกปีเพื่อที่จะทบทวนการจัดการและการป้องกันปัญหาที่จะเพิ่มขึ้นและเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์มรดกเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนต่อไป

ดวงทอง สรประเสริฐ (2560) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อเสนอให้เห็นถึงศักยภาพของอำเภอนันทนิคมในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ในอำเภอนันทนิคมมีศักยภาพในการที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากอำเภอนันทนิคมมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในหลากหลายรูปแบบที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว อาทิเช่น การท่องเที่ยวในรูปแบบประวัติศาสตร์ โดยมีสถานที่สำคัญ คือ โบราณสถานเมืองพระรถ เนินโคกพนมดี วัดใต้ต้นลานและโบราณวัตถุที่มีการขุดค้นพบในพื้นที่อำเภอนันทนิคม เป็นต้น การท่องเที่ยวในรูปแบบศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อาทิเช่น งานประเพณีบุญกลางบ้าน งานไหว้พระจันทร์ การผลิตเครื่องจักสาน การเดินเอ็งกอและการละเล่นทายใจ และในรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีจุดมั่งคั่งความงามในในพื้นที่วัดหลวงพรหมวาส นอกจากสถานที่ต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาแล้วยังมีปัจจัยที่มีการสนับสนุนศักยภาพการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือการมีทุนสังคมในระดับที่เข้มแข็ง โดยมีความสามัคคีของประชาชนในอำเภอนันทนิคมในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ และมีการร่วมกันสืบทอดและรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่มีความสำคัญจนมาถึงปัจจุบันและให้ดำรงอยู่ต่อไปในอนาคต

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย (2561) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่ามะโอ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ของชุมชนท่ามะโอมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่น โดยชุมชนท่ามะโอมีสถานที่สำคัญคือ บ้านหลุยส์ บ้านสำนัก วัดปะตูป่อง อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนท่ามะโอที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานและมีความโดดเด่นเฉพาะถิ่น คือ การฟ้อนผีปอบ ประเพณีตานข้าวหอมต่อ ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีตานเปรตพลี เป็นต้น ดังนั้นชุมชนท่ามะโอ อำเภอมะนัง

จังหวัดลำปาง มีความพร้อมในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการส่งเสริมการท่องเที่ยวสมควรใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสถานที่ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมและประเพณีที่มีความเก่าแก่ที่เป็นชุมชนโบราณของจังหวัดลำปาง นอกจากนี้ยังมีหาคือข้อสรุปและข้อเสนอแนะในการที่นำมาปรับปรุงและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชน เพื่อที่จะสามารถพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต โดยจะต้องมีการจัดสรรบุคลากรหรือหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบและมีการส่งเสริมในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สุกัญญา วงศ์เจริญชัยกุล (2561) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ศึกษาปัญหาอุปสรรคและหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่าในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลากหลายแหล่งที่สำคัญ โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ซึ่งยังคงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นซึ่งยังคงรักษาความเป็นดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่ได้ทำการศึกษาเกิดจากเศรษฐกิจที่มีการเติบโตส่งผลให้ประชาชนมีรายได้น้อย ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ไม่มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายและจริงจัง ขาดการสนับสนุนในด้านการให้ความรู้ที่ถูกต้องในการเทคโนโลยี โดยประชาชนรุ่นใหม่ไม่มีการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นและในพื้นที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งแนวทางในการพัฒนา คือการส่งเสริมงานประเพณีวัฒนธรรมให้เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่น เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นและให้สามารถเข้าถึงได้ง่ายโดยมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนและคนในชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมให้สินค้า OTOP ให้เป็นสินค้าหลักเพื่อสร้างความน่าสนใจและความต้องการแก่นักท่องเที่ยว

วรพงศ์ ผูกภู และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมไทลื้อ กรณีศึกษากองบ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมไทลื้อ ผลการศึกษาพบว่ามีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีการทำงานอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นรูปแบบที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ และจากการศึกษาดังกล่าวยังค้นพบถึงปัญหาและอุปสรรคของการจัดการ คือ ในเรื่องของ การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อคนในชุมชนในการรักษาศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เรื่องของกระบวนการในการพัฒนาทางความคิดเพื่อให้เกิดจากภายในของชุมชนและเรื่องของการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ปณิตฐา ตาคำ (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยเตย อำเภอข้าสูง จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษาศักยภาพและการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยเตย ผลการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยเตยเป็นชุมชนที่มีศักยภาพโดยสามารถพัฒนาให้มีการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยสามารถแบ่งได้ 4 ด้าน ประกอบด้วยด้านที่ 1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่

แหล่งน้ำที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพปลูกผักปลอดสารพิษที่มีความสำคัญและเข้มแข็ง ด้านที่ 2 ด้านองค์กรชุมชน ซึ่งคนในชุมชนให้การสนับสนุนและความสำคัญของการมีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นทุกกระบวนการ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินและการตรวจสอบ ผู้นำชุมชนมีวิสัยทัศน์และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ด้านที่ 3 ด้านการจัดการ ไม่มีรูปแบบการจัดการแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยกระบวนการทำงานจะเป็นการวางแผนที่กำหนดทิศทางการพัฒนาจากการที่ชุมชนได้นำเอาปัจจัยด้านต่าง ๆ ชุมชนมาใช้ในการพัฒนาและในด้านที่ 4 ด้านการเรียนรู้ มีกระบวนการเรียนรู้จากภายในและภายนอกที่ได้จากคนในชุมชนวิเคราะห์บริบทของชุมชนและได้มีการศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ และในส่วนของพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยเตยจำเป็นจะต้องพัฒนาความพร้อมในการจัดการเพื่อการรองรับอย่างมืออาชีพ ซึ่งจะสามารถแบ่งได้ 3 ด้าน คือด้านการสื่อสาร ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว และด้านกิจกรรมในการท่องเที่ยว

กิตติกรรณ์ สมยศ (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าแก่น โดยมิตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษาบริบทของแหล่งท่องเที่ยวและบริบทของชุมชนตลอดจนค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวของเมืองเก่าแก่น ผลการศึกษาพบว่าบริบทของแหล่งท่องเที่ยวเมืองเก่าแก่นมีหลากหลายและมีความสำคัญ โดยส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถาน ส่วนบริบทของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าแก่น มีความหลากหลาย อาทิเช่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ งานประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น งานศิลปหัตถกรรม โบราณวัตถุโบราณสถาน ผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น และได้มีการเลือกพื้นที่เป้าหมายเพื่อจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่มีศักยภาพและมีการบริหารจัดการในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยแบ่งได้ 4 พื้นที่ที่มีความพร้อมในการพัฒนา โดยแนวทางการพัฒนา คือการกำหนดเป็นแผนงานการพัฒนาทั้ง 5 แผนงาน ประกอบด้วย การพัฒนา/ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว, การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้, การพัฒนาสื่อการเรียนรู้, การพัฒนาบุคลากร, การพัฒนาการตลาดและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

นภธร ศิวารัตน์, สัญญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่องยกระดับการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชนสร้างสรรค์ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนากลยุทธ์เพื่อยกระดับการจัดการตลอดจนเสนอแนะแนวทางการยกระดับการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน ผลการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชนสร้างสรรค์ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ จะประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน 4 จังหวัด ได้แก่ หมู่บ้านสนามชัย ตำบลโพธิ์เมือง อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดร้อยเอ็ด หมู่บ้านป่าเหลื่อม ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านหนองหินใต้ ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และหมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีความโดดเด่นในเรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นของจังหวัดที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยมีกิจกรรมที่น่าสนใจ มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังพบถึงปัญหาในด้านต่างของหมู่บ้านที่ต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงให้มี

ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อยกระดับการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน โดยมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ คือการส่งเสริมให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมีความเชื่อมโยงและต่อเนื่องของวัฒนธรรมโดยให้มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการให้ความรู้เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวชมความสวยงามแล้วยังได้ความรู้จากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน

สมเกียรติ พันธธรรม และชิตพล ชัยมะดัน (2563) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก กรณีศึกษาชุมชนปากน้ำประแสร์ จังหวัดระยอง โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน 2. เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จด้านการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3. เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนปากน้ำประแสร์มีศักยภาพในการดึงดูดการท่องเที่ยวเนื่องจากมีทุนทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ไม่ว่าจะเป็นทุนทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความโดดเด่นที่รวบรวมไว้อยู่ในสถานที่เดียวกันพร้อมทั้งมีกิจกรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งทางน้ำและทางบกเพื่อเป็นการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นประวัติศาสตร์วิถีชีวิตและในขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่สามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการบนฐานทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นต้น โดยมีปัจจัยความสำเร็จในการบริหารจัดการที่สามารถเพิ่มมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างรายได้ชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิตและสามารถสร้างความเจริญรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้น รวมทั้งการดำเนินงานผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมั่นคงและยั่งยืนโดยมีการส่งเสริมการตลาดมีการใช้วีธีประชาสัมพันธ์ให้กับทุกช่องทางเพื่อเป็นการสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในปัจจุบัน ตลอดจนการจัดกิจกรรมและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยการวางแผนการขับเคลื่อนและการบูรณาการร่วมกันในระดับพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค

จิระนันท์ ชัยรัตนคำโรจน์ และพัสสรณ์ วรภัทร์ธระกุล (2564) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3. ศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่าจังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีทั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาองค์ความรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชนในปัจจุบันซึ่งปัจจัยที่จะส่งผลต่อการจัดการบริหารการท่องเที่ยวจังหวัดน่าน ในด้านของศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเป็นการยอมรับจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงส่งผลที่ทำให้มีความชัดเจนในเรื่องผลประโยชน์ในการรักษาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการบริหารจัดการเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวบริการและบุคลากรด้านการท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีงบประมาณในการสนับสนุนที่ตรงตามความต้องการของพื้นที่มีกระบวนการในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการ

พัฒนาตลอดจนแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนซึ่งจังหวัดน่านมีจุดแข็งที่สำคัญเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในด้านความเป็นล้านนา ด้านของประเพณีวัฒนธรรมศิลปกรรมและโบราณสถาน ดังนั้นจึงเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมมือกันที่จะจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืนตรงตามความต้องการของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง

ภัชลา สุวรรณวล และพระอธิการธวัชชัย แสงโสภณ (2565) ทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาป้อย่างยั่งยืน โดยการศึกษาของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ 2. นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาป้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาป้อยู่ในศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิทัศน์ที่เป็นธรรมชาติ ทรัพยากรน้ำและป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์โดยสภาพแวดล้อมมีความเป็นป่าที่มีการรวบรวมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์มีบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติที่มีเกลือแร่เจือปนอยู่ลักษณะดินเป็นดินเค็มทำให้บรรยากาศมีความร่มรื่นเงียบสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมส่วนในด้านความสะดวกในการเข้าถึงคือสามารถเดินทางเข้ามาในชุมชน โดยสภาพเส้นทางจะเป็นถนนคอนกรีตด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมีที่พักร้านอาหารการคมนาคมขนส่งไฟฟ้าประปาป้ายบอกทางที่อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นชุมชนมีความเข้มแข็งร่วมแรงร่วมใจกัน โดยมีการตั้งศูนย์การเรียนรู้มีการร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมมีโบราณคดีศรีวิชัยที่ให้เข้ามาเรียนรู้และท่องเที่ยวได้ และในส่วนของการเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาป้อย่างยั่งยืนโดยการศึกษาของชุมชน โดยจะสามารถแบ่งองค์ประกอบสำคัญได้แก่ คือ 1. ชุมชนเข้มแข็ง 2. ประมงพื้นบ้าน 3. ธรรมชาติ 4. ทรัพยากรน้ำ 5. ผู้นำชุมชน 6. อัตลักษณ์เฉพาะถิ่น 7. คุณธรรม คุณงามความดี และ 8. การเรียนรู้ที่อยู่ภายใต้ที่มาของคำว่า “SLOW LIVE MODEL”

ประสารโชค ธวัชนุติ (2565) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผลการศึกษาพบว่าปัจจัยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรวมและรายได้มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากซึ่งมีการเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนั้นด้านการบริหารจัดการชุมชน รองลงมาคือด้านผู้นำชุมชนด้านการมีส่วนร่วมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนและด้านสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนตามลำดับ โดยมีศักยภาพโดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากและปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านผู้นำชุมชนและด้านการบริหารจัดการชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

พระอธิการ มงคลกุนทิ, จีระศักดิ์ ปันลำ และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ (2022) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในอำเภอลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 2. วิเคราะห์

ความสัมพันธ์และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 3. นำเสนอแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นวงบอกลงประวัติศาสตร์และความเชื่อของท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นจากการปกครองจากอำนาจเข้ามาปกครองหัวเมืองล้านนาและความเชื่อตามตำนานการ เสวยพระชาติเป็นพระโคตมสารราชที่มีต่อวัดเวียง วัดอุมลอง และวัดดอยป่าตาล ฯลฯ ที่ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจนเป็นที่ยึดถือและปฏิบัติเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีจนถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเกิดจากความเชื่อทางศาสนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีหลากหลายมิติสามารถจำแนกได้ 5 มิติคือ มิติทางด้านประวัติศาสตร์ มิติทางด้านพิธีกรรมศาสนา มิติทางความเชื่อ มิติทางด้านศิลปะและมิติทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นจากการหล่อหลอมที่มีมาอย่างยาวนานโดยมีวิธีการอยู่ร่วมกันทางด้านภาษาวัฒนธรรมท้องถิ่นจนเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากมรดกทางปัญญาของชุมชนอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยมีแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์คือการรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น การสนับสนุนด้วยงบประมาณ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการระดมความคิดเห็นการแลกเปลี่ยนและประสบการณ์มีนำมาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ OTOP ชุมชนและในการประชาสัมพันธ์ เพื่อเป็นแรงกระตุ้นการท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในปัจจุบัน

ตัวแบบการวิเคราะห์เบื้องต้น

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาครั้งนี้มีคำนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ดังต่อไปนี้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้น จัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมนอกจากนั้นยังมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีรวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ศักยภาพ หมายถึง ขีดความสามารถของชุมชนตำบลหน้าพระธาตุโดยวิเคราะห์จาก ศักยภาพพื้นที่ ศักยภาพของตัวประชาชน และศักยภาพขององค์กร/เครือข่ายทั้งภายในชุมชนและ ภายนอกชุมชน โดยมีกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นหรือองค์กรและภาคีเครือข่ายซึ่งมี ลักษณะการทำงานร่วมกันที่มีความสนใจและมีความต้องการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันไม่ว่าจะเป็น เรื่องทางสังคม เศรษฐกิจหรือการเมืองและรวมไปถึงความต้องการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลของการ ต่อรองอำนาจทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการดำเนินการจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่ เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น

ประชาชน หมายถึง พลเมือง สามัญชนทั่ว ๆ ไป ในที่นี้หมายถึง ประชาชนในตำบล หน้าพระธาตุ โดยกำเนิดหรือที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนและมีชื่อในทะเบียนบ้านที่อยู่ในตำบล หน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือการดำเนินการในการ วางแผน การกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการพัฒนาต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การตรวจสอบข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะอาศัยวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนามาหาหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ รูปแบบ คือ

การศึกษาเอกสาร เอกสารที่จะใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบโดยข้อมูลส่วนนี้ได้จากการค้นคว้าเอกสารขั้นต้นประเภท เอกสาร บทความสั้น และฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และข้อมูลด้านความสำคัญของพื้นที่เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลโดยละเอียดของแต่ละหัวข้อที่ศึกษาและนำไปวิเคราะห์ต่อไป

2. เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์เป็นข้อมูลผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่งและเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ เช่น ตำรา วิชาการ บทความวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลโดยละเอียดของแต่ละหัวข้อที่ศึกษาและนำไปวิเคราะห์ต่อไป

การสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้จะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เครื่องมือที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการวิจัย ทั้งนี้ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์ทุกครั้งว่าอนุญาตให้บันทึกเสียงหรือไม่ หากไม่อนุญาตผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกแทน รวมถึงการสัมภาษณ์ทุกครั้งจะมีการสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนว่าสามารถให้ระบุชื่อ นามสกุล และตำแหน่งจริงได้หรือไม่ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ยินยอมผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลส่วนตัวนั้นเป็นความลับ โดยจะใช้ชื่อสมมติในการเขียนรายงานแทน ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้แทนภาคประชาชนซึ่งเป็นบุคคลที่มีสำคัญในพื้นที่ นักวิชาการ ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นลักษณะของการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ได้แก่
 - (1) นายสุเทพ เมืองบัว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านไร่

- (2) นายจิรโรจน์ อยู่เย็นนันทกุล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านกลาง
- (3) นายจิรศักดิ์ รักดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านใหม่
- (4) นายแฉล้ม จูเขียว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านไก่อ
- (5) นายนรินทร์ หลินเปราะ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านบ่อชิง
- (6) นายสมชาย สิงห์โต ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 บ้านเชิงเนิน
- (7) นายสมชาย เนื่องจำนงค์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านบ่อชิงใต้
- (8) นายไมตรี รัตนธำรง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านหนองจอก
- (9) นายอนุวัฒน์ รัตนประสารท ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 บ้านโคก
- (10) นายเชิดชัย สิริวาณีปกรณ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10 บ้านปอ
- (11) นางสาวปิยฉัตร วัฒนะชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 11 บ้านกลาง
2. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น เป็นลักษณะของการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ได้แก่
 - (1) นางวจี เสริมศักดิ์ศรีตร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ
3. ผู้แทนภาคประชาชนซึ่งเป็นบุคคลที่มีสำคัญในพื้นที่ เป็นลักษณะของการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ได้แก่

- (1) นางประไพ สุรินทร์ ปรานซ์ชาวบ้าน
- (2) นายศิริชัย วัฒนะชัย ปรานซ์ชาวบ้าน
- (3) นายสุชาติ ภูเพ็ชร
- (4) นายสุน ศรีรัตนะ
- (5) นายไกรรณฤทธิ์ ศรีรัตนะ

4. นักวิชาการ เป็นลักษณะของการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ได้แก่

- (1) นางสาวกัลย์สินี ชะนะ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชน

อำเภอพนัสนิคม

- (2) นายธวัชนันท์ ลุนบง นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ องค์กรปกครองส่วนตำบล

หน้าพระธาตุ

2. การสัมภาษณ์ในรูปแบบไม่เจาะจงในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม

จำนวน 10 คน

- (1) นางสาวศิริรัตน์ สิริวาณีปกรณ์
- (2) นางสาววีรียา อุ่นใจ
- (3) นางสาวชิตชนก โอพารัมพฤกษ์
- (4) นางสาวฐิตาภรณ์ ภูขำ
- (5) นางวารุณี พิมพ์แปร
- (6) นายศิวตล สางชัยภูมิ
- (7) นายสมยศ สุวรรณาวุธ
- (8) นายสมชาย แซ่โจ้ว
- (9) นายอิกิ ศรีม่วง
- (10) นายกฤษดา สังข์เกต

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้ (เอี่ยมพร หลินเจริญ, 2558)

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Method triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีการที่แตกต่างกัน แล้วนำมาพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้สอดคล้องกันหรือไม่

1. การตรวจสอบจากเอกสาร
2. การตรวจสอบจากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีกระบวนการดำเนินการที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เป็นกระบวนการจัดการ ด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบ ทั้งในทางกายภาพและในเชิงเนื้อหา เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบในขั้นตอนต่อไป (ชาย โพธิ์สิตา, 2554)
2. การแสดงข้อมูล (Data Display) เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล จะนำเสนอในรูปแบบของพรรณนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน ตามตัวแบบการวิเคราะห์ เพื่อบ่งบอกเรื่องราวหรือรายละเอียดของสิ่งที่ศึกษาตามความหมายที่ข้อมูลแสดงออกมา
3. การหาข้อสรุปการตีความและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and Verification) เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและการตีความหมายของผลการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อค้นพบการวิจัย รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุปหรือความหมายที่ได้นั้น มีความถูกต้องตรงประเด็นและน่าเชื่อถือเพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้น อาจจะอยู่ในรูปของ คำอธิบาย ตัวแบบการวิเคราะห์ และแนวคิดทฤษฎี

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในการนำเสนอผลงานเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อในการนำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ดังนี้

บริบทพื้นที่ศึกษา

บริบทพื้นที่อำเภอพนัสนิคม

1. ประวัติความเป็นมา

พนัสนิคมเป็นเมืองสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2371 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีฐานะเป็นเมืองจัตวา ขึ้นกรุงเทพฯ (กรมท่า) เมื่อพนัสนิคมเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดชลบุรี ในปี พ.ศ. 2441 ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2437) อำเภอพนัสนิคม ซึ่งเรียกได้ว่าอำเภอพนัสนิคมเป็นเมืองโบราณที่เคยรุ่งเรืองเมื่อประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว และนอกจากนี้ยังเป็นเมืองที่มีไม้ไผ่อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ครั้นถึง สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้มีพระราชองค์การสถาปนาเรียก เมืองพนัสนิคม ซึ่งแปลว่า หมู่บ้านใหญ่ในป่า ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคใหม่เป็น มณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน โปรดเกล้าฯ ให้เมืองพนัสนิคมเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชลบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2447 ที่มีชุมชนไทยและจีนอยู่ร่วมกัน และสมัยท้าวทุ่ม (พระอินทอาษา) เป็นผู้นำชาวลาวมาตั้งชุมชนซึ่งชาวลาวมีความคุ้นเคยและสานผลิตภัณฑ์จักสานจากไม้ไผ่มาตั้งแต่ต้นแล้ว จึงนำไม้ไผ่ในเมืองพนัสนิคมมาสร้างสรรค์เป็นงานจักสานนานาชนิด ซึ่งทั้งสามเผ่าพันธุ์สานผลิตภัณฑ์จักสานไว้ใช้ในเรื่องการดำรงชีวิตประจำวันและสืบทอดกันมาจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

มรดกทางวัฒนธรรม อำเภอพนัสนิคมเป็นอำเภอที่มั่งคั่งด้วยมรดกทางวัฒนธรรม ที่อำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพนัสนิคม ได้ร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งกลุ่มศาสนวัตถุ ศาสนสถาน กลุ่มโบราณสถาน โบราณวัตถุ และกลุ่มวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มศาสนวัตถุและศาสนสถาน ได้แก่ พระพนัสนิคม (จำลอง) หอพระพนัสนิคม พระพุทธมิ่งเมืองวัดผ้าขาวใหญ่ หลวงพ่อตัววัดหัวถนน วัดโบสถ์ (พระอุโบสถเจดีย์) ภาพจิตรกรรมที่คอสองศาลาฉัน วัดชุมแสงศรีวนาราม (วัดใหม่ยางนาม) วัดหลวงพรหมवास วัดไต้ต้นลาน (จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ และหอไตรกลางน้ำ) กลุ่มโบราณสถานและโบราณวัตถุ

(พระพุทธรูปและรูปเคารพ) เมืองพระรถ ได้แก่ ร่องรอยของคูเมือง กำแพงเมือง สระน้ำโบราณ (สระสี่เหลี่ยม) เนินพระธาตุ โบราณวัตถุสมัยทวารวดีและลพบุรี ได้แก่ “พระพนัสบดี” ฐานรูปเคารพ โสมสูตร (รางน้ำมนต์) เทวรูป โคนนที พระพุทธรูปปางนาคปรก พิมพ์พระดินเผา หินบดยา ฯลฯ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ชาวพนัสนิคมเคยมีความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมคล้ายคลึงกับ ชาวอีสาน ชาวล้านช้าง และชาวจีนแต่จ้าว ปัจจุบันความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมหลายอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป บางอย่างเลือนหายไป บางอย่างผสมกลมกลืนกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ จนกลายเป็น ประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ด้วยความเหมาะสมของที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทำให้พนัสนิคม มีรากฐานที่มั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สมดังคำขวัญ ที่บ่งบอกอัตลักษณ์ ของท้องถิ่นพนัสนิคมที่ว่า

พระพนัสบดีคู่บ้าน
ลือเลื่องบุญกลางบ้าน
ศักดิ์ศรีเมืองสะอาด

จักสานคู่เมือง
ตำนานพระรถเมรี
เก่งกาจการทนายโจ๊ก

ภาพที่ 2 พระพนัสบดี

2. ข้อมูลสภาพทั่วไปและสถานการณ์ในปัจจุบัน

อำเภอพนัสนิคม มีพื้นที่ประมาณ 448.259 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงและพื้นที่ราบลุ่ม ทางทิศตะวันออกเป็นไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา ทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่ใช้ในการทำนาและบางส่วนใช้เลี้ยง ปลา กุ้ง ส่วนทางตอนใต้และตะวันออกเป็นที่ราบสูง มีการทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา และพืชผักต่าง ๆ

3. ข้อมูลสภาพทั่วไป

อำเภอพนัสนิคม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของชลบุรี อยู่ในเขตเทศบาลเมืองพนัสนิคมห่างจากจังหวัดชลบุรี ประมาณ 24 กิโลเมตร ตามเส้นทางถนนสุขประยูร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัด และอำเภอใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอบ้านโพธิ์และอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา
 ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ้านบึง และอำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี และอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอฟานทองจังหวัดชลบุรีและอำเภอบ้านโพธิ์จังหวัด

ฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 3 แผนที่อำเภอพนสนนิคม

4. ภูมิอากาศ

มีลักษณะอากาศแบบฝนเมืองร้อนทำให้ภูมิอากาศในช่วงฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศไม่หนาวจัด อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี 28.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 33.3 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 24.8 องศาเซลเซียส

5. ทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำ อำเภอนันทนิคมมีลำคลองไหลผ่านอำเภอ เช่น คลองหลวง ไหลจากอำเภอบ่อทอง ผ่านตำบล นาเร็ก นาวังหิน นหนองเหียง คลองสาริกาไหลผ่านตำบลนามะตูม บ้านช้าง กุฎโง้ง หน้าพระธาตุ ไปลงคลองชลประทาน

6. การปกครอง

อำเภอนันทนิคม มีรูปแบบลักษณะการปกครองท้องถิ่น และการปกครองท้องถิ่น ดังนี้

6.1 การปกครองท้องถิ่น แบ่งเป็น 19 ตำบล 185 หมู่บ้าน

6.2 การปกครองท้องถิ่น รูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

- เทศบาลเมือง 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองนันทนิคม
- เทศบาลตำบล 3 แห่ง คือ เทศบาลตำบลหมอนนาง, กุฎโง้ง, หัวถนน
- องค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเชิด, นหนองขยาด, หุ้งขวาง, นามะตูม, นาเร็ก, นหนองเหียง, นาวังหิน, นหนองปรือ, สระสี่เหลี่ยม, ท่าข้าม, โคกเพลาะ, วัดโบสถ์, วัดหลวง, หน้าพระธาตุ, ไร่หลักทอง, บ้านช้าง

7. การเมือง

7.1 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อยู่ในเขตเลือกตั้ง ที่ 3 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 1 คน

7.2 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ชลบุรีเขตอำเภอ นันทนิคม แบ่งเป็น 3 เขต รวมจำนวน 3 คน

8. ประชากร

ประชากร อำเภอนันทนิคม มีประชากรตามทะเบียนราษฎร จากการสำรวจเมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2566 รวม 125,636 แยกเป็นชาย 60,687 คน หญิง รวม 64,949 คน 48,892 ครัวเรือน และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นของประชากร เนื่องจากการก่อสร้างบ้านจัดสรร และการขยายตัวของเขตโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้มีประชากรอพยพมาทำงานจากต่างพื้นที่เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1 ตารางจำนวนประชากร ปี พ.ศ. 2565

ลำดับ	ช่วงวัย	อายุ (ปี)	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
1	วัยเด็ก	แรกเกิด – 12 ปี	7,627	7,014	14,641
2	วัยเรียน	13 – 22 ปี	5,930	5,910	11,840
3	วัยทำงาน	23 – 60 ปี	28,014	28,864	56,878
4	ผู้สูงอายุ	61 ปีขึ้นไป	7,444	10,240	17,684

9. ศาสนา และวัฒนธรรม

9.1 การนับถือศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ประมาณ 95.6% นับถือศาสนาอิสลาม ประมาณ 2.8% และศาสนาคริสต์ ประมาณ 1.6% จำแนกสิ่งที่เป็นศาสนสถาน ได้ดังนี้

วัดในพุทธศาสนา	74 แห่ง
สำนักสงฆ์	5 แห่ง
ที่พักสงฆ์	2 แห่ง
มัสยิด	8 แห่ง
โบสถ์คาทอลิก	1 แห่ง

9.2 วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ

อำเภอพนัสนิคม มีศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ 1 แห่ง สภาวัฒนธรรมอำเภอ 1 แห่ง สภาวัฒนธรรมตำบล 19 แห่ง ประเพณีที่สำคัญ ที่ยึดถือมาจนถึงปัจจุบันได้แก่ งานประเพณีบุญกลางบ้าน แนวน้อมสถานการณ์ในอนาคตมีแนวโน้มว่าประเพณีนี้จะค่อย ๆ ลดความสำคัญลงจากการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญของชุมชน ทำให้ประชาชนให้ความสำคัญเรื่องปากท้องมากกว่าเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งจะมีขึ้นช่วงต้นเดือนพฤษภาคม ของทุกปี และการละเล่นทายใจักปรีศนา

10. การคมนาคม

การคมนาคมทางบก ของอำเภอพนัสนิคม สามารถติดต่อกับจังหวัดอื่น อำเภอ และ ตำบลต่าง ๆ โดยใช้เส้นทาง คมนาคม ดังนี้

10.1 ถนนสุขประยูร (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 315) ติดต่อกับจังหวัดชลบุรี และ จังหวัดฉะเชิงเทรา

10.2 ถนนยุทธศาสตร์ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 331) สายฉะเชิงเทรา – สัตหีบ

10.3 ถนนสายพนัสนิคม – หนองขาก ติดต่อกับอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

และในปีงบประมาณ 2564 จะมีการก่อสร้างทางเลี่ยงเมืองพนัสนิคม (ด้านใต้) เป็นระยะทางประมาณ 17 กิโลเมตร เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรที่หนาแน่นและติดขัด ลดอุบัติเหตุ

อำเภอพนัสนิคมเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงคมนาคม โดยปัจจุบันอำเภอพนัสนิคมมีศักยภาพที่สำคัญที่เชื่อมโยงภายในจังหวัดและต่างจังหวัดที่สะดวกต่อการเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆที่สำคัญในภาคตะวันออก

11. ด้านเศรษฐกิจ

11.1 ด้านการเกษตร

อำเภอพนัสนิคม โดยทั่วไปพื้นที่ที่เป็นที่ราบสูงและที่ราบลุ่ม ราษฎรทั่วไปประกอบอาชีพทางการเกษตร คราวเรือนทั้งหมด 34,591 คราวเรือน คราวเรือนเกษตรกร 6,696 คราวเรือน มีพื้นที่ทั้งหมด 275,396 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 141,117 ไร่ โดยใช้พื้นที่การเกษตรกรรมปลูกจริง ดังนี้

- ทำนา 80,313 ไร่
- ทำไร่ มันสำปะหลัง / อ้อยโรงงาน / สับปะรด 33,440 ไร่

- ทำสวน พืชผัก 1,105 ไร่
- ไม้ดอก / ไม้ประดับ 355 ไร่
- ไม้ผล / ไม้ยืนต้น 12,537 ไร่
- ประมง (เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง) 13,603.5 ไร่

โดยมีพืชที่เศรษฐกิจหลักที่สำคัญคือ ข้าว มันสำปะหลัง ไม้ยูคาลิปตัส อ้อย ยางพารา และการประมงที่สำคัญ คือ การเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง

11.2 ด้านการพาณิชย์

มีบริษัท ห้าง ร้าน สถานีน้ำมันเชื้อเพลิง สถานบริการ โรงแรม โรงพิมพ์ ร้านค้า จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง และร้านค้าเบ็ดเตล็ด รวมประมาณ 1,600 แห่ง โดยร้านค้าที่มีความโดดเด่นเฉพาะพื้นที่ คือ ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์จักสาน

11.3 ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น OTOP

สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของอำเภอพนัสนิคม ประกอบด้วย 14 ผู้ประกอบการ 25 ผลิตภัณฑ์ และมีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ 1 แห่ง

12. ด้านอุตสาหกรรม

อำเภอพนัสนิคม มีโรงงานขนาดเล็กและขนาดใหญ่กระจายอยู่ในหลายตำบล เช่น ตำบลหนองขยาด กุฎโง้ง หนองปรือ หัวถนน หนองเหียง นาวังหิน หมอนนาง นาเร็ก เป็นต้น ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร อาหาร ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ ขยะรีไซเคิล ฯลฯ ในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนโรงงานในพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการปล่อยน้ำเสีย และมลพิษทางอากาศ

13. ด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

13.1 สถานบริการและสถานประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

ในพื้นที่อำเภอพนัสนิคมไม่มีสถานบริการตามกฎหมาย พระราชบัญญัติสถานบริการ เฉพาะร้านจำหน่ายสุราในพื้นที่ และร้านคาราโอเกะประมาณ 30 ร้าน

13.2 โรงแรม ที่พัก รีสอร์ท

13.2.1 โรงแรม

- โรงแรมที่ขออนุญาตถูกต้องตามกฎหมาย จำนวน 8 แห่ง
- โรงแรมที่ยังไม่ได้ขออนุญาต จำนวน 15 แห่ง

13.2.2 ที่พัก

- มีที่พักเอกชนในพื้นที่ จำนวน 30 แห่ง และมีแนวโน้มจะเพิ่มจำนวนขึ้นจากการ

ขยายตัวของชุมชน

13.2.3 ภัตตาคาร/ร้านอาหาร

ร้านอาหารขนาดใหญ่

- ร้านอาหารศรีนวล 3 รองรับได้ประมาณ 300 คน ตำบลบ้านช้าง
- ร้านอาหารยั้งข้าว รองรับได้ประมาณ 200 คน เทศบาลเมืองพนัสนิคม
- ร้านครัววันเพ็ญ รองรับได้ประมาณ 100 คน ตำบลหนองเหียง
- ร้านครัวกลางสวน รองรับได้ประมาณ 100 คน ตำบลหน้าพระธาตุ

ร้านอาหารขนาดกลาง

- nay coffee เทศบาลเมืองพนัสนิคม
- 6 bean เทศบาลเมืองพนัสนิคม
- ร้าน ย่างเนย เทศบาลเมืองพนัสนิคม

13.3 อัตลักษณ์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อำเภอพนัสนิคมจะเน้นหนักเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเนื่องจากมีโบราณสถานที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้หลายแห่ง

14. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

14.1 แหล่งน้ำที่สำคัญในพื้นที่สำหรับใช้ในภาคการเกษตร ไหลผ่านทางคลองหลวงและคลองสาริกา รวมทั้งมีคลองส่งน้ำของกรมชลประทานไหลผ่าน

14.2 ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งน้ำในพื้นที่ คือการปล่อยของเสียของแหล่งน้ำ ลำคลองทั้งน้ำจากฟาร์มปศุสัตว์ น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนในเรื่องทำให้พืชผลทางการเกษตรเสียหาย และอาจส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคผลผลิตทางการเกษตรได้

14.3 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น ปัญหาอุทกภัยซ้ำซากในฤดูฝน และขาดน้ำทำการเกษตรในช่วงหน้าแล้ง

15. ด้านความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย

15.1 หน่วยงานรักษาความสงบและกองกำลังในพื้นที่พร้อมอัตรากำลัง

- สถานีตำรวจภูธรพนัสนิคม มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ จำนวน 138 คน
- กองร้อยอาสารักษาดินแดนอำเภอพนัสนิคม จำนวน 12 คน

แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ. 2566 – 2570)

1. เป้าหมายการพัฒนาอำเภอ

“พนัสนิคมเมืองน่าอยู่ แหล่งผลิตเครื่องจักสานคุณภาพดี เกษตรปลอดภัย”

2. พันธกิจ

2.1 ส่งเสริมให้อำเภอพนัสนิคมเป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2.2 พัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ให้ปราศจากมลภาวะ เกิดความสมดุล

ต่อระบบนิเวศน์

2.3 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีความสมบูรณ์ เพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจ

และสังคมเมือง

2.4 ส่งเสริมกระบวนการผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ที่มีคุณภาพ

2.5 ส่งเสริมกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ

2.6 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการของรัฐ

2.7 ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

บริบทพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ

1. ประวัติความเป็นมาของตำบลหน้าพระธาตุ

ชื่อของตำบลนี้เกิดจากคำลาวอีสานซึ่งเป็นชนชาติพื้นบ้านนครพนมมาก่อนว่า “พระธาตุ” หมายถึง “สถูป” หรือ “เจดีย์” ที่สร้างเอาไว้เก็บรักษาหรือประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์เอาไว้กราบไหว้บูชาด้วยความเคารพ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ อัฐิอังคารของเกจิอาจารย์หรือของพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เป็นบรรพบุรุษของเรา พระรถ เมื่อมีสถูปเจดีย์องค์หนึ่งปรากฏให้เห็นบนกำแพงเมืองพระรถตามประวัติที่เล่าขานสืบต่อกันมาตามความเชื่อในสมัยนั้น จึงเรียกกันว่า “พระธาตุ” ตามประเพณีอีสาน เพราะว่าตั้งอยู่บนแนวกำแพงเมืองพระรถทางทิศตะวันตก และมีหมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณเมืองพระรถนี้ซึ่งล้วนตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกทั้งสิ้นรวมกันถึง 3 หมู่บ้าน ตามหลักของพุทธศาสนาถือว่าทิศตะวันออกเป็น ด้านหน้าของพระพุทธเจ้าหรือพุทธสถานใด ๆ ทั้งสิ้นดังนั้นหมู่บ้าน “หน้าพระธาตุ” คือหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกคือ ด้านหน้าขององค์พระธาตุ ก่อนจะเป็นที่มาของการตั้งเป็นชื่อ “ตำบลหน้าพระธาตุ” มาจนทุกวันนี้ (ที่มา: หนังสือตำนานพระรถเมรี ที่พนัสนิคม ฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ.2559 โดย อาจารย์สมตุล ทำเนาว์ หน้าที่ 192 – 193)

คำขวัญประจำตำบลหน้าพระธาตุ

โบราณคูเมือง เสียงประหลาดระฆัง

ลือเลื่องเนินธาตุ เจริญดังก้องหลวงพ่อยุย

หมู่ที่ 1 บ้านไร่ เดิมทีเดียวเมื่อครั้งชาวลาวอาสาปากน้ำได้อพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานใหม่ ๆ บริเวณด้านทิศใต้ของกำแพงเมืองพระรถนี้ยังไม่ค่อยโล่งเตียนดินนัก จึงมีการหักร้างทางพงเพื่อทำไร่ปลูกพืชเลี้ยงชีพกันเป็น จำนวนมากมาก่อน จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านไร่” บางคนก็ว่า “ไมไร่” เป็นไม้ปล้องสั้นขนาดเล็กกว่าไม้ไผ่มากชอบขึ้นเองตามโคกและเนินสูง ยิ่งริมหนองน้ำยิ่งดี บริเวณนี้ก็มีที่ลุ่มอยู่บ้างจึงมีไมไร่ให้ชาวบ้านนำไปประกอบอาชีพจักสานได้เป็นอย่างดีจึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านไร่” ด้วย ปัจจุบันนี้มีการปรับพื้นที่ที่เป็นที่ราบสลับกับลูก เนินและหัวโลกให้ราบลงเป็นพื้นที่ทำนาอยู่ระยะหนึ่ง ขณะนี้เป็นที่ในชุมชนที่เจริญขึ้นเพราะอยู่ใกล้กับโรงพยาบาลพนัสนิคม นอกจากจะมีร้านค้าเต็มถนนที่ผ่านด้านหน้าและผ่านด้านข้างโรงพยาบาลพนัสนิคมแล้ว ยังมีหมู่บ้านจัดสรรประเภทต่าง ๆ จำนวนมากเกือบรอบบริเวณโรงพยาบาลอีกด้วย

หมู่ที่ 2 บ้านกลางเหนือ หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่าง “บ้านใหม่ลาว” และ “บ้านบ่อชิง” เดิมทีเดียวชาวบ้านย่านนี้ติดต่อไปมาหาสู่กันด้วยการเดินเท้าเนื่องจากยังไม่มีรถยนต์พาหนะและถนนหนทางตัดผ่านอย่างทุกวันนี้ และมองดูแล้วยังเหมือนหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ตรงกลางหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบอีกด้วย จึงพากัน เรียกว่า “บ้านกลาง” มาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ “หมู่บ้านกลาง” แห่งนี้ยังเป็นหมู่บ้านเก่าแก่เป็นชุมชนหนาแน่นเป็น ที่รู้จักของคนทั่วไปมาก่อน ดังหลักฐานจากโฉนดที่ดินที่ออกให้ผู้ถือกรรมสิทธิ์เมื่อเดือนมกราคม ร.ศ. 124 หรือ พ.ศ. 2549 เขียนว่า “ตำบลบ้านกลาง” อำเภอพนัสนิคม” นั้นแสดงว่า “บ้านกลาง” เป็นตำบลมาก่อน ต่อมาทาง ราชการได้เปลี่ยนมาเป็น “หมู่บ้าน” ในตำบลหน้าพระธาตุมาจนทุกวันนี้ และด้วยความหนาแน่นของชุมชนของหมู่บ้านแห่งนี้ทางราชการจึงได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2 บ้านกลาง (เหนือ) และหมู่ที่ 11 บ้านกลาง (บ้านใต้) แล้ว

หมู่ที่ 3 บ้านใหม่ เป็นหมู่บ้านที่ชาวลาวอาสาปากน้ำแยกตัวออกจากบ้านกองนางในตัวเมืองพนัสนิคม ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับกำแพงเมืองพระรถอันเป็นชุมชนของชาวหน้าพระธาตุ ในปัจจุบันนี้ ชุมชนที่แยกตัวออกไปนี้ จึงได้ชื่อว่า “บ้านใหม่” แต่บ้านใหม่เป็นชื่อหมู่บ้านอยู่ทั่วไปหลายตำบล ชาวบ้านย่านนี้จึงมักเรียกหมู่บ้านใหม่นี้ว่า “บ้านใหม่ลาว” เช่นเดียวกับวัดที่เป็นประเพณีของชาวลาว ไม่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่ใดจะต้องสร้างวัดไว้เป็นที่พึ่งทางใจ และความปลอดภัยของชุมชนเสมอ จึงได้ชื่อว่า “วัดใหม่บ้านลาว” ในระยะแรก ครั้นขึ้นทะเบียนวัดตามระเบียบของ ทางราชการจึงได้ชื่อเหมือนกับชื่อหมู่บ้าน “วัดบ้านใหม่” แต่ในปัจจุบันชาวบ้านจะเรียกชัด ๆ ว่า “วัดบ้านใหม่ลาว” เสมอเช่นกัน และในวัดนอกจากจะมี “เจ้าพ่อหล้าผาแดง” แล้วยังมี “ตำนาน นายร้อยจันทร์” อีกด้วย

หมู่ที่ 4 บ้านโกย จากการพูดคุยกับชาวบ้านตำบลหน้าพระธาตุที่เคยอยู่ในหมู่บ้านนี้และหมู่บ้านใกล้เคียง บอกว่า “โกย” เป็นพืชล้มลุกสูงประมาณ 2 ศอกเศษ มีลูกคล้ายมะยมเมื่อสุกแล้วจะมีสีแดงและกินได้ ใน หมู่บ้านหน้าพระธาตุนี้ที่อยู่ใกล้กับเป็นธาตุแห่งนี้มีต้นโกยขึ้นอยู่ทั่วไป ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านโกย ตามกันมาจนทุกวันนี้แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีใครสนใจต้นโกยอีกเลย จึงสูญหายไปตามธรรมชาติมาหลายปีแล้ว

หมู่ที่ 5 บ้านบ่อชิงเหนือ ที่มาของชื่อหมู่บ้านแห่งนี้คือ บ่อน้ำขนาดใหญ่เกือบ 2 ไร่ อยู่ข้าง ๆ หมู่บ้านซึ่งมีเนื้อที่กว้างขวางกว่า 1,500 ไร่ แล้ว รอบ ๆ บ่อยังมีการปลูกทั้งไผ่กันไว้ขายกันเป็นจำนวนมากจนเป็นที่รู้ กันของผู้เดินทางผ่านมาทางหมู่บ้านย่านนี้มานาน จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านบ่อชิง” ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 นอกจากมีประชากรเพิ่มขึ้นเป็นเกือบ 400 คนแล้ว ทางราชการยังได้ประกาศแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน อีกด้วย คือ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อชิงเหนือ และหมู่ที่ 2 บ้านบ่อชิงใต้ มาจนทุกวันนี้

หมู่ที่ 6 บ้านเชิงเนิน “บ้านกลาง” เป็นที่สูงเป็นเนินลาดออกไปหลายด้าน หมู่บ้านเชิงเนินนี้ตั้งอยู่ทาง ทิศเหนือของบ้านกลางยื่นออกไปทางศาลาแดง หมู่ที่ 4 ของตำบลวัดโบสถ์ ทำให้ ส่วนกลางของหมู่บ้านอยู่ตรงเชิงเนินพอดี ประกอบกับสมัยก่อนนี้พื้นที่ของหมู่บ้านแห่งนี้มีมดคุโล่งเตียนไปไกลกว่านี้มาก จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเชิงเนิน” ต่อมาชาวบ้านแห่งนี้ ได้ร่วมกันสร้างวัดแห่งใหม่ขึ้นวัดหนึ่งมีชื่อว่า “บ้านใหม่เชิงเนิน” อีกด้วย ทั้งสองชื่อนี้ชาวบ้านตำบลหน้าพระธาตุใช้คู่กันสลับกันตามสบายมาจนทุกวันนี้

หมู่ที่ 7 บ้านบ่อชิงใต้ หมู่บ้านนี้ถึงแม้จะไม่มีมีการปลูกทั้งไผ่รอบ ๆ บ่อเหมือนกับบริเวณหมู่ที่ 5 เพราะ เป็นหมู่บ้านใหม่ที่แยกออกมาจากหมู่บ้านบ่อชิงเดิมที่เป็นชุมชนหนาแน่นขึ้น พอแยกออกมาเป็น 2 หมู่บ้าน หมู่ที่ 5 อยู่ทางเหนือจึงได้ชื่อว่า “บ้านบ่อชิงเหนือ” และหมู่ที่ 7 อยู่ทางทิศใต้ จึงได้ชื่อว่า “บ้านบ่อชิงใต้”

หมู่ที่ 8 บ้านหนองจอก เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเหมือนกับหมู่ที่ 5 ตำบลนามะตูม และความ เป็นมาใกล้เคียงกันว่า บริเวณนอกหมู่บ้านเป็นท้องนามีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่หนองหนึ่งเป็นที่อาศัยของกบเขียดปูปลาตามธรรมชาติ บนผิวน้ำของหนองน้ำแห่งนี้มีผักต่าง ๆ ขึ้นอยู่หลายชนิดเขียวเต็มไปหมด เช่น ผักบุ้ง ดอกจอก และ แหน ชนิดของผักที่มากที่สุดคือ “ดอกจอก” ชาวบ้านที่ออกไปหาปูหาปลาและเก็บผักมาบริโภคในชีวิตประจำวันจะรู้จักกันดี จึงเรียกชื่อ “หนองจอก” จนติดปากก่อนจะเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหนองจอก” ปัจจุบันบริเวณนั้นนอกจากไม่มีดอกจอกให้เห็นแล้วบริเวณที่เป็นหนองน้ำก็ไม่มีให้เห็นอีกแล้วด้วย นอกจากนี้หมู่บ้านนี้ยังรวมเอาหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ชื่อว่า “บ้าน

หนองแขง” มารวมไว้ในหมู่ที่ 6 อีกด้วย เพราะว่า “หนองแขง” คือชื่อของหนองน้ำที่มี “ต้นปรีอ” ขึ้นอยู่ในหนองน้ำนั้นตามภาษาลาวอีสาน

หมู่ที่ 9 บ้านโคก หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านใหญ่ที่ยังมีหมู่บ้านเล็ก ๆ รวมอยู่อีก 2 หมู่บ้านคือ บ้านไผ่ล้อม และบ้านดุก บ้านโคกมีความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านว่ามีหัวโคกสูงใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทำนา โคกหนึ่งนอกนั้นเป็น โคกเล็ก ๆ มาตั้งแต่เป็นพื้นที่ทำไร่ จนกลายเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคก” มาจนทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบันยังเหลือโคกเหล่านี้ให้เห็นน้อยเพราะบางแห่งมีการปรับให้พื้นที่ต่ำลงเป็นพื้นที่สำหรับสร้างบ้านเรือนร้านค้าต่าง ๆ

หมู่ที่ 10 บ้านปอ ที่มา “บ้านปอ” ของตำบลหน้าพระธาตุ มีประวัติความเป็นมาคล้าย ๆ กับบ้านปอของตำบลบ้านเข็ด หมู่บ้านนี้มีพื้นที่ค่อนข้างกว้างเพราะอยู่ในเขตกำแพงเมืองพระธาตุกันตวันออกจนถึงด้านนอก ถนนสุขประยูร ออกไปเล็กน้อยและยังมีหมู่บ้านย่อย ๆ อยู่ในหมู่ที่ 10 นี้ อีก 2 หมู่คือบ้านสระซ้องและบ้านสวนจันทร์อีกด้วย บ้านปอมีความเป็นมาจากอาชีพของชาวบ้านที่ปลูก “ปอกระเจา” เอาไว้ใช้และจำหน่ายเหมือนตำบลบ้านเข็ดที่อยู่ใกล้กัน เพราะชาวบ้านสมัยนั้นมีวัวและควายเอาไว้ไถนาคราดนาและลากเกวียนจึงต้องใช้เชือกเอาไว้ผูกวัวควายเสมอ บ้านปอที่ตำบลหน้าพระธาตุ นอกจากปลูกไว้ใช้เองแล้วยังมีผู้คิดทำเครื่องมือเอาไว้ทำเส้นเชือกขนาดต่าง ๆ เอาไว้ใช้ผูกวัวผูกควายและผูกมัดสิ่งของในชีวิตประจำวัน จนมีชื่อเสียงส่งไปวางขายในตลาดพนัสนิคมอีกด้วย ส่วน “บ้านสระซ้อง” นั้นมีเรื่องเล่าขานต่อ ๆ กันว่าสระน้ำกว้างประมาณ 1 เส้น และยาวประมาณ เส้นครึ่ง ที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นโบราณสถานแห่งชาติแล้วนั้น ตั้งอยู่ประมาณกลางเมืองพระธาตุ เป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านบอกว่าตกตึกเวลาหลังเที่ยงคืนในคืนวันพระขึ้นหรือแรม 15 ค่ำ จะได้ยินเสียงฆ้องดังก้อง จากสระแห่งนี้ไปไกลถึงอำเภอพานทองซึ่งอยู่ห่างออกไปไม่ต่ำกว่า 5 กิโลเมตร เป็นเวลาหลาย 10 ปี จึงได้ชื่อหมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่รอบบริเวณนี้ว่า “บ้านสระซ้อง” แต่น่าเสียดายว่าเจ้าของที่ดินคิดว่าเมื่อมีเสียงฆ้องดังไปไกลแล้วก็น่าจะมี ต้องขนาดใหญ่จริง ๆ อยู่ในสระนี้จึงนำรถตักดินขนาดใหญ่มาขุดค้นในราวต้นปี พ.ศ. 2520 จึงปรากฏผลออกมาว่านอกจากไม่พบฆ้องใหญ่เสียงดังแล้วเสียงฆ้องหลังเที่ยงคืนในวันขึ้นและแรม 15 ค่ำ ก็พลอยหายเงียบไปด้วยมาจนทุกวันนี้ แต่ชาวบ้านก็ยังคงเรียกว่า “บ้านสระซ้อง” อยู่เหมือนเดิม สำหรับ “บ้านสวนจันทร์” นั้นเกิดจากคนโบราณนิยมนำไม้จันทร์มาทำเป็นเครื่องหอมเพื่อความเป็นสิริมงคลตามประเพณีนิยม เช่น นำแก่นจันทร์มาบดเป็นผงผสมแป้งเอาไว้ประหน้า ส่วนลูกจันทร์มีไว้ทำยาและสุกแล้วกินได้เหมือนผลไม้ เป็นต้นจันทร์จึงเป็นไม้มียืนต้นขนาดใหญ่สูงเด่นเป็นไม้มงคลของชุมชนตลอดมา เดิมทีเดียวในหมู่บ้านแห่งนี้มีการปลูกต้น จันทร์ร่มครึ้มไว้ตามบ้านของตนเองหลายต้นหลายบ้าน จึงได้ชื่อว่า “บ้านสวนจันทร์” มาจนทุกวันนี้ แม้ว่าวันนี้จะไม่มีต้นจันทร์ให้เห็นอีกแล้วก็ตาม

หมู่ที่ 11 บ้านกลางใต้ เป็นหมู่บ้านเดียวกันกับ หมู่ที่ 2 บ้านกลาง เนื่องจากมีจำนวนประชากรเพิ่ม มากขึ้น ทางราชการจึงประกาศแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน หมู่บ้านเดิมยังคงเรียก “บ้านกลาง” อยู่อย่างเดิม แต่หมู่บ้านใหม่เรียกว่า “บ้านกลางใหม่” เนื่องจากอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านด้วยจึงเรียกว่า “บ้านกลางใต้” ก็มีก่อนจะเรียกสั้นลงว่า “บ้านใต้” เพราะนอกจากจะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านกลางเดิมแล้วพื้นที่ด้านนี้ ยังต่ำกว่าบ้านกลางเดิมอีกด้วย (องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ, 2566)

2. ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมและภูมิปัญญา

เมืองพระรถ ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นความเชื่อว่าเป็นเมืองโบราณที่มีความเจริญสืบเนื่องมาจนถึงสมัยลพบุรีโดยเชื่อว่าเป็นเมืองในสมัยทวารวดี จัดว่าเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ในสมัยนั้น และยังมีสถานะเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมท้องถิ่น ต่อมาในปี พ.ศ. 2371 ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า มีการอพยพเข้ามาอาศัยในเมืองพนัสนิคมของชาวลาวอาสาปากน้ำ ซึ่งการเข้ามาพร้อมกับความเชื่อของนิทานชาดกเรื่อง พระรถเสน ด้วยเช่นกัน หลังจากนั้นสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองพนัสนิคมจึงถูกตั้งชื่อให้สอดคล้องกับเรื่องพระรถเสน จนเกิเป็นตำนานเมืองพระรถเสน ความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนตำบลหน้าพระธาตุจวบจนมาถึงทุกวันนี้ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในเขตตำบลหน้าพระธาตุ ประมาณร้อยละ 99 นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ 1 นับถือศาสนาอื่น ๆ โดยมีวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาของชุมชนในตำบลหน้าพระธาตุ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น ประกอบด้วย

2.1 ประเพณีอันดีงามของชุมชน เช่น ประเพณีห่มผ้าเจดีย์เนินธาตุ ประเพณีบุญกลางบ้าน ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นต้น

- งานประเพณีห่มผ้าเจดีย์เนินธาตุหรืองานบุญเนินธาตุ มีการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือนพฤษภาคม ในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 เป็นกิจกรรมที่ประชาชนตำบลหน้าพระธาตุและหน่วยงานของท้องถิ่น ร่วมกันจัดกิจกรรมโดยสวดมนต์เย็นและกิจกรรมบวงสรวงองค์เจดีย์เนินธาตุ มีการเลี้ยงพระตั้งแต่เช้า แล้วเดินเวียนรอบเจดีย์ 3 รอบโดยมีผู้ตักน้ำขบวนโปรยดอกไม้ เครื่องเซ่น บวงสรวงด้วยอาหารชนิดต่าง ๆ เช่น หัวหมู น้ำมะพร้าว ขนมหวานและผลไม้ ที่เป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมที่สังคมยกย่องขจัดความเดือดร้อนถ่ายทอดอุดมคติที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนนั้น ๆ ให้สืบเนื่องต่อไปซึ่งเป็นการแสดงออกของสังคมที่มีความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เอื้ออาทรทั้งระดับมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและงานนมัสการหลวงพ่อเหมือน ณ วัดบ้านกลาง งานนมัสการปิดทองหลวงพ่อกิน ณ วัดใหม่เชิงเนิน และงานนมัสการปิดทองหลวงพ่อดุย ณ วัดหน้าพระธาตุ (องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ, 2562)

ภาพที่ 4 งานประเพณีงานบุญเนินธาตุ ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

- ประเพณีบุญกลางบ้าน ซึ่งตำบลหน้าพระธาตุเป็นชุมชนหนึ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมีการจัดงานบุญกลางบ้านขึ้น ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี เป็นการบูรณาการเข้าร่วมการจัดกิจกรรมงานบุญกลางบ้านกับเทศบาลเมืองพนัสนิคม และอำเภอพนัสนิคม เพื่อขับไล่สิ่งเลวร้ายให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พิธีพื้นธัญญาหารสมบูรณ์จึงเป็นพิธีกรรมหนึ่งในการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้านในชุมชน และยังเป็นพื้นที่ในการประสานรวมประชาชน 3 เชื้อชาติที่อพยพมาอาศัยอยู่ไม่ว่าจะเป็นชาวลาวที่เข้ามาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ชาวไทยซึ่งอพยพมาตั้งแต่คราวเสียกรุงศรีอยุธยา และชาวจีนที่เข้ามาตั้งรกรากเพื่อทำมาค้าขาย ประชาชนทั้งสามเชื้อชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขด้วยดีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งแต่ละฝ่ายยังสามารถที่จะสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของเชื้อชาติตน ต่อมาได้โดยไม่มีข้อขัดแย้งหรือกระทบกระทั่งบาดหมาง งานบุญกลางบ้านจึงเป็นสื่อกลางที่ทำให้แต่ละฝ่ายได้มาพบปะ เจอะเจอ ได้ถามสารทุกข์สุกดิบ และเป็นเป้าหมายอันสำคัญในการสร้างความรู้สึกลมกิลเป็นหนึ่งเดียว
- ประเพณีแห่เทียนพรรษา ในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปี จัดกิจกรรมถวายเทียนพรรษา 5 วัด ในเขตตำบลหน้าพระธาตุเป็นงานประเพณีที่รวมความผูกพันของชุมชนท้องถิ่น ที่แสดงออกถึงความสามัคคีกลมเกลียวในชุมชน

2.2 กิจกรรมการเล่น

ประกอบไปด้วย การเล่นผีนางด้ง การเล่นวิ่งวัวคน เป็นการของประชาชนเชื้อสายลาวที่อพยพมาจากประเทศลาวและได้นำมาการเล่นพื้นบ้านมาเล่นสืบทอดเนื่องกันมา แต่ในปัจจุบันผู้เล่นได้ลดน้อยลงแล้ว ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า การเล่นผีนางด้ง มีการนำเรื่องและเนื้อหาที่นำมาเล่น เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว สังคมในท้องถิ่น ซึ่งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อ ที่เชื่อกันว่าผู้ที่ตายไปแล้วในหมู่บ้านนั้น ยังให้ความคุ้มครองและดูแลลูกหลาน และลูกหลานสมควรทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ พร้อมระลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษ ลักษณะการเล่น จะใช้สถานที่ที่เป็นลานกลางแจ้ง ไม่มีสิ่งกีดขวาง มักจะเล่นในวันตรุษสงกรานต์ ตอนกลางคืนในการเล่นนี้ผู้เล่นจะประกอบด้วย ผู้เชิญผีนางด้งเป็นผู้หญิง 2 เป็นผู้ที่ดูการเล่น นอกจากนี้ยังมีผู้ชักถามสิ่งที่อยากรู้อีก 1 คน ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่นประกอบด้วย สากยาว (สากมือ) ไม้เท้าข้าวในสมัยโบราณ 2 อัน กระดังขนาดพอเหมาะ 1 ใบ ผ้าขาวไว้คลุมกระดังเวลาเชิญผีนางด้ง แล้วยังมีดอกไม้รูปเทียนอีก 2 ชุด กับไม้คานอีก 1 อัน

บทร้องการเล่นผีนางด้ง นางด้งเอยเข้าผ่าระหง กระดังแม่ม่าย เขาตากเปลือกแดง เขาแทงแมงเม่า ขอเชิญพระเจ้ามาเข้านางด้ง (ร้องซ้ำไปเรื่อย ๆ) การร้องจะร้องเป็นภาษาลาว

วิธีเล่น ผู้เชิญผีนางด้ง 2 คน ใช้สาวบริสุทธิ์นำกระดังของหญิงม่าย นำผ้าสีขาวคลุมกระดังพร้อมกับผู้หญิงอีก 10 คน ไปที่ทางสามแพร่ง นำดอกไม้รูปเทียนไปเชิญด้วย เมื่อไปถึงแล้วก็กล่าวเชิญผี (คนที่ตายไปแล้วในหมู่บ้านนั้นเป็นใครก็ได้) ขอเชิญมาเล่นผีนางด้ง เพื่อลูกหลานจะได้รู้ความเป็นไปในท้องถิ่นของตน ทั้งด้านส่วนตัว คุ้มครอง ความเป็นอยู่และสมควรปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เมื่อเชิญผีนางด้งมาแล้วก็จะมานั่งระหว่างสากเท้าข้าว ผู้เชิญจะจับกระดังตั้งขึ้น ผู้ร้องก็จะร้องเพลงผีนางด้งพร้อม ๆ กัน และปรบมือให้จังหวะ จนกระทั่งกระดังที่ผู้เชิญผีนางด้งมีอาการสั่นและกระดังจะเต้นขึ้นลง จนผ้าคลุมสีขาวหลุดออก ต่อจากนั้นผู้ถามจะถามว่าเป็นผีชื่ออะไร โดยใช้ไม้คานให้ผู้เชิญนางด้งจับและเขียนตามที่ผีนางด้งเข้า การชักถามจะถามลักษณะที่ว่าใช่หรือไม่ ถ้าใช่ให้

กระด้างเต็นขึ้นสูง ๆ ถ้าไม่ใช่ให้กระด้างนอนลงเมื่อเล่นกันจนเป็นที่หายสงสัยหมดคำถามที่จะถามแล้ว ผู้เชิญก็จะเชิญผีนางดังกลับ โดยนำกระด้างเดินไปยังทางสามแพร่ง และบอกให้กลับได้ เป็นการจบพิธีการเล่น

การเล่นวิ่งวัวคนการวิ่งวัวคน แต่เดิมเป็นการวิ่งเล่นกันหลังสิ้นหน้านา แต่ปัจจุบันนิยมเล่นในงานเทศกาลสำคัญเช่น งานเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ ได้เล่ารายละเอียดและวิธีการเล่นดังนี้

วิธีการเล่น ใช้คันนาเป็นแนวเขตแบ่งฝ่าย ไม่จำกัดระยะทาง ที่ระยะเกือบถึงปลายทาง มีเสาธงชัยปลิวไสวให้เห็นแต่ไกล ผู้เข้าแข่งขันคว้าธงชัยให้ได้ก่อนคู่แข่ง และวิ่งต่อจนเข้าเส้นชัยที่ปลายทาง ผู้แข่งขันต้องวิ่งไปยังจุดหมายและมีธงชัยจึงจะเป็นผู้ชนะ คู่แข่งขันจะคัดคนอาสาโดยใช้เกณฑ์ที่ขนาดตัวเท่ากัน เรียบเป็นวัวที่จะแข่ง ผู้เข้าแข่งต้องผูกผ้าที่เอวฝ่ายละสี ส่วนใหญ่ใช้สีแดง - น้ำเงิน เป็นต้น

2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น

เนื่องจากในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดให้ชาวลาวเวียงจันทร์ที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยศึกเมื่อครั้งสงครามสยามกับเวียงจันทร์ ให้ออกไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ชายเมืองระหว่างเมืองชลบุรี กับเมืองฉะเชิงเทราต่อกัน นั่นคือเขตตำบลหน้าพระธาตุ และตำบลอื่น ๆ ในอำเภอพุนสนิม และสิ่งที่ชาวลาวเวียงจันทร์ได้นำติดตัวมา คือ ภูมิปัญญาในการจักสาน และภาษาลาว

- วิสาหกิจชุมชนหัตถศาสตร์เพื่อสุขภาพ_โดยมีการผสมผสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพรกับการประยุกต์รูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความสะดวกต่อการใช้ เช่น วิสาหกิจน้ำมันเหลือง ม.9 วัดฤดีบจากท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์จากน้ำมันสารสกัดจากไผ่, วาน้ำมัน มีสรรพคุณ ใช้ทา นวด เพื่อช่วยป้องกันและบรรเทาอาการปวดข้อ ปวดเข่า ปวดกล้ามเนื้อ คอ บ่า ไหล่ นิ้วล็อก รูมาตอยด์ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการโดยการจัดประชุมกลุ่มย่อยและถอดบทเรียน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่น่าสนใจของกลุ่มผู้บริโภคมากที่สุด

- จักสาน เป็นผลผลิตของภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมของชุมชนตำบลหน้าพระธาตุ เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากมายในท้องถิ่นอย่างไม้ไผ่ หวาย มาผลิตเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ครั้งแรกเริ่มชาวบ้านจะทำงานจักสานกันเฉพาะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำไร่ ทำนา ทำสวน ก็จะใช้ช่วงเวลาวางมาจักสานพวกเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ เช่น ไซ ข้อง สุ่ม หรือพวกเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระจาด กระบุง ตะกร้า ซึ่งงานหัตถกรรมจักสานในระยะแรกจะเป็นพวกของใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อการดำรงชีพจะเป็นลายที่ไม่ละเอียดสวยงามนักจะเน้นความแข็งแรงทนทานมากกว่าเพราะส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่สีสุก แต่ในปัจจุบันเครื่องจักสานไม้ไผ่มีใช้เพียงอาชีพเสริมเหมือนสมัยก่อนแล้ว แต่ได้ส่งเสริมพัฒนาทั้งรูปแบบและเทคโนโลยีในการผลิต จนกลายเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิตอย่างเป็นกอบเป็นกำ ทั้งยังได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 4 และ 5 ดาว มีการพัฒนาเป็นพวกของใช้และของตกแต่งบ้านประเภท โคมไฟไฟฟ้า แจกัน กล้องกระดาศพืชชูฉากกัน ฯลฯ ส่วนจักสานที่มีชื่อเสียงที่มีความประณีตของพุนสนิม คือ กระเป๋าจักสานไม้ไผ่ ลายพิรุณ รูปสามเหลี่ยม มุมหูดียว เป็นต้น

- ภาษาถิ่น ในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุส่วนใหญ่ประชาชนใช้ภาษากลาง ร้อยละ 90 และบางส่วนที่เหลือใช้ภาษาลาวเวียงจันทร์ เนื่องจากเมื่อในอดีตบรรพบุรุษของประชาชนในท้องถิ่นอพยพมาจากชาวลาวเวียงจันทร์ จึงยังคงมีผู้สูงอายุส่วนหนึ่งยังคงใช้ภาษาลาวคล้ายๆ ภาษาอีสานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในการพูดคุยกัน

- โรงหล่อพระ เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นงานฝีมือที่มีการต่อกันมาเป็นรุ่น ๆ ได้แก่ พระพุทธรูป และงานปั้นอื่น ๆ

โดยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงการสร้างเศรษฐกิจภายในชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยอาศัยหลักภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีการสืบทอดต่อกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

3. ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลหน้าพระธาตุมีพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 14.53 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9,081.25 ไร่ ตั้งอยู่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอพนัสนิคม โดยอยู่ห่างจากอำเภอประมาณ 3 กิโลเมตร ตำแหน่งพิกัดทางภูมิศาสตร์ของตำบลหน้าพระธาตุ X QQ 326886 Y QQ 327886

ตำบลหน้าพระธาตุมีจำนวน 11 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านไร่ หมู่ที่ 2 บ้านกลาง หมู่ที่ 3 บ้านใหม่ หมู่ที่ 4 บ้านไก่อ หมู่ที่ 5 บ้านบ่อชิง หมู่ที่ 6 บ้านเชิงเนิน หมู่ที่ 7 บ้านบ่อชิงใต้ หมู่ที่ 8 บ้านหนองจอก หมู่ที่ 9 บ้านโคก หมู่ที่ 10 บ้านบ่อ และหมู่ที่ 11 บ้านกลาง กำหนดอาณาเขตการปกครองติดกับแนวเขตตำบล อำเภอใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดเขตตำบลวัดโบสถ์

ทิศตะวันออก ติดเขตเทศบาลเมืองพนัสนิคม

ทิศใต้ ติดเขตตำบลกุฎไ้ง และตำบลบ้านเซ็ด

ทิศตะวันตก ติดเขตอำเภอนาทอง

4. ลักษณะภูมิประเทศตำบลหน้าพระธาตุ

มีภูมิประเทศทางกายภาพ เป็นพื้นที่แอ่งกระทะรับน้ำและมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำพืชไร่ ทำนาข้าว และเลี้ยงสัตว์การทำประมงเลี้ยงปลา

5. ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical climate) โดยได้รับอิทธิพลจากทั้งลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงเดือนสิงหาคม – ตุลาคม และได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ ส่งผลให้จังหวัดชลบุรีมีฤดูกาลแตกต่างกันอย่างชัดเจน 3 ฤดู ได้แก่

ฤดูร้อน เดือนมีนาคม - พฤษภาคม อากาศค่อนข้างอบอ้าว แต่ไม่ถึงกับร้อนจัด

ฤดูฝน เดือนสิงหาคม – ตุลาคม มีฝนตกกระจายทั่วไป โดยมีตกหนักในเขตป่าและภูเขา

ฤดูหนาว เดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ อากาศไม่หนาวจัด ทว่าเย็นสบาย ท้องฟ้าสดใส ปลอดโปร่งและมีแดดตลอดวัน นับเป็นช่วงเวลาซึ่งชายหาดจะคึกคักไปด้วยนักท่องเที่ยว ส่วนภาคเกษตรในฤดูนี้เป็นเวลาที่ค่อนข้างแล้ง เพราะฝนทิ้งช่วงหลายเดือน

6. ทรัพยากรน้ำ

ลักษณะของแหล่งน้ำ มีคูคลองน้ำ จำนวน 7 แห่ง และสระ จำนวน 1 แห่ง ประกอบด้วย คลองน้ำชลประทาน สายนาบงกุหลาบเชื่อมหลอดตาเหลือ คูระบายน้ำสายหลอดตาเหลือ – ศาลาแดง

คูระบายน้ำข้างถนนสายบ้านนา - โรงนา - ศาลาเขียว คลองระบายน้ำสายบ้านนาทุ่งหลาบ - สะพานถนนสายบ้านนา - โรงนา หมู่ 8 คูระบายน้ำสายบ้านนาประทีป ละอองศรี - บ้านคุณหญิงนรเศรษฐฤทธิ์ หมู่ที่ 1 - 10 คลองสายศาลาแดง (สะพานดอนทอง) - บ้านคุณหญิงนรเศรษฐฤทธิ์ หมู่ที่ 1-10 และสระหนองสิม วัดบ้านกลาง หมู่ 11 เป็นสระน้ำขนาดเล็กที่รองรับน้ำจากคูคลองน้ำสายบ้านนา - โรงนา โดยน้ำจะได้มาจากเขตตำบลลูกทุ่งใช้ในการอุปโภค-บริโภค เป็นน้ำได้จากน้ำฝน และน้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำท่าโพธิ์ คลองชลประทานท่าลาด และห้วยสาริกา ซึ่งจะต้องนำมาผ่านกระบวนการของระบบประปาส่วนภูมิภาค สำหรับน้ำใต้ดินมีปริมาณน้อย ไม่สามารถนำมาใช้ให้พอเพียงได้ และบางแห่งเค็ม ไม่สามารถใช้ดื่มและอุปโภคได้ แหล่งน้ำไม่มีไหลผ่านตำบลหน้าพระธาตุเลย จะมีบ้างเฉพาะลำคลอง ส่งน้ำธรรมชาติจากตำบลลูกทุ่งไหลผ่านในบริเวณหมู่ที่ 8 ตำบลหน้าพระธาตุไปจนถึงอำเภอฟานทอง

ดังนั้นจึงมีระบบประปาส่วนภูมิภาคสาขาพนัสนิคม จำนวน 1 แห่ง ครอบคลุมเพียงพอทั้ง 11 หมู่บ้าน มีสระน้ำสาธารณะ จำนวน 4 แห่ง บ่อน้ำตื้น ส่วนตัว จำนวน 84 แห่ง (หมู่ 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10) คลองส่งน้ำชลประทาน จำนวน 7 แห่ง และบ่อน้ำบาดาล ส่วนตัวจำนวน 1 แห่ง (หมู่ 9) เพื่ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้มีน้ำใช้ในการอุปโภค - บริโภคให้เพียงพอตลอดทั้งปี

7. ทรัพยากรธรรมชาติ

ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุส่วนมากเป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูก เป็นที่นา สวนผักผลไม้ ที่อยู่อาศัย ร้านค้า สถานประกอบการ ตามลำดับ และมีพื้นที่เพียงเล็กน้อยที่เป็นพื้นที่สาธารณะทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ก็ได้แก่ ดิน น้ำ ต้นไม้ อากาศที่ไม่มีมลพิษ ปัญหาคือเนื่องจากพื้นที่บางส่วนเป็นดินเค็ม น้ำใต้ดินก็เค็ม หรือไม่ก็เป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถที่จะนำน้ำจากใต้ดินมาใช้ในการอุปโภค - บริโภคได้ ต้องอาศัยน้ำดิบจากแหล่งอื่น และน้ำฝน น้ำในการเกษตรก็ต้องรอฤดูฝน มีแหล่งน้ำใช้ในการเกษตรไม่เพียงพอ ปัญหาคือยังไม่สามารถหาแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรได้เพิ่มขึ้น เพราะพื้นที่ส่วนมากเป็นของประชาชน เอกชนโครงการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่าง ๆ ในพื้นที่ของสาธารณะรวมทั้งปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้ร่มรื่นสวยงาม เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ฯลฯ

8. สภาพสิ่งแวดล้อมลักษณะดิน

ลักษณะดินส่วนใหญ่ตำบลหน้าพระธาตุเป็นดินร่วนปนทรายดินเหนียวบริเวณหมู่ที่ 6 พื้นที่ราบเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวและทำสวน

9. ระบบโครงสร้างพื้นฐาน

9.1 คมนาคมขนส่ง

มีถนนสายหลักผ่านตำบลหน้าพระธาตุอยู่บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 315 และถนนสายรองบ้านนา - โรงนา บรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 315 และสุขประยูร มีถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก จำนวน 96 สายถนนลาดยาง จำนวน 11 สาย ถนนดิน จำนวน 1 สาย และสะพาน จำนวน 1 แห่ง

9.2 การไฟฟ้า

จำนวนครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้า จำนวน 2348 แห่ง/ครัวเรือน
ปริมาณการใช้ไฟฟ้า ร้อยละ 100 ของพื้นที่

ไฟฟ้าสาธารณะ/ไฟฟ้าส่องสว่าง จำนวน 225 จุด/ ครอบคลุมถนน 106 สาย

9.3 ประปา

จำนวนครัวเรือนที่มีน้ำประปาส่วนภูมิภาค และน้ำประปาหมู่บ้านใช้ 6,348 ครัวเรือน
หน่วยงานเจ้าของกิจการประปา คือ การประปาส่วนภูมิภาคสาขาพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี น้ำประปา
ที่ใช้เฉลี่ย 8,000 ลบ.ม./วัน ซึ่งมีแหล่งน้ำดิบที่ใช้ผลิตน้ำประปา แหล่งน้ำดิบผิวดิน แหล่งน้ำดิบผลิตที่
ใช้ผลิตน้ำประปา คือ โครงการอ่างเก็บน้ำคลองสียัด จังหวัดฉะเชิงเทรา และแหล่งน้ำดิบสำรอง คือ
คลองท่าลาด อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา (การประปาส่วนภูมิภาคสาขาพนัสนิคม, 2565)

9.4 โทรศัพท์

ปัจจุบันทุกหมู่บ้านมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ทุกหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ทุกหมู่บ้าน และทุก
หมู่บ้านมีอินเทอร์เน็ตครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

9.5 ระบบโลจิสติกส์ (Logistics) และการขนส่ง

ในตำบลหน้าพระธาตุมีถนนสายหลัก 2 สาย ได้แก่ ถนนสาย 315 มีรถสองแถวประจำ
ทางสายพนัสนิคม - ฉะเชิงเทรา ที่ใกล้ที่สุดในการเดินทาง ส่วนมากประชาชนจะมีรถส่วนบุคคลเป็น
ส่วนใหญ่ในการเดินทาง หรือเดินทางโดยสารด้วยวินรถจักรยานยนต์รับจ้าง และการเดินทางถนน
เชื่อมไปอำเภอบางคล้า สายบ้านโรงนา - นางโดยถนนเส้นนี้ไม่มีรถโดยสารประจำทางประชาชนส่วน
ใหญ่เดินทางโดยใช้รถส่วนบุคคลเป็นส่วนใหญ่

10. สาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์

ตำบลหน้าพระธาตุ มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหน้าพระธาตุประจำตำบล 1 แห่ง
ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 บ้านเชิงเนิน มีบุคลากรบริการด้านสาธารณสุข 4 คน มี อสม. จำนวน 84 คน และมี
พื้นที่ใกล้กับโรงพยาบาลพนัสนิคมในระยะทาง 2 กิโลเมตร ตำบลหน้าพระธาตุได้ดำเนินการด้าน
สังคมสงเคราะห์ ดำเนินการจ่ายเบี้ยยังชีพ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ ที่ได้รับเบี้ยยังชีพจำนวน 993 คน
ผู้พิการ จำนวน 137 คน และผู้ป่วยเอดส์ จำนวน 2 คน (กองสวัสดิการสังคมองค์การบริหารส่วน
ตำบลหน้าพระธาตุ, 2565)

11. การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

ตำบลหน้าพระธาตุมีสายตรวจตำบลหน้าพระธาตุ จำนวน 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 11
บ้านกลาง มีชุด อปพร.ประจำองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ จำนวน 3 นาย มีการติดตั้ง
กล้องวงจรปิดตามจุดต่าง ๆ ภายในตำบลหน้าพระธาตุ มีการติดตั้งกระบอกน้ำตามแยกต่าง ๆ ภายใน
ตำบลและติดตั้งไฟกระพริบบริเวณจุดเสี่ยงแยกบ้านบ่อชิง

12. การศึกษา

มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จำนวน 2 แห่ง ได้แก่
โรงเรียนวัดบ้านกลาง มีนักเรียนประมาณ 245 คน โรงเรียนวัดหน้าพระธาตุ มีนักเรียนประมาณ 119 คน
และมีศูนย์พัฒนาเด็กอ่อนวัยเรียน จำนวน 2 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดบ้านกลาง
ประกอบด้วยเด็กก่อนวัยเรียน จำนวน 35 คน ครู คศ.1 จำนวน 1 คน และมีผู้ดูแลเด็ก จำนวน 1 คน
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดหน้าพระธาตุ มีเด็กก่อนวัยเรียน จำนวน 12 คน และครู คศ. 2 จำนวน 1 คน
ซึ่งทั้งหมดเป็นข้อมูลประจำปีการศึกษา 2564

13. ประชากร

ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ จำนวนประชากรและความหนาแน่น จากข้อมูลของทะเบียนราษฎร์อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี (ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2565) พบว่าตำบลหน้าพระธาตุมีประชากร จำนวน 5,700 คน จำแนกเป็นชาย จำนวน 2,742 คน หญิง 2,958 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 393 คน/ตารางกิโลเมตร และมีจำนวนครัวเรือน 2,465 ครัวเรือน แยกตามหมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางจำนวนประชากรตำบลหน้าพระธาตุ

ลำดับ ที่	หมู่บ้าน	หมู่ที่	ครัวเรือน	จำนวนประชากร		
				ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านไร่	1	101	145	184	329
2	บ้านกลาง	2	74	122	128	250
3	บ้านใหม่	3	236	351	367	718
4	บ้านไก่อ	4	61	111	102	213
5	บ้านบ่อชิง	5	160	232	225	457
6	บ้านเชิงเนิน	6	287	354	349	703
7	บ้านบ่อชิงใต้	7	286	193	239	432
8	บ้านหนองจอก	8	162	211	229	440
9	บ้านโคก	9	493	368	417	785
10	บ้านปอ	10	520	519	611	1,130
11	บ้านกลาง	11	85	136	107	243
รวมทั้งสิ้น			2,465 หลัง			5,700 คน

ตารางที่ 3 ลักษณะประชากรในตำบลหน้าพระธาตุ

หมู่ที่	พื้นที่หมู่บ้าน	ประชากร ปี 2563	ประชากร ปี 2564	ประชากร ปี 2565
1	บ้านไร่	334	332	330
2	บ้านกลาง	253	257	266
3	บ้านใหม่	709	700	717
4	บ้านไก่อ	217	216	212
5	บ้านบ่อชิง	466	464	463
6	บ้านเชิงเนิน	672	677	719
7	บ้านบ่อชิงใต้	403	402	475
8	บ้านหนองจอก	445	437	436
9	บ้านโคก	712	761	831

ตาราง 3 (ต่อ)

หมู่ที่	พื้นที่หมู่บ้าน	ประชากร ปี 2563	ประชากร ปี 2564	ประชากร ปี 2565
10	บ้านปอ	1,055	1,087	1151
11	บ้านกลาง	242	241	251
รวม		5,497	5,574	5,851

อัตราเติบโตประชากรในพื้นที่ของหมู่บ้านของตำบลหน้าพระธาตุ ในปี 2563 เปรียบเทียบ ปี 2565 จากการเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของประชากรในช่วงห้าปีพบว่าพื้นที่หมู่บ้านส่วนใหญ่ เกิดการเปลี่ยนแปลงของประชากรในอัตราการเติบโตที่เพิ่มขึ้นโดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยคือ บ้านโกย หมู่ที่ 4 บ้านกลาง หมู่ที่ 11 บ้านกลาง หมู่ที่ 2 ตามลำดับ มีการขยายตัวของประชากรในพื้นที่จากปี 2565 เพิ่มจากปี 2563 และ มีอัตราขยายตัวของประชากรสูงขึ้นในกลุ่มพื้นที่ใกล้เคียงอาจแสดงถึงการมีศักยภาพที่จะขยายตัวให้เพิ่มขึ้นในอนาคตและมีนโยบายเศรษฐกิจต่าง ๆ ของการขยายตัวด้านคมนาคมทางบก สาเหตุมาจากเป็นสังคมกึ่งเมืองเพิ่มขึ้น และมีการขยายเขตของโรงงานอุตสาหกรรมใกล้เคียงเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนและเกิดโครงการหมู่บ้านจัดสรร ขึ้นในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้จำนวนของประชากรเพิ่มขึ้นทุกปี รวมไปถึงจำนวนประชากรแฝงที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้น (สำนักงานทะเบียนราษฎร์ อำเภอพนัสนิคม, 2565) ตารางจำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุจำแนกตามช่วงอายุ

ตารางที่ 4 โครงสร้างช่วงอายุของประชากร ปี 2565

ช่วงอายุประชากร	จำนวนประชากร (คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
เด็ก (ทารก- 9 ปี)	288	302	590
เด็กโต (10ปี – 14 ปี)	181	132	313
วัยรุ่น (15 ปี – 19 ปี)	149	163	312
ผู้ใหญ่ (20ปี -59 ปี)	1,645	1,709	3,354
คนชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป)	479	652	1,131
รวม	2,742	2,958	5,700

โครงสร้างด้านอายุของประชากรของช่วงวัยประชากรของตำบลหน้าพระธาตุ แสดงให้เห็นว่าประชากรส่วนใหญ่อายุช่วงวัยผู้ใหญ่มากที่สุด รองลงมาเป็นวัยชรา 60 ปีขึ้นไป ส่วนในวัยรุ่นมีจำนวนประชากรน้อยที่สุด ส่วนอัตราการเกิดในตำบลหน้าพระธาตุยังถือว่าอัตราการเกิดที่น้อยลง และจากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอีก 5 ปี ข้างหน้าตำบลหน้าพระธาตุจะเป็นสังคมผู้สูงวัยเป็นส่วนใหญ่เต็มรูปแบบจะเห็นได้ว่าโครงสร้างอายุของประชาชนในตำบลหน้าพระธาตุ จะเพิ่มขึ้นในปี

2565 ของช่วงอายุ วัยผู้ใหญ่จนถึงคนชรา แสดงให้เห็นว่า ตำบลหน้าพระธาตุ ส่วนใหญ่เป็นสังคมที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

14. อาชีพ

14.1 การเกษตร

โดยหมู่บ้าน/ชุมชนมีพื้นที่ทางการเกษตร รวม 5,600 ไร่ การดำเนินการทางการเกษตร โดยมีที่ดินทำกินของตนเอง และไม่ต้องเช่า 905 ครัวเรือน ครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินของตนเองต้องเช่าทั้งหมด 118 ครัวเรือน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ทำนา 99 ครัวเรือน คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 2457 ไร่ การทำสวนผลไม้ 35 ครัวเรือน คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 67 ไร่ การทำสวนผัก 28 ครัวเรือน คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 17 ไร่ และกิจการเกษตรอื่น ๆ 8 ครัวเรือน คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 4 ไร่

14.2 การประมง

การประกอบอาชีพประมงในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ ประกอบด้วย ครัวเรือนที่ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด จำนวน 12 ครัวเรือน สามารถแบ่งออกได้ดังนี้ หมู่ 2 บ้านกลาง จำนวน 6 ครัวเรือน หมู่ 7 บ้านบ่อชิงใต้ จำนวน 1 ครัวเรือน หมู่ 9 บ้านโคก จำนวน 1 ครัวเรือน และหมู่ 11 บ้านกลาง จำนวน 4 ครัวเรือน

14.3 การปศุสัตว์

ตำบลหน้าพระธาตุ มีการปศุสัตว์ คือการเลี้ยงโคเพื่อขาย การเลี้ยงสุกรเพื่อขาย และการเลี้ยงเป็ด - ไก่ เพื่อขาย ดังนี้ การเลี้ยงโคเนื้อเพื่อขาย จำนวน 3 ครัวเรือน หมู่ที่ 10 การเลี้ยงหมูเพื่อขาย จำนวน 1 ครัวเรือน หมู่ที่ 3 การเลี้ยงเป็ด - ไก่ จำนวน 15 ครัวเรือน หมู่ที่ 10 , หมู่ที่ 11

15. การบริการ

การบริการในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุมีหลากหลาย เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้ประชาชนทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ประกอบด้วย ที่พักสายตรวจ จำนวน ๑ จุด ร้านเสริมสวย ทำผม ในพื้นที่ มีจำนวน 2 ร้าน ในพื้นที่หมู่ที่ 7 , หมู่ที่ 11 รีสอร์ทในตำบลหน้าพระธาตุ มีจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ เวียงคำรีสอร์ท อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 9 กรีนเกสต์เฮาส์ อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 บัวสวยรีสอร์ท อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 ทอง 333 รีสอร์ท อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 7 โรงสีข้าว จำนวน 1 แห่ง โรงสีไฟฟ้าสามัคคีกิจ ัญญา บัมน้ำมัน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ บัม ปตท.สหกรณ์การเกษตร ในพื้นที่หมู่ที่ 10 บัมน้ำมันขนาดเล็ก ข.เจริญทรัพย์ ปีโตเลียม ในพื้นที่หมู่ที่ 7 และหน้าพระธาตุบัม อี - พาวเวอร์ ในพื้นที่หมู่ที่ 7 ร้านค้า จำนวน 20 ร้านค้า ร้านซ่อมรถยนต์ จำนวน 2 แห่ง หมู่ 2 , หมู่ 11 ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ จำนวน 5 แห่ง หมู่ 3 , หมู่ 7 , หมู่ 9, หมู่ 10 ร้านบริการเครื่องซักผ้าหยอดเหรียญ จำนวน 5 แห่ง ร้านจำหน่ายอาหารจำนวน 7 ร้าน (ที่มีใบอนุญาต) และกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพจำนวน 42 ราย (ที่มีใบอนุญาต)

16. การท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุมีลักษณะพื้นที่ในรูปแบบวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์นายธวัชนันท์ ลุนบง ตำแหน่งนักวิชาการการศึกษาปฏิบัติการ (สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2566) พบว่า พื้นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองโบราณที่เก่าแก่และมีความรุ่งเรืองมากในอดีตที่มีการคมนาคมทางน้ำ โดยมีการเชื่อมโยงไปยังเมืองโบราณในอดีตต่าง ๆ ที่ในปัจจุบันผู้คนเรียกเมืองแห่งนี้ว่า “เมืองพระรถ” เป็นชุมชนเมืองโบราณ อยู่ที่บ้านหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนธิคม อยู่ห่างจากตัว

อำเภอพนัสนิคม มาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 1 กิโลเมตร ปัจจุบันถนนฉะเชิงเทรา - พนัสนิคม ตัดทับส่วนหนึ่งของกำแพงและคูเมืองด้านทิศตะวันออก จากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบ เชื่อว่าเมืองนี้เป็นเมืองในสมัยทวารวดี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 16) และเจริญสืบเนื่องมาจนถึงสมัยลพบุรี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18) โบราณสถาน มีอยู่ 2 ประเภทคือ ร่องรอยผังเมืองและศาสนสถาน ผังเมืองพระรถเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 1,550 x 850 เมตร กำแพงเมืองเป็นคันดินสองชั้นสูงจากพื้นดินประมาณสองคอกเศษ ห่างกันชั้นละ 5 วา คูเมืองกว้างประมาณ 3 คอก และยังมีศาสนสถานคือ “เนินพระธาตุ” หรือ “พระเจดีย์เนินธาตุ” ซึ่งอยู่ตอนหลังของตัวเมืองด้านตะวันตก เป็นเนินพระสถูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ เป็นฐานสถูปแบบทวารวดี ทางด้านเหนือของเนินพระธาตุมีเนินดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่ติดกับสระน้ำโบราณ ชาวบ้านเรียกว่า สระข้อง บนเนินนี้มีหินปักอยู่ตามมุมทิศสำคัญ สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นฐานโบสถ์หรือวิหาร โบราณวัตถุ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบกระจายอยู่ทั่วไป ชิ้นส่วนของเทวรูปพระนารายณ์ สวมหมวกแขก พระพุทธรูปแบบทวารวดีปางนาคปรก หินบดยา กังสดาลและแท่นพระพุทธรูปทำด้วยหินขนาดใหญ่ ส่วนโบราณวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ที่พบได้แก่ พระพุทธรูปสำริดแบบลพบุรี พระพุทธรูปศิลาแบบทวารวดี เป็นพระพุทธรูปปางประทับยืนเหนือตัวพนศบดี (พนัสบดี เป็นสัตว์ที่มีส่วนผสมของครุฑ หงส์ และวัว คือมีปากเป็นครุฑ มีเขาเป็นวัว และมีปีกคล้ายหงส์ ซึ่งเป็นลักษณะที่รวมพาหนะของเทพเจ้าทั้งสามในศาสนาฮินดู) พระพุทธรูปองค์นี้ชาวบ้านพบที่คูเมืองด้านใต้ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกกันว่า พระพนัสบดี เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอพนัสนิคม โบราณวัตถุที่พบเกือบทั้งหมดเป็นศาสนวัตถุ มีอายุตั้งแต่สมัยทวารวดีมาถึงสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 12-18) เมืองพระรถ จัดว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่สมัยทวารวดี ตั้งอยู่ระหว่างที่สูงและที่ลุ่มมาบรรจบกัน บริเวณรอบเมืองเป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวแบบทดน้ำ มีลำน้ำไหลผ่านหลายสาย ลำน้ำที่ไหลผ่านเข้ามาในเขตเมืองพระรถ ได้แก่ คลองสระกลาง คลองหลวง คลองพานทอง คลองสระกลางไหลมาทางด้านทิศใต้ ผ่านตัวอำเภอพนัสนิคมและวัดเกาะแก้ว มายังคูเมืองพระรถด้านตะวันออกเรียกว่า คลองเมือง ดังนั้นเมืองนี้จึงมีสภาพเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมท้องถิ่น เพราะมีลำน้ำต่าง ๆ เชื่อมต่อกับชุมชนร่วมสมัยอื่น ๆ เช่น เมืองศรีมโหสถ เมืองพญาเร่ เมืองศรีพโล เป็นต้น ซึ่งเมืองพระรถแห่งนี้ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478

ต่อมา นายศิริชัย วัฒนชัย ปราชญ์ชาวบ้าน (สัมภาษณ์, 22 มีนาคม 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เล่าเหตุการณ์ในอดีต เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2529 โดยเป็นช่วงเวลาที่ยกกรมศิลปากรได้ทำการสำรวจหาร่องรอยโบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่ทำการขุดแต่ง โดยกรมศิลปากร ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏดังต่อไปนี้ คือ โบราณสถาน กำแพงเมืองพระรถ สระน้ำโบราณ คูน้ำและเนินธาตุ (เจดีย์เนินธาตุ) วัด

1. กำแพงเมืองพระรถ เป็นคันดินกำแพงเมือง มีการสำรวจ ทั้ง 4 ทิศ โดยทางทิศใต้ มีลักษณะเป็นคันดิน ที่ยังมีร่องรอยของคูน้ำอยู่ระหว่างกลาง ซึ่งมีลักษณะดินขึ้นและเป็นที่นา โดยตอนนั้นคณะผู้สำรวจจากกรมศิลปากร มีการวัดขนาด และระยะห่างของคันดินมีระยะห่างระหว่างคันดินประมาณ 34.20 เมตร ด้านทิศใต้ จะมีแนวดินขึ้นนอกซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่เพียงบางส่วน ซึ่งมีความสูงประมาณ 2 - 2.50 ม. หน้า 6 เมตร คันดินจะมีลักษณะทอดยาวต่อเนื่องแต่ยังคงมีบางช่วงที่ขาดกันเป็นตอน ๆ ทางทิศตะวันตก ไม่พบคันดินขึ้นนอก เนื่องจากในบริเวณดังกล่าวมีการแปลงสภาพเป็น

พื้นที่นาทั้งหมด เหลือเพียงคันดินชั้นในที่ยังคงมีลักษณะขาดเป็นตอน ๆ แต่ยังคงสามารถมองเห็นเป็นแนวคันดินได้ ส่วนทิศเหนือและทิศตะวันออก จะมีลักษณะคันดินใกล้เคียงกับทิศใต้และทิศตะวันตก ซึ่งทิศเหนือจะเหลือเพียงคันดินชั้นนอกเพียง 2 ตอน และมีคลองชลประทานไหลผ่าน โดยด้านหนึ่งไหลผ่านออกไปยังนอกเมือง และอีกด้านหนึ่งไหลเข้ามากลางเมือง ซึ่งทางด้านทิศตะวันออกถูกตัดผ่านด้วยถนนสายพนสนิม - ฉะเชิงเทรา หลักกิโลเมตรที่ 27 ตัดผ่านเหลือเพียงมุมกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและมุมกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น

2. สระน้ำโบราณ นายแฉล้ม จูเขียว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 (สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า เมื่อครั้งยังเด็ก ได้ฟังเรื่องเล่าจากตาและ ภูเพชร ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2529 ว่า ในพื้นที่เมืองพระรถมีสระน้ำโบราณ 2 แห่ง โดยเป็นสระที่มีน้ำซึมตลอดทั้งปีไม่เคยแห้งแม้ในช่วงฤดูแล้ง โดยสระน้ำทั้งสองจะมีชื่อว่า สระซ้องและหนองศาลา โดยสระซ้องจะอยู่ในบริเวณเกือกกลางค่อนไปทางทิศเหนือของเมืองพระรถ และหนองศาลาจะอยู่ในบริเวณบนเนินดินใกล้กับกำแพงเมืองพระรถทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะกลม มีขนาดเล็กกว่าสระซ้อง โดยชาวบ้านจะนำน้ำในสระไปใช้ตลอดทั้งปี แต่ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทำให้ไม่สามารถมองเห็นร่องรอยสระน้ำโบราณทั้งสองได้

3. เนินธาตุ (เจดีย์เนินธาตุ) พระธาตุเมืองพระรถ (หรือเนินพระธาตุ) ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพระรถซึ่งอยู่ตอนหลังของตัวเมืองด้านตะวันตก เป็นเนินพระสถูปรูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ เป็นฐานสถาปัตยกรรมแบบทวารวดี ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขุดแต่งไว้ ส่วนตอนบนได้ก่อพระเจดีย์ครอบทับไว้ เป็นศาสนสถานที่เคารพของผู้คนในละแวกนี้และเป็นที่มาของชื่อตำบลหน้าพระธาตุ โดยเป็นเจดีย์ที่ชาวบ้านสมัยก่อนจะเรียกว่าพระธาตุบนเนินและมาภายหลังมีการเรียกกันสั้น ๆ ว่า “เนินธาตุ” เป็นสถานที่แหล่งนี้มีทั้งเรื่องราวของตำนาน และประวัติศาสตร์ที่ผสมผสานร้อยเรียงกัน และเล่าขานสืบทอดมารุ่นสู่รุ่น โดยนายสุชาติ ภูเพชร (สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2566) ได้กล่าวว่า สถานที่แห่งนี้เคยเป็นสถานที่ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ รายงานการเสด็จตรวจราชการมณฑลปราจีนบุรีเมืองชลบุรี เมืองพนสนิมและฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2443 ร.ศ. 119 ซึ่งสามารถอ้างอิงจากบทความที่ว่า “ค้นพบแต่เทวรูปหัก ๆ ฝีมือก็อยู่ข้างหายาบ ข้างนอกเมืองทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ยังมีเจดีย์อยู่องค์ ๑ เหลือแต่เนินก่อด้วยอิฐ เรียกกันว่า พระมหาธาตุมีของโบราณที่จะเห็นได้อยู่เท่านี้ ที่เมืองพิมายข้างนอกด้านตะวันตกเฉียงเหนือก็มีพระเจดีย์อิฐคล้ายที่เมืองพนสนิมองค์หนึ่งอย่างนี้ แต่เขาเรียกกันว่าเมรุพรมหัตต์ คือเป็นที่ทำฅาปนกิจแลฝังสรีระธาตุของพระเจ้าพรมหัตต์ พระเจดีย์ที่เมืองพนสนิมก็ที่จะเป็นที่ทำฅาปนกิจแลฝังสรีระธาตุของพระเจ้ารถหรือพระเจ้าอะไรที่สร้างเมืองพนสนิมครั้งกัมพูชาประเทศอย่างเดียวกัน จึงคิดเห็นเป็นข้อควรสันนิษฐานในเรื่องสร้างพระมหาธาตุสำหรับเมือง แต่เดิมเขาจะสำหรับฝังสรีระธาตุของกษัตริย์ผู้สร้างเมืองนั้นๆ ซึ่งแผ่นดินวงษ์ ต่อภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายมา จึงใช้ฝังพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าดอกกระมัง” เป็นบทความในหนังสือ “เรื่องการเสด็จตรวจราชการหัวเมือง ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ” เป็นหนังสือใน พุทธศักราช 2555 กระทรวงมหาดไทยจัดงานเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงพระองศ์แรกระหว่างพุทธศักราช 2435 – 2458 ในโอกาสครบ 150 ปี วันประสูติและครบ 50 ปี ที่องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ถวายพระเกียรติเป็นบุคคล

สำคัญของโลกสถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทยจึงพิจารณาจัดพิมพ์หนังสืออันเนื่องในพระจริยวัตรด้านการจัดการปกครองส่วนภูมิภาคที่เริ่มขึ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ผู้ให้สัมภาษณ์นำเรื่องราวในหนังสือมาถ่ายทอด ซึ่งสอดคล้องกับชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยนายจิริโรจน์ อยู่เย็นนนท์กุล ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 (สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม 2566) และนายจิริศักดิ์ รักดี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 (สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2566) ว่าเจดีย์เนินธาตุเป็นสถานที่ที่เก็บอัฐิของเจ้าเมืองพระรถในสมัยก่อน ซึ่งเจดีย์แห่งนี้มีการซ่อมแซมโดยรูปทรงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเล็กน้อยซึ่งจากเดิมที่เป็นหินศิลาแดง แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังคงความนับถือ และมีการการสมโภชกันในเดือน 6 มีการแห่เซิ้งบั้งไฟ แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้วแต่ยังคงมีการห่มผ้าเจดีย์เนินธาตุเป็นประจำทุกปี

ซึ่งจากบทสัมภาษณ์ และเอกสารต่าง ๆ ที่ค้นคว้า สามารถสรุปได้ว่า เมืองพระรถมีลักษณะเป็นผังเมืองในสมัยทวารวดี โดยมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 เป็นการสำรวจและขุดแต่งจากหลักฐานชั้นดิน การขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งนำหลักฐานจากการขุดค้นพบมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานที่ได้จากการการค้นพบมากำหนดอายุสมัยของเมือง สภาพทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่และมีความรุ่งเรืองในอดีต และยังมีข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ ระบุว่า “ตำบลหน้าพระธาตุ” เป็นชุมชนที่มีคนเชื้อสายลาวเวียงจันทร์อาศัยอยู่ ซึ่งชาวลาวเวียงจันทร์เหล่านี้ ถูกกวาดต้อนเข้ามาไทยในการตีเมืองเวียงจันทร์ ในช่วงสมัยรัชกาล ที่ 2 และได้พลข่อย้ายพื้นที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน จากรัชกาลที่ 3 มายังสถานที่แห่งนี้ โดยเมื่อก่อนพวกชาวบ้านจะเรียกว่า “แดนป่าเมืองพระรถ” ต่อมาได้มีการตั้งเจ้าเมืองดูแลปกครองพี่น้องชาวลาว และเมื่อเวลาผ่านไปจึงมีการแยกย้ายกันไปเป็นกลุ่ม ไปยังตำบลอื่น ๆ ใกล้เคียง ซึ่งสำหรับชาวลาวนั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา และยังทำหัตถกรรมจากไม้ไผ่มาจักสานเพื่อนำไปใช้งานต่าง ๆ ตามความต้องการ

4. วัด จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย วัดหน้าพระธาตุ, วัดบ้านกลาง, วัดศาลาแดง, วัดบ้านใหม่, วัดใหม่เชิงเนิน

วัดหน้าพระธาตุ เป็นโบราณสถาน มีฐานก่อด้วยอิฐรูปสี่เหลี่ยม ได้มีการสร้างเจดีย์บนฐานเป็นโบราณสถานที่สำคัญของตำบลหน้าพระธาตุ และเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านในตำบลหน้าพระธาตุและบริเวณใกล้เคียง และเป็นที่ค้นพบพระพนัสบดีในกรุ บริเวณวัดหน้าพระธาตุเป็นที่ตั้งของเมืองพระรถ วัดหน้าพระธาตุตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2247 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2497 มีพระมหามันัส ปสนโน ป.ธ.3 เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ซึ่งนายศิวตลสาธชัยภูมิ (สัมภาษณ์, วันที่ 20 กรกฎาคม 2566) และนายสมยศ สุวรรณาวุธ (สัมภาษณ์, วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่าในอดีตมีพระเกจิอาจารย์ผู้มีคาถาอาคมแกร่งกล้า เป็นสำนักการสักยันต์ชื่อดังในอดีตแห่งเมืองชลบุรี คือ หลวงพ่อผุย คงครตโน วัดหน้าพระธาตุ โดยเป็นชาวลาวเวียงจันทร์ ประเทศลาว ที่อพยพมาอยู่ในอำเภอนนทบุรี จ.ชลบุรี ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่ออายุครบ 20 ปี ได้เข้าอุปสมบท ณ วัดหน้าพระธาตุ อำเภอนนทบุรี จ.ชลบุรี พ.ศ. 2434 โดยมีพระอธิการเพ็ง เจ้าอาวาสวัดหน้าพระธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาทางธรรมว่า “คงครตโน” ต่อมา พระอธิการเพ็ง เจ้าอาวาสวัดหน้าพระธาตุได้มรณภาพลง ชาวบ้านจึงพากันไปนิมนต์ท่านมาเป็นเจ้าอาวาสวัดหน้าพระธาตุสืบต่อจากหลวงพ่อเพ็ง หลวงพ่อผุย เป็นทั้งครูผู้สอนพระธรรมวินัย

และหมอยารักษาโรคภัยไข้เจ็บแก่ผู้คนทั่วไปในสมัยนั้นได้กล่าวกันว่า หลวงพ่อผุย ท่านเป็น เกจิอาจารย์จอมขมังเวทย์ มีคาถาอาคมแกร่งกล้า สำนักของท่านนิยมสักร่างกาย ที่สร้างความศรัทธา จนเป็นความเชื่อมั่นของผู้สักคือ การสักเสือเผ่น ที่ท่านมักสักให้แก่เหล่าชายชาตรีในสมัยนั้นซึ่งนิยม กันมาก จนกิตติศัพท์ร่ำลือไปไกล วัดของท่านจึงมีผู้คนหลั่งไหลมากราบไหว้และขอการรักษาโรคภัยไข้ เจ็บเป็นจำนวนมาก และท่านมรณภาพลงเมื่อ วันอังคารที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2504 สิริอายุรวมได้ 88 ปี พรรษา 68 ต่อมาได้มีการริเริ่มสร้างเหรียญพระพนัสบดี และ พระร่วงยืน วัดหน้าพระธาตุ ขึ้นในปี พ.ศ. 2517 และเหรียญรูปเหมือนหลวงพ่อผุย รุ่นแรก สร้างประมาณปี พ.ศ. 2468 รูปเหมือนแบบปั้ม เนื้อทองเหลือง สร้างประมาณปี พ.ศ. 2500 ได้พระเกจิร่วมยุคหลายท่านปลุกเสก อาทิ หลวงพ่อโต วัดนาคะตุ้ม, หลวงปู่เอี้ยง วัดป่า, หลวงปู่เหมือน วัดกำแพง เป็นต้น และได้รับความนิยมจากอดีตจนถึง ปัจจุบัน

วัดบ้านกลาง ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 บ้านกลาง ตำบลหน้าพระธาตุ มีหลวงปู่เหมือนที่เป็นที่เคารพ ศรัทธาของชาวบ้าน โดยหลวงปู่เหมือนเป็นชาวบ้านกลางโดยกำเนิด ได้อุปสมบท ในปี พ.ศ. 25439 ณ วัดโบสถ์ อำเภอนันทนิคม มีฉายาว่า อินฺทโร ในปี พ.ศ. 2541 ได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดหน้า พระธาตุ ศึกษาธรรมวินัยสงฆ์ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส ต่อจากพระอธิการเพ็ง และแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ วัดบ้านกลาง ในปี พ.ศ. 2579 ซึ่งหลวงปู่เหมือนท่านมีชื่อเสียงด้าน วิปัสสนาธุระและกัมมัฏฐานซึ่งเรียนมาจากหลวงพ่อบา วัดใต้ต้นลาน หลวงปู่เหมือนได้มรณภาพ รวมอายุ 85 ปี พรรษา ในปีพ.ศ. 25489

วัดศาลาแดง เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี มีพระใบฎีกา วินัย ญฺฐิโก เป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาแดง

วัดบ้านใหม่ มีหลวงปู่เจริญ ธมฺมโชโต (พระครูสุวัฒน์ธรรมาทร) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็น เจ้าอาวาส ซึ่งแต่เดิมหลวงปู่เจริญเป็นคนอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี อุปสมบท เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2536 (26 พรรษา) ณ วัดแหลมแค ตำบลหน้าประดู่ อำเภอนันทนิคม และเป็นอดีต เจ้าคณะตำบลหน้าพระธาตุ (ปัจจุบันเกษียณ) ท่านเข้ามาพัฒนา วัดบ้านใหม่ จนวัดสวยงาม ชาวบ้าน นับถือและศรัทธาท่านเป็นอย่างมากวัดอุ้มงคของของท่านส่วนใหญ่จะทำมาแจกชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้าน จะหุงมาก ๆ เพราะทำมาน้อยและมีเพียงไม่กี่รุ่น คนเอาไปใช้บอกเมตตาดีเยี่ยม

วัดใหม่เชิงเนิน นายสมชาย แซ่โจ้ว ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 (สัมภาระณ, 21 กรกฎาคม 2566) และนายอริก ศรีม่วง (สัมภาระณ, 21 กรกฎาคม 2566) ผู้ให้สัมภาระณเล่าประวัติความเป็นมา ของวัดใหม่เชิงเนินว่า จากวัดที่เกือบร้าง จนเป็นดังเช่นปัจจุบันหลวงตากวย เป็นผู้วางรากฐานไว้ให้ และพระอธิการจันทร์สุวรรณ จันทวิโส เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันและพวกท่านได้สานต่องาน (แม้หลวง ตากจะละสังขารได้เกือบ 4 ปีแล้วนับจาก พ.ศ. 2559) แต่วัดก็ยังพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ตามเจตนารมณ์ ที่ท่านได้วางรากฐานไว้ ซึ่งหลวงพ่อกวย สุขุมโส วัดใหม่เชิงเนิน อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี อดีตเจ้าอาวาสวัดใหม่เชิงเนิน ถึงแม้ท่านจะละสังขารไปแล้วก็ตาม แต่ทว่าก็ยังมึศรัทธาสาธุชน ระลึก ถึงอิทธิบารมีของท่าน แม้กระทั่งวัดอุ้มงคต่าง ๆ ที่ท่านทำไว้ ต่างก็เก็บรักษานับวันจะเป็นของหายาก เพราะบรรดาศิษย์ที่มีไว้ต่างก็หวงแหน

ในตำบลหน้าพระธาตุมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในพื้นที่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนสถาน โบราณสถาน จากการสัมภาระณนางประไพ สุรินทร์ ปราชญ์ชาวบ้าน (สัมภาระณ, 26 มีนาคม 2566)

พบว่า วัดหน้าพระธาตุ ม.1 เป็นสถานที่ที่รวบรวมวัตถุโบราณที่ขุดค้นพบได้ในบริเวณตำบลหน้าพระธาตุ มาเก็บไว้ในสถานที่แห่งนี้ ได้แก่ พระพุทธรูปหินทรายสีเขียว แท่นหินบดยา ภาชนะดินเผาแบบเนื้อดินธรรมดา แบบเนื้อดินหยาบเนื้อแกร่ง ชิ้นส่วนประติมากรรม ได้แก่ แท่นประดิษฐานวางรูปเคารพศิลาแลง แท่นโยนิรูปไข่หินทรายสีเขียว เศษซากโบราณวัตถุอยู่ใต้ต้นไม้ใกล้ศาลาใหญ่ในลานวัดหน้าพระธาตุ เป็นต้น เพื่อเก็บรักษาไว้ให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมและศึกษาต่อไป และนอกจากนี้ยังเล่าว่าในอดีตมีการทำหัตถกรรมจักสานเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพของเครื่องใช้ในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันหัตถกรรมจักสานในอำเภอพนัสนิคมมีการพัฒนาและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์จักสานมีชื่อเสียงและยังเป็นศูนย์จักสานที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกอีกด้วย นอกจากงานหัตถกรรมที่ทำจากไม้ไผ่แล้วชาวบ้านยังมีการประเพณีในการดำเนินวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่บางส่วนอาจมีการเลื่อนให้ไปตามกาลเวลา

17. การอุตสาหกรรม

ในเขตตำบลหน้าพระธาตุ มีโรงงานอุตสาหกรรม ขนาดเล็ก จำนวน 9 โรงงาน ประกอบด้วย โรงงานผลิตถุงมือผ้าห่มที่ 8 โรงงานงานหล่อพระทรงชัย หมู่ที่ 9 โรงงานตุ๊กตาเซรามิก หมู่ที่ 8 โรงงานผลิตไม้ปาเลท หมู่ที่ 6 โรงงานหล่อพระอรุณชัย หมู่ที่ 9 โรงงานคอนกรีต หมู่ที่ 7 โรงงานหล่อพระเทวชัย หมู่ที่ 9 โรงงานโบทันรีไซเคิล หมู่ที่ 7 และโรงงานหล่อพระสมพรต หมู่ที่ 9

18. การพาณิชย์และกลุ่มอาชีพ

การประกอบอาชีพของประชากรตำบลหน้าพระธาตุ จะประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้แก่

18.1 กลุ่มจักสาน หมู่ 10 (นำไม้ไผ่มาจักสานเป็นภาชนะต่างๆ สวยงามเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าโอท็อป เช่น ฝาชีดาวลายดอกพิกลุ ชะลอม) สมาชิกจำนวน 50 ราย

18.2 กลุ่มเลี้ยงปลาดุก หมู่ 6 เลี้ยงปลาดุกภายในครัวเรือนเพื่อจำหน่ายและบริโภคภายในครัวเรือน สมาชิกจำนวน 10 ครัวเรือน

18.3 กลุ่มกลุ่มทำดอกไม้จันทน์ หมู่ 2

19. แรงงาน

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่าประชากรส่วนมากประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น รับจ้างค้าขาย รับราชการ และทำการเกษตร ทำนา เลี้ยงปลา อาชีพรอง ได้แก่ อาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน เนื่องจากพื้นที่ระยะห่างจากนิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร ประมาณ 5 กิโลเมตร จึงทำให้ประชาชนส่วนรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ รองลงมาเป็นอาชีพค้าขายและประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวตามลำดับส่วนปัญหาแรงงานต่างด้าวในเขตตำบลหน้าพระธาตุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปีจากความต้องการของอุตสาหกรรมขนาดเล็กในพื้นที่เกิดการขาดแคลนแรงงานจึงต้องพึ่งพาแรงงานต่างด้าว

20. องค์กรชุมชน/เครือข่ายชุมชน

ในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรสภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุขึ้น ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 มาตรา 17 และกฎกระทรวง โดยสภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีหน้าที่ในการเสนอข้อคิดเห็นหรือเสนอแนะในการกำหนดนโยบายและแผนแม่บทวัฒนธรรมของชาติ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และแนวคิดในการดำเนินงานวัฒนธรรม

โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริม สนับสนุนและร่วมจัดกิจกรรมองค์การภาคีและเครือข่ายวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาอย่างสร้างสรรค์ แลกเปลี่ยน สืบทอด และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมในการดำเนินงานขององค์การภาคีและเครือข่ายวัฒนธรรมให้เกิดการพัฒนาต่อไป นอกจากนี้ตำบลหน้าพระธาตุยังมีองค์กรชุมชน ในการส่งเสริมเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา คือ กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี อสม. กองทุนหมู่บ้าน อปพร. เป็นต้น

21. การเมือง

21.1 เขตการปกครอง

องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลและมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2539 โดยมีนายวิชัย เสริมศักดิ์ศรีธร กำนันตำบลหน้าพระธาตุ เป็นประธานกรรมการบริหาร (โดยตำแหน่ง) คนแรก และได้เปลี่ยนเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมี นางวงจิ เสริมศักดิ์ศรีธร เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุคนปัจจุบัน และองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ได้รับการยกฐานะจากสภาตำบล เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2539 (ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนที่ 9 ง หน้า 29 เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2539) ที่ตั้งของหมู่บ้านในเขตตำบลหน้าพระธาตุ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 2,348 ครัวเรือน

หมู่ 1 - หมู่ 11 ดังนี้

1.	นายสุเทพ เมืองบัว	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 1 บ้านไร่
2.	นายจิรโรจน์ อยู่เย็นนันทกุล	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 2 บ้านกลาง
3.	นายจิรศักดิ์ รักดี	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 3 บ้านใหม่
4.	นายแฉล้ม จูเขียว	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 4 บ้านไก่อย
5.	นายนารินทร์ หลินเปราะ	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 5 บ้านบ่อชิง
6.	นายสมชาย สิงโต	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 6 บ้านเชิงเนิน
7.	นายสมชาย เนืองจำนงค์	ตำแหน่ง กำนัน	หมู่ 7 บ้านบ่อของใต้
8.	นายไมตรี รัตนธารง	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 8 บ้านหนองจอก
9.	นายอนุวัฒน์ รัตนประสารท	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 9 บ้านโคก
10.	นายเชิดชัย สิริสาณิปรกรณ์	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 10 บ้านปอ
11.	นางสาวปิยฉัตร วัฒนะชัย	ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน	หมู่ 11 บ้านกลาง

21.2 การเลือกตั้ง/การเมือง

การเลือกตั้งผู้บริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นไปตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.๒๕๓๗ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ประกอบด้วยกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งผู้บริหารท้องถิ่นและสมาชิกสภาท้องถิ่น ซึ่งการเลือกตั้งผู้บริหารและสมาชิกสภา ครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 จำนวน 11 หมู่บ้าน

21.3 โครงสร้างการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ

- ด้านฝ่ายการเมือง คณะผู้บริหารท้องถิ่น ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ จำนวน 1 คน ดังนี้

1. นางวชิ เสริมศักดิ์ศิริ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
2. นายสมยศ สุวรรณารุ	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
3. นายโสภณ ทัพพิน	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
4. ร.ต.อ.บัณฑิต พิทยาคุณ	เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ

1. นางอัมพร นัทธิ	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ
2. นายไวยจน์ หยุตรัตน์	รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ
3. นางสาวกามาส วงษ์แก้ว	หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ
4. นางฉัตรจิรัชญา อัครสาโรจน์	ผู้อำนวยการกองคลัง
5. นายโตม เขียมอร่าม	ผู้อำนวยการกองช่าง
6. นางกรณิศา หมัดละ	ผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม

(สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอำเภอพนัสนิคม, 2565)

- ด้านฝ่ายสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ประกอบด้วย สมาชิกสภาตำบลหน้าพระธาตุ จำนวน 11 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน หมู่บ้านละ 1 คน อยู่ในวาระคราวละ 4 ปี มีหน้าที่ (มาตรา 46) ให้ความเห็นชอบข้อบัญญัติงบประมาณ เห็นชอบแผนพัฒนาท้องถิ่น และควบคุมการบริหารงานของ คณะผู้บริหารให้เป็นไปตามนโยบายแผนฯ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ดังนี้

1. นายวิสูตร วาณิชเศรษฐ์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 10
ตำแหน่งประธานสภาฯ
2. นายอารมณ เทียนนาค	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 5
ตำแหน่งรองประธานสภาฯ
3. นายนิพล จันทรไทร	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 1
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
4. นางวิสา อยู่เย็น	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ

5.	นายณัฐพงษ์ สีนวล	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 3
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
6.	นายสุชาติ ภูเพ็ชร	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 4
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
7.	นายฉลาด สิงโต	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 6
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
8.	นายมานิตย์ ทองแดง	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 7
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
9.	นายธีรเดช สรรพรัตน์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 8
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
10.	นายประทวน วิเชียร	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 9
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ
11.	นายอุทัย เกตุแก้ว	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ที่ 11
ตำแหน่งสมาชิกสภาฯ

21.4 รายรับจากการบริหารงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

รายรับจากการบริหารงาน อยู่ที่ประมาณ 44,290,000 บาท รายได้จัดเก็บเอง 1,342,000 บาท รายได้ที่รัฐบาลเก็บแล้วจัดสรรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 1,342,000 บาท และรายได้ที่รัฐอุดหนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 15,311,100 บาท โดยรายได้ที่ได้รับการจัดสรร ดังกล่าว มีการดำเนินการไปพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ ซึ่งเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนในการพัฒนาในทุก ๆ ด้านของพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะสังคมในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุเป็นสังคมเกษตรซึ่งมีการเกื้อกูลกันและกันโดยมีวิถีชีวิตประเพณีค่านิยมและความเชื่อในชุมชนที่มีลักษณะของการผสมดั้งเดิมกับความทันสมัยแต่ยังมีความเป็นวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่มีความปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแต่เนื่องจากปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทางสังคมมากมายทำให้ประชาชนรุ่นใหม่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพแต่ยังคงมีการรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่มีการสืบทอดโดยมีการร่วมปฏิบัติกรอย่างสม่ำเสมอเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติต่อศาสนาและความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนอันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่มาอยู่รวมกันเป็นศูนย์รวมที่สอดคล้องกันเป็นจุดประสานให้เกิดการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่าความขัดแย้งนอกจากนี้สถานที่ทางวัฒนธรรมยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น วัดบ้านกลางจะเป็นสถานที่ในการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นและได้ทำงานร่วมกับชาวบ้านในการคิดแก้ไขปัญหาการตัดสินใจต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมแก้ปัญหาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นผู้บริหารท้องถิ่นตำบลหน้าพระธาตุจึงมีการดำเนินการและแจ้งหลักการ แนวทางนโยบายการดำเนินการเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจากสังคมในปัจจุบัน

นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ

ตามที่ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ได้แถลงนโยบายในการบริหารงาน ต่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2565 ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ที่ต้องทำและตามที่กฎหมายกำหนดซึ่งเป็นการสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ประกอบด้วย นโยบายในการบริหาร 7 ด้าน โดยมีแนวทางในการพัฒนาตามนโยบายแต่ละด้าน ดังนี้

1. นโยบายเร่งด่วน

เพื่อตอบสนองนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ได้แก่ การเงินทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ การส่งเสริม ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของ ประชาชนจากสาธารณสุขโรคติดต่อ อาทิเช่น Covid – 19 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนการป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติด และการป้องกันปราบปรามการทุจริต ประพฤติมิชอบ

2. นโยบายการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต

เพื่อยกระดับให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งด้านการสาธารณสุข สวัสดิการสังคมความปลอดภัยใน

ชีวิตทรัพย์สิน การส่งเสริมความรู้ในการดูแลสุขภาพ ส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคเชิงรุกในชุมชนและ สถานศึกษาอย่างทั่วถึง พัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข สนับสนุนการดำเนินงานกองทุน หลักประกันสุขภาพ ส่งเสริมการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อม และพัฒนาตลาดสะอาดปลอดสารพิษ พัฒนาคุณภาพ ชีวิตผู้สูงอายุผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน จัดทำฐานข้อมูลเฉพาะกลุ่มเพื่อพัฒนาบริการ เตรียมความพร้อมสู่ สังคมผู้สูงอายุ เร่งรัดการบริการสวัสดิการเบี้ยยังชีพและหลักประกันรายได้ผู้สูงอายุให้บริการและส่งเสริมความรู้ ในการดูแลสุขภาพเฉพาะกลุ่ม และการให้ความรู้ด้านสวัสดิการสังคมในด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณสุข จะพัฒนาระบบปฏิบัติการให้มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และเหมาะสมกับพื้นที่จัดให้มีครุภัณฑ์ดับเพลิง เครื่องมือ เครื่องใช้ให้เพียงพอ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและบรรเทาสาธารณสุขในชุมชน รวมทั้งส่งเสริม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและส่งเสริมการติดตั้งกล้องวงจรปิดจุดเสี่ยงต่าง ๆ ในพื้นที่

3. นโยบายการศึกษา

เพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ เป็นแหล่งการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษาของสถานศึกษาของสถานศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัด ให้การสนับสนุนงบประมาณสถานศึกษาที่สังกัดหน่วยงานอื่น ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเสริมสร้างพัฒนาการทาง อารมณ์และสังคมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่หลากหลายและเหมาะสมตาม ส่งเสริมและปลูกฝังให้ เด็กเยาวชนและประชาชนมีจิตสำนึกในเอกลักษณ์และค่านิยมความเป็นไทย สืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาไทย จัดให้มีสถานที่สำหรับการกีฬา เช่น สนามกีฬาที่ได้มาตรฐาน รวมทั้งสนับสนุนการ แข่งขันกีฬาทุกประเภท แก่ เด็ก เยาวชน และประชาชนโดยทั่วไป

4. นโยบายการปรับปรุงพื้นที่ทุ่งแสลงหลวง

เพื่อพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ ให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแวดล้อม ที่สะอาด สดใส และปลอดภัยจากมลพิษ โดยเร่งรัดการพัฒนาระบบป้องกันน้ำท่วม พื้นที่ป้องกันการพังทลายของ ดิน ปรับปรุงระบบระบายน้ำในชุมชนที่ประสบปัญหาน้ำท่วมขัง แก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสีย โดยส่งเสริมความร่วมมือ ของชุมชนในการดูแลรักษาคลองสาธารณะ ผลักดันการบำบัดน้ำเสียที่เกิดขึ้นในพื้นที่ก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ ธรรมชาติ ด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์ สร้างบรรยากาศ สะอาด สดใส พัฒนาพื้นที่สีเขียว ปรับปรุงระบบการจัดเก็บ ขยะให้มีประสิทธิภาพ ลดปริมาณขยะตกค้างในชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน การแก้ไขปัญหาโดยการ คัดแยก ขยะ และการจัดการขยะอันตรายอย่างถูกวิธี แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570) ฉบับทบทวน พ.ศ. 2565 องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนมสนิม จังหวัดชลบุรี

5. นโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

เพื่อพัฒนาและบำรุงรักษาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคม ปรับปรุงถนนสาธารณะให้เป็นถนนที่ได้มาตรฐานพร้อมวางท่อระบายน้ำ ปรับปรุงสะพานทางเดินเท้า สะพาน ทางเดินเท้าในชุมชน จัดให้มีอุปกรณ์ด้านการจราจร เครื่องหมายบอกเส้นทางหลักและเส้นทางลัดและสัญลักษณ์ แจ้งสถานที่สำคัญอย่างชัดเจน

6. นโยบายการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและ การปกครองท้องถิ่น โดยการรณรงค์ให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของการใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ และ การมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ โดยบูรณาการแผนงานของหมู่บ้าน ร่วมกับแผนพัฒนาท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นและประชาชน ในชุมชนส่งเสริมและขับเคลื่อนแนวทางเขตพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง (SEDZ) ด้วยโมเดลเศรษฐกิจใหม่ น้อมนำ แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินการเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยสนับสนุนการดำเนินการของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ส่งเสริมการฝึกอบรมอาชีพ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน

7. นโยบายการบริหารจัดการที่ดี

เพื่อให้ส่วนราชการในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ สามารถดำเนินงานตามนโยบายและ จัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้อง รวดเร็ว ทัวถึง โปร่งใสและคุ้มค่าโดยมีการ วางแผนพัฒนาและการจัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาการบริการทุกด้านอย่างต่อเนื่อง การพัฒนา ระบบ Call Center เชื่อมโยงการบริการข้อมูลข่าวสาร และการร้องเรียนร้องทุกข์การปรับปรุงฐานข้อมูลด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลแผนที่ภาษีเพื่อพัฒนาการจัดเก็บรายได้ข้อมูล ด้านการช่างและผังเมือง ข้อมูลด้านการสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งพัฒนาสู่เมืองอัจฉริยะ ด้านการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารงานและการปฏิบัติงาน โดยส่งเสริมการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และการพัฒนาองค์ความรู้ที่ จำเป็นสำหรับผู้บริหารและพนักงาน ทุก ระดับรวมทั้งการสัมมนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างฝ่ายการเมืองและข้าราชการประจำ

จากนโยบายข้างต้น เป็นการกำหนดนโยบายในการที่จะบริหารและพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของความจริง ที่จะแก้ไขปัญหาและสนองตอบความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเป็นที่ตั้งในทุก ๆ ด้าน โดยวิสัยทัศน์ (Vision) คือ

“หน้าพระธาตุตำบลน้ำอยู่ มุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจชุมชนยั่งยืน พื้นฟูสิ่งแวดล้อม เพียบพร้อมสาธารณูปการ”

3.5 ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสาธารณูปโภค

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านพัฒนาการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และนันทนาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมรายได้ในท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนาสังคม คุณภาพชีวิต และการสาธารณสุขในท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ 6 ด้านการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

3.6 พันธกิจการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ

3.6.1 ระบบสาธารณูปโภค/สาธารณูปการ เพียงพอและทั่วถึง และมีการคมนาคม

สะดวก

3.6.2 พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสังคมตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.6.3 พัฒนาสังคม ส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและ

ทรัพย์สิน

3.6.4 ส่งเสริมพัฒนาบทบาทและคุณภาพชีวิตของเด็ก เยาวชนสตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ

และด้อยโอกาส

3.6.5 ส่งเสริมการศึกษาควบคู่กับการมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และ

อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

3.6.6 พัฒนาปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้มาตรฐาน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

3.6.7 ส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการป้องกันและเฝ้า

ระวังภัยที่เกิดขึ้น ธรรมชาติและภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

3.6.8 การบริหารจัดการภายใต้หลักธรรมาภิบาล และยกระดับความรู้ พัฒนาทักษะ

ให้แก่บุคลากรตลอดจน รูปแบบการทำงานที่โปร่งใส ประชาชนเข้าถึงข้อมูลตรวจสอบได้

3.7 กลยุทธ์

3.7.1 นโยบายด้านเศรษฐกิจ

(1) การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยสร้างรายได้และกระจายรายได้

(2) สนับสนุนกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้มีรายได้และกระจายรายได้เพิ่ม

ยิ่งขึ้น

3.7.2 นโยบายด้านการเกษตร

(1) ส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรรม ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(2) ส่งเสริมการผลิตและใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มรายได้ให้แก่

ประชาชน

3.7.3 นโยบายด้านการคมนาคม

- (1) ส่งเสริมการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการอย่างทั่วถึง
- (2) ก่อสร้าง ปรับปรุง บำรุงเส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำ ระบบสาธารณูปโภคและระบบสาธารณูปการ

3.7.4 นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- (1) ส่งเสริมและรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- (2) สนับสนุนให้มีระบบการจัดเก็บขยะมูลฝอยในชุมชนเพื่อสุขอนามัยและคุณภาพชีวิตที่ดีของ ประชาชน
- (3) ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- (4) สนับสนุนการดำเนินโครงการลดภาวะโลกร้อนและการรณรงค์แก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน

3.7.5 นโยบายด้านความเข้มแข็งของชุมชน

- (1) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีในด้านสาธารณสุข
- (2) สนับสนุนการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
- (3) สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส
- (4) สนับสนุนการดำเนินงานด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- (5) สนับสนุนการป้องกันและช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติและอัคคีภัย
- (6) การส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม
- (7) การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม
- (8) ส่งเสริมการสร้างครอบครัวอบอุ่น เข้มแข็งโดยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจ มีจิตสำนึกที่ดีในการรับผิดชอบต่อสังคม รู้จักหน้าที่ตนเองไม่สร้างปัญหาให้เป็นภาระแก่สังคม

3.7.6 นโยบายด้านการกีฬาและนันทนาการ

- (1) ส่งเสริมการกีฬาและนันทนาการทุกระดับเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติดและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

- (2) ส่งเสริมการจัดการแข่งขันกีฬาในระดับชุมชน

3.7.7 นโยบายด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

- (1) ส่งเสริมพัฒนาคุณภาพการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- (2) ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- (3) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยให้เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่มีคุณภาพ

3.7.8 นโยบายด้านความปลอดภัยของประชาชน

(1) สนับสนุนมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและยาเสพติดทุกประเภท

(2) สนับสนุนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(3) การสงเคราะห์ผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันการระบาดของโรคติดต่อทุกประเภท

3.7.9 นโยบายด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ

(1) พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารราชการในด้านการเมืองการบริหารราชการการกระจายอำนาจ และการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

(2) บริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุโดยยึดหลักธรรมาภิบาล

(3) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจการขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้แก่ประชาชนและองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(4) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและการบริหารงานของท้องถิ่น

(5) พัฒนางค์กร บุคลากร เครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ

(6) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจศักยภาพการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการลงพื้นที่จริงแล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบเชิงพรรณนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ศักยภาพพื้นที่

1.1 ด้านของภูมิศาสตร์และภูมิอากาศ พบว่าชุมชนตำบลหน้าพระธาตุเป็นพื้นที่แอ่งกระทะรับน้ำและมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำพืชไร่ ทำนาข้าว และเลี้ยงสัตว์การทำการประมงเลี้ยงปลา ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านของทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีเนื้อที่ ประมาณ 14.53 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9,081.25 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอพนัสนิคม โดยอยู่ห่างจากอำเภอประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอพนัสนิคมและนอกจากนี้ตำบลหน้าพระธาตุมีภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี

1.2 ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ พบว่า ชุมชนตำบลหน้าพระธาตุมีเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน โดยมีเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่สำคัญตั้งแต่การขวาลาวที่อพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุในอดีตเป็นแหล่งอาศัยของลาวหลายระลอก ไม่ว่าจะเป็นลาวอาสา และชาวเมืองนครพนม สกลนครที่เข้าร่วมกับเจ้าอนุวงศ์ ครั้งรัชกาลที่ 5 เสด็จเยือนเมืองนี้แล้ว ลาวตอนนั้นแต่งตัวแบบชาวสยามแล้ว เหลือแต่คนแก่ที่ยังนั่งขึ้นไผ่ผายอยู่ “ลาวอาสาปากน้ำ” หรือ “ลาวปากน้ำ”

อพยพมาสาวมิภักดิ์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ร.2) ประมาณ 2,000 คน ต่อมาโปรดเกล้าให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งลาวอาสาปากน้ำที่เคยอาศัยอยู่แต่พื้นที่ตอนไม่ชอบอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำจึงทูลขอย้าย ที่อยู่ที่ทำมาหากินจากพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าหัวอยู่ (ร.3) มาอยู่ที่แคนป่าเมืองพระรถ ซึ่งพวกตนได้เคยรู้จักดีเพราะเคยถูกมอบหมายให้มาตัดไม้ซุง เพื่อชักลากไปทำป้อมค่ายที่ป้อมน้ำ พระองค์ทรงอนุญาตให้แบ่งส่วนพื้นที่แขวงเมืองชลบุรี และเมืองฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ. 2371 ตั้งเมืองพนัสนิคม มอบให้พระอินทราชา (ท้าวทุม) เป็นเจ้าเมืองดูแลปกครองพี่น้องคนลาวและในปี พ.ศ. 2372 มอบให้พระอินทราชาเกลี้ยกล่อมคนลาวที่เมืองนครพนม เมืองปากห้วยหลวง เมืองมหาชัยกองแก้วและเมืองต่าง ๆ เข้ามาอยู่เมืองพนัสนิคม ซึ่งมีคนลาวอพยพเข้ามาเนื่องจากเห็นว่าเจ้าเมืองให้ความคุ้มครอง และช่วยเหลือญาติ พี่น้องที่เข้ามาอยู่อาศัยเป็นอย่างดี มีการแยกย้ายกันไปเป็นกลุ่ม มีลูกหลานอยู่ตามตำบลต่าง ๆ

ภาพที่ 5 การแต่งการของชาวลาวในอดีต (ให้กาลเวลาเล่าเรื่องสยามแต่ปางก่อน, 2566)

อีกทั้งการที่ชาวลาวได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในตำบลหน้าพระธาตุ ยังนำเอาความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมเข้ามาด้วยจึงทำให้ตำบลหน้าพระธาตุมีความโดดเด่นที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นอาทิเช่น ความเชื่อของนิทานชาดกเรื่อง พระรถเสน หลังจากนั้นสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองพนัสนิคมจึงถูกตั้งชื่อให้สอดคล้องกับเรื่อง พระรถเสน จนเกิดเป็นตำนานเมืองพระรถเสน ที่มีความเชื่อโยงในหลายพื้นที่ของอำเภอพนัสนิคม และมีวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาของชุมชน ในตำบลหน้าพระธาตุรวมถึงภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น ประกอบด้วย ประเพณี ห่มผ้าเจดีย์เนินธาตุ ประเพณีบุญกลางบ้าน ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นต้น โดยตำบลหน้าพระธาตุกิจกรรมการเล่น ประกอบไปด้วย การเล่นผีนางด้ง การเล่นวิ่งวัวคน เป็นการของประชาชนเชื้อสายลาวที่อพยพ มาจากประเทศลาวและได้นำมาการเล่นพื้นบ้านมาเล่น สืบต่อเนื่องกันมา แต่ในปัจจุบันผู้เล่นได้ลดน้อยลงแล้ว และสิ่งที่ชาวลาวได้นำติดตัวมา คือ ภูมิปัญญา ในการจักสาน โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะสานเครื่องใช้ในครัวเรือน และเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ ไว้ใช้ในครัวเรือนของตนเอง ยามว่างเว้นจากการทำนา นับว่าเป็นความรู้ความสามารถที่สืบทอดกันมาแต่ บรรพบุรุษควบคู่กับอาชีพการทำนา แต่เดิมเครื่องจักสานทำเพียงเพื่อใช้ภายในครัวเรือนเท่านั้น แต่ต่อมาก็เพื่อการแลกเปลี่ยนกับสินค้าตัวอื่น เช่น ข้าว เป็นต้น ซึ่งจักสานที่ขึ้นชื่อในตำบลหน้าพระธาตุ ได้แก่ ฝาชี ที่มีหลากหลายลวดลายที่โดดเด่น ที่นิยมสาน ฝาชีลายดอกพิกุล ลายดาวล้อมเดือน กุ้ง และกบ เป็นต้น

ภาพที่ 6 ฝาชีลายดอกพิกุล

ภาพที่ 7 ผาชีลายดาวล้อมเดือน

นอกจากนี้ ตำบลหน้าพระธาตุ ยังเป็นความเชื่อว่าเป็นเมืองโบราณที่มีความเจริญสืบเนื่องมาจนถึงสมัยลพบุรีโดยเชื่อว่าเป็นเมืองในสมัยทวารวดี จัดว่าเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ในสมัยนั้น และยังมีสถานะเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมท้องถิ่น เนื่องจากตั้งอยู่ระหว่างที่สูงและที่ลุ่มมาบรรจบกัน บริเวณรอบเมืองเป็นแหล่งที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวแบบทดน้ำ มีลำน้ำไหลผ่านหลายสายลำน้ำที่ไหลผ่านเข้ามาในเขตเมืองพระรถ ได้แก่ คลองสระกลาง, ลำน้ำคลองหลวง, ลำน้ำพานทอง เพราะลำน้ำต่างๆ เป็นตัวเชื่อมเมืองพระรถกับชุมชนร่วมสมัยอื่น ๆ เช่น เมืองมโหสถ และเมืองพญาเร่ ส่วนทางด้านตะวันตก ถ้าออกจากเมืองพระรถไปตามลำน้ำพานทอง จะไปออกทะเลที่ปากแม่น้ำบางปะกง ริมฝั่งทะเลด้านใต้ของอ่าวบางปะกง มีเมืองโบราณอีกเมืองหนึ่งเรียกว่าเมืองศรีพโลหรือศรีพะโล

และยังมีโบราณวัตถุโบราณสถานที่พบที่เมืองพระรถนี้ คือ โบราณสถานที่พบที่เมืองพระรถมี 2 ประเภท คือ ผังเมืองและศาสนสถาน

ผังเมืองพระรถที่เหลือร่องรอยให้เห็นเป็นผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 1,550 x 850 เมตร มีกำแพงเมืองเป็นคันดิน 2 ชั้น สูงจากพื้นดินประมาณ 2 ศอกเศษ ห่างกันชั้นละ 5 วา คูรอบเมืองกว้างประมาณ 3 ศอก

ศาสนสถานที่พบคือ เนินพระธาตุซึ่งอยู่ตอนหลังของตัวเมืองด้านตะวันตก เป็นเนินพระสถูปรูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ เป็นฐานสถูปแบบทวารวดี ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขุดแต่งไว้ ส่วนตอนบนได้ก่อพระเจดีย์ครอบทับไว้ เป็นศาสนสถานที่เคารพของผู้คนในละแวกนี้ เดิมมีการสมโภชกันในเดือน 6 มีการแห่เซิ้งบั้งไฟ แต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว

ทางด้านเหนือเนินพระธาตุยังมีเนินดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ติดกับสระน้ำโบราณ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าสระซ้อง เนินนี้มีหินปักอยู่ตามมุมทิศสำคัญ ๆ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นฐานโบสถ์ หรือวิหารอะไรสักอย่างหนึ่ง โบราณวัตถุที่พบที่บริเวณเมืองพระรถ ได้แก่ ลูกศรพระรถ เครื่องปั้นดินเผาทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบกระจายอยู่ทั่วไป พร้อมทั้งเศษเปลือกหอยแครง, ชิ้นส่วน

ของพระนารายณ์สวมหมวกแขก, พระพุทธรูปแบบทวารวดีปางนาคปรก, หินบดยา, ระฆังหิน และแท่นพระพุทธรูปทำด้วยหินขนาดใหญ่ ส่วนโบราณวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ที่พบ ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดแบบลพบุรี พระพนัสบดี เป็นพระพุทธรูปศิลาแบบทวารวดี ปางประทับยืนเหนือตัวพนัสบดีพระพุทธรูปองค์นี้ชาวบ้านพบที่คูเมืองด้านใต้ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกกันว่าพระพนัสบดี เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอพนัสนิคม

นอกจากประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุแล้วยังพบว่าตำบลหน้าพระธาตุ มีเกจิอาจารย์ มีคาถาอาคมแกร่งกล้าที่สร้างความศรัทธาจนเป็นความเชื่อมั่นของชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาสักการะแบบไม่ขาดสาย อาทิเช่น หลวงพ่อ กวย สุขุมาส วัดใหม่เชิงเนิน หลวงปู่เหมือน วัดบ้านกลาง หลวงพ่อผุย วัดหน้าพระธาตุ เป็นต้น ถึงแม้ว่าท่านจะมรณภาพไปแล้วแต่ความศรัทธาที่ชาวบ้านยังมีไม่เคยจางหาย

1.3 ด้านความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายที่ครอบคลุมทั้งการท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อาทิเช่น ไหว้หลวงปู่เหมือน เลี้ยงอาหารปลา วัดบ้านกลาง ชมสาธิตการทำผ้าสี เวิร์คช็อปทำผ้าบาติก รับประทานอาหารพื้นบ้าน ชมสาธิตการทำชลอม ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้การทำจักสานผ้าสี และทำผ้าบาติกอย่างใกล้ชิด และซื้อของฝากงานจักสาน เดินชมกำแพงเมืองพระรถในตำนาน ไหว้หลวงพ่อผุย วัดหน้าพระธาตุ ชมโคหินโบราณ และ โบสถ์เก่าชมเนินธาตุ สมัยทวารวดี สักการะ ศาลพระรถเสน ได้สัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้าน และศึกษาประวัติทางโบราณคดีของเนินธาตุ หลักฐานทางประวัติศาสตร์เมืองพระรถ โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเป็นรูปแบบของหมู่คณะ 7 - 15 ท่าน พร้อมมีไกด์ชุมชนนำเที่ยว ซึ่งจะมีเฉพาะวันอาทิตย์ เท่านั้นชุมชนท่องเที่ยว โอท็อป นวัตวิถี "บ้านกลาง" ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

1.4 ด้านกิจกรรมพิเศษ พบว่า ปัจจุบันยังไม่มีการจัดกิจกรรมพิเศษที่จะช่วยส่งเสริมการตลาดและจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.5 ด้านธุรกิจบันเทิง พบว่าในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุยังไม่มีธุรกิจบันเทิง

1.6 ด้านธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว พบว่าในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุมีผู้ประกอบการธุรกิจด้านที่พัก รีสอร์ท โดยปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มที่พักรีสอร์ท จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ เวียงคำรีสอร์ท อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 9 กรีนเกสต์เฮาส์ อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 บัวสวรัสรีสอร์ท อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 ทอง 333 รีสอร์ท อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 7 ส่วนการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของฝากและของที่ระลึกภายในชุมชนใช้วิธีการนำสินค้ามารวมกันเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวเมื่อมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน และเนร้านที่เป็นลักษณะของการขายในช่วงมีงานประจำปีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เนื่องจากยังไม่มีศูนย์จำหน่ายสินค้าเป็นของตนเอง ทางด้านร้านจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคพื้นที่ ชุมชนมีร้านค้าสวัสดิการของชุมชน จำนวน 1 แห่ง ร้านค้าเอกชน จำนวน 2 แห่ง ร้านจำหน่ายอาหาร จำนวน 7 ร้าน (ที่มีใบอนุญาต) และนอกจากนี้จะเป็นร้านค้าชุมชน ที่มีการกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ในตำบลหน้าพระธาตุ

1.7 ด้านความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของตลาด พบว่า ปัจจุบันยังขาดการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในตำบลหน้าพระธาตุโดยรอบ โดยเป็นการท่องเที่ยวแค่ภายในชุมชนบางพื้นที่ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการหรือนโยบายของภาครัฐที่ช่วยกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชน

เท่านั้น และยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของการท่องเที่ยวว่าเป็นกลุ่มใด จากการศึกษาด้วยการสัมภาษณ์และการลงพื้นที่พบว่า เบื้องต้นเป็นเพียงกลุ่มที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐต่างพื้นที่ที่เข้ามาศึกษามาดูงาน และนอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวต่างพื้นที่เข้ามาแวะพักและท่องเที่ยวในชุมชน ก่อนจะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวหลัก เนื่องจากตำบลหน้าพระธาตุเป็นทางเชื่อมไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในอำเภอพนัสนิคม และจังหวัดชลบุรี

1.8 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า ระบบคมนาคมขนส่งมีความพร้อมมาก ถนนภายในชุมชนเป็นถนนคอนกรีตทั้งหมู่บ้าน มีระบบไฟฟ้ามีความเสถียรค่อนข้างดี ระบบน้ำใช้เป็นระบบน้ำประปาซึ่งมีคุณภาพดี ระบบการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล พบว่า ในชุมชนมีการจัดการขยะที่ดี ลักษณะชุมชนมีความสะอาด ระบบการติดต่อสื่อสารสามารถติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์มือถือได้ครอบคลุมทุกและมีการสื่อสารทางหอกระจายข่าวภายในหมู่บ้าน

1.9 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สามารถเดินทางมายังชุมชนได้อย่างสะดวกสบาย ในตำบลหน้าพระธาตุมีถนนสายหลัก 2 สาย ได้แก่ ถนนสาย 315 มีรถสองแถวประจำทางสาย พนัสนิคม - ฉะเชิงเทรา ที่ใกล้ที่สุดในการเดินทาง ส่วนมากประชาชนจะมีรถส่วนบุคคลเป็นส่วนใหญ่ในการเดินทาง หรือเดินทางโดยสารด้วยวินรถจักรยานยนต์รับจ้าง และการเดินทางถนนเชื่อมไปอำเภอพานทอง สายบ้านโรงนา - นาญโดยถนนเส้นนี้ไม่มีรถโดยสารประจำทางประชาชนส่วนใหญ่เดินทางโดยใช้รถส่วนบุคคลเป็นส่วนใหญ่

1.10 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนอยู่ในเขตความรับผิดชอบด้านความปลอดภัยของสถานีตำรวจภูธรอำเภอพนัสนิคม ซึ่งห่างจากชุมชน 3 กิโลเมตร และยังมีป้อมตำรวจที่หมู่ที่ 10 บ้านกลาง ที่สามารถแจ้งเหตุฉุกเฉิน มีชุด อปพร. ประจำองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ จำนวน 3 นาย มีการติดตั้งกล้องวงจรปิดตามจุดต่าง ๆ ภายในตำบลหน้าพระธาตุ มีการติดตั้งกระบอกน้ำตามแยกต่าง ๆ ภายในตำบล และติดตั้งไฟกระพริบบริเวณจุดเสี่ยงแยกบ้านบ่อชิง และมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหน้าพระธาตุประจำตำบล 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 บ้านเชิงเนิน มีบุคลากรบริการด้านสาธารณสุข 4 คน มี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 84 คน และมีพื้นที่ใกล้กับโรงพยาบาลพนัสนิคมในระยะทาง 2 กิโลเมตร ปั๊มน้ำมัน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปั๊ม ปตท.สหกรณ์การเกษตร ในพื้นที่หมู่ที่ 10 ปั๊มน้ำมันขนาดเล็ก ข. เจริญ ทรัพย์ ปีโตเลียม ในพื้นที่หมู่ที่ 7 และหน้าพระธาตุปั๊ม อี - พาวเวอร์ ในพื้นที่หมู่ที่ 7 ร้านค้า จำนวน 20 ร้านค้า ร้านซ่อมรถยนต์ จำนวน 2 แห่ง หมู่ 2 , หมู่ 11 ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์จำนวน 5 แห่ง หมู่ 3 , หมู่ 7 , หมู่ 9, หมู่ 10 ร้านบริการเครื่องซักผ้าหยอดเหรียญ จำนวน 5 แห่ง มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดบ้านกลาง, โรงเรียนวัดหน้าพระธาตุ และ มีศูนย์พัฒนาเด็กอ่อนวัยเรียน จำนวน 2 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดบ้านกลาง, ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดหน้าพระธาตุ และชุมชนยังได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนัสนิคม องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ และมหาวิทยาลัยบูรพา ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ศักยภาพของตัวประชาชน

2.1 การต้อนรับด้วยไมตรีจิต พบว่า ประชาชนมีความยินดีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวภายในชุมชน คนในชุมชนมีความเป็นมิตร มีความเป็นกันเองมีความพยายามให้การช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ทั้งด้านการให้ข้อมูล การบริการต่าง ๆ ถึงแม้จะไม่ใช่น้ำที่โดยตรงของตนเองก็ตาม

2.2 ความเป็นผู้ประกอบการ พบว่า มีคนในชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวอยู่จำนวนมาก แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินการเองทั้งหมดในรูปแบบของกิจการเจ้าของคนเดียว ยังขาดการรวมกลุ่มสมาชิก เพื่อพัฒนาสินค้า และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน ประกอบกับชุมชนยังไม่มีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์และสินค้าบริการชุมชน

2.3 ด้านการรับรู้ข่าวสารของประชาชน พบว่า เป็นรูปแบบการจัดประชุมเวทีประชาคม โดยมีการจัดประชุมในวันที่ 3 ของทุกเดือนโดยมีรูปแบบการนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือโอกาสที่จะเข้ามาในชุมชนเพื่อที่จะพัฒนาและให้ประชาชนช่วยกันวิเคราะห์และตัดสินใจตลอดจนการประชาสัมพันธ์ทางเสียงธรรมศาสตร์ของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่เป็นการแจ้งข่าวสารให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบอย่างทั่วถึงโดยมีการประชาสัมพันธ์ในช่วงเช้าของทุกวันและก่อนที่จะมีการจัดประชุมหรือกิจกรรมด่วนเพื่อให้ประชาชนทราบและเข้าร่วมอย่างพอเพียงกัน

2.4 ด้านประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พบว่า การจัดเวทีประชาคมของประชาชนในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุเป็นการประชุมประจำเดือนในพื้นที่หมู่บ้านนั้น ๆ โดยการประชุมในช่วงแรกจะเป็นการประชาสัมพันธ์ในเรื่องต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนและเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในด้านของการพัฒนาหรือด้านของปัญหาที่เกิดขึ้นและการแก้ไขปัญหาที่มีการร้องเรียนในการดำเนินการต่าง ๆ โดยแจ้งความคืบหน้าและปัญหาอุปสรรคที่พบเจอ ซึ่งจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมด้วยโดยจะมาอธิบายและประชาสัมพันธ์แจกแจงรายละเอียดให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึงและมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ซักถามข้อคิดเห็นต่างๆในเรื่องที่มีการกล่าวไปข้างต้นและสุดท้ายยังมีการดำเนินการถอดบทเรียนในการประชุมของครั้งนั้นเพื่อให้หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไปเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและยั่งยืนกับคนในชุมชนตามความต้องการของประชาชนและพื้นที่

2.5 การร่วมในการตัดสินใจ/การประเมินผลของประชาชน พบว่า หลังจากจบการประชุมในครั้งดังกล่าวผู้วิจัยได้เข้าไปติดตามการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ประชุมในเวทีการประชุม หลังจากการจัดเวทีที่ประชาชนที่มีการถกเถียงถึงปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหา นั้นมีการดำเนินการอย่างไรต่อไปโดยผู้ที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบได้มีการดำเนินการเขียนโครงการในการแก้ไขปัญหาตามความต้องการและบริบทของพื้นที่และได้มีการเอาเข้าที่ประชุมเพื่อดำเนินการต่อไปที่เป็นการสอดคล้องการดำเนินงานในหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบและยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยงานนั้น ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาซึ่งจะเห็นว่าการดำเนินงานมีความสอดคล้องกันกับประชาชนและหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องโดยมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเป็นส่วนใหญ่และมีการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดกับความต้องการของประชาชนทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่โดยปราศจากความขัดแย้งของคนในชุมชนและหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่รู้เข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นต้น

2.6 ทศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวของประชาชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่า ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น เหมาะแก่การเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปในรูปแบบของการอนุรักษ์ คือ การให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการอนุรักษ์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ ในปัจจุบันชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านอยู่จำนวนไม่มากนัก จึงมีความกังวลในด้านของการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาท่องเที่ยวจะได้รับความรู้ไม่เพียงพอแต่ความต้องการ และนอกจากนี้การจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของชุมชน ชุมชนยังไม่มีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนอย่างเป็นระบบ จึงทำให้การดำเนินงานเป็นเพียงกลุ่มบ้างกลุ่มที่รับผิดชอบและขับเคลื่อนการดำเนินงานเพียงเท่านั้น และอาจจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการไม่ดี ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องของขยะ ปัญหาการเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และปัญหาสภาพการจราจรติดขัด ซึ่งสภาพแวดล้อมของตำบลหน้าพระธาตุอยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม ด้วยเรื่องของประชาชน การจราจร ขยะ ก็ต้องมีการบริหารจัดการที่ยากแล้ว เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มอาจจะส่งผลให้ปัญหาเหล่านี้เพิ่มมากยิ่งขึ้น

3. ศักยภาพขององค์กรหน่วยงานต่าง ๆ

ด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ พบว่า มีหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวภายในและนอกพื้นที่คอยให้ การสนับสนุน โดยการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เมืองพระรถ ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478 เป็นที่สนใจของผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีตั้งแต่ พ.ศ. 2474 - สำนวน 2495, 2510 - สำนวนและชุดแต่ง 2510, 2528 จากกรมศิลปากร และยังมีหน่วยงานอื่น ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ สภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนัสนิคม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี

3.1 องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมีนโยบายที่ตอบสนองการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงเป็นการส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพตามยุทธศาสตร์ที่มีในจังหวัดและระดับอำเภอให้สอดคล้องกับพื้นที่และศักยภาพของพื้นที่โดยมีการอนุรักษ์วัฒนธรรม อีกทั้งมีความสมดุลทางธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เน้นการพัฒนาเชื่อมโยง ตลอดจนโบราณสถานที่มีในพื้นที่ให้คงดำรงอยู่ไว้จากรุ่นสู่รุ่นและยังมีการดำเนินงานเพื่อเป็นการพัฒนาให้สถานที่เหล่านี้เป็น Landmark แห่งใหม่ของการท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์ นางวี เสริมศักดิ์ศิริธร์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ (สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2566) โดยในด้านการจัดการด้านสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรม สถานที่ มีการจัดการบริหารเพื่อสนับสนุนเป็นอย่างดี และมีการจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ แต่ยังไม่สามารถประมาณการของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ได้ เนื่องจากพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ ยังไม่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาก่อน แต่มีแผนการดำเนินการให้

การสนับสนุนในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตำบลหน้าพระธาตุโดยบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวยังไม่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานมากนัก เนื่องจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเป็นการจัดกิจกรรมตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่มีเงินทุนในการสนับสนุนและมีเจ้าหน้าที่ของภาครัฐในการรับผิดชอบเป็นหลักจึงส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่มีการส่งเสริมในช่วงที่ได้รับการสนับสนุน บุคลากรในการบริการนักท่องเที่ยวจึงยังไม่มีประสบการณ์มากเพียงพอ

3.2 สภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ จากการสัมภาษณ์นางวิ เสริมศักดิ์ศิริธ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ (สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2566) พบว่า เป็นเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรมของระดับตำบล ดำเนินในด้านการสนับสนุน ส่งเสริมเพื่อให้วัฒนธรรมในชุมชนมีการสืบสานและสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องร่วมมือ และบูรณาการ การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนให้เข้มแข็ง สามารถรองรับกระแสความเปลี่ยนแปลงของและสังคมโลก เพิ่มขีดความสามารถในการบริหารงานวัฒนธรรมเชิงยุทธศาสตร์ในลักษณะเครือข่ายที่บูรณาการงานร่วมกัน โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ของท้องถิ่นเป็นสำคัญ จำเป็นต้องมีข้อบังคับรองรับการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมทุกระดับอย่างชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของสภาวัฒนธรรมให้สามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สภาวัฒนธรรมนี้ ชื่อว่า "สภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ" โดยเรียกชื่อย่อว่า สว.ต.หน้าพระธาตุ ภาษาอังกฤษว่า TUMBON NAPRATARI CULTURAL COUNCIL โดยเรียกชื่อย่อว่า "TNCC" สถานที่ตั้งสภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ ตั้งอยู่ ณ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นองค์กรส่งเสริมและประสานการร่วมมือในการดำเนินงานวัฒนธรรมของตำบลหน้าพระธาตุได้อย่างกว้างขวาง และเกิดพลังทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

ตราสัญลักษณ์สภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ เป็นรูปเสมากรอบเจดีย์เนินธาตุ (เนินธาตุเป็นสัญลักษณ์ของตำบลหน้าพระธาตุ) ความหมายคือ การปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์ ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมของตำบลหน้าพระธาตุ จึงได้มีการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมหน้าพระธาตุเพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ พื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลหน้าพระธาตุยังมีองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรม 2 องค์กร ได้แก่ องค์กรชุมชนตำบลหน้าพระธาตุ และองค์กรอนุรักษ์หน้าพระธาตุที่เป็นองค์กรเครือข่ายในการดำเนินการพัฒนาวัฒนธรรมในชุมชนตำบลหน้าพระธาตุ

3.3 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนัสนิคม จากการสัมภาษณ์ นางสาวกัลย์สินี ชะนะ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ (สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2566) พบว่า บทบาทหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นการทำงานตามนโยบายเป็นหลัก และสำรวจความต้องการของชุมชน ตลอดจนผลักดันให้ชุมชนสามารถเป็นชุมชนที่มีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จในการดำเนินการซึ่งพัฒนากรจะเป็นผู้ช่วยในการดำเนินการ ขึ้นแนะเพื่อให้ประชาชนประสบความสำเร็จและเป็นสะพานเพื่อให้โครงการที่ชุมชนต้องการไปถึงหน่วยงานที่จะเข้ามาช่วยและสนับสนุนได้อย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ให้สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานนั้น ๆ

3.4 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ พบว่า บทบาทหน้าที่ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี มีหน้าที่มากมายในการอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา เผยแพร่

วัฒนธรรม ตลอดจนการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม แบบสำรวจและจัดฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี และเพื่อประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นที่มีความโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาศึกษา ซึ่งสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ได้ดำเนินโครงการและจัดเก็บมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง เมืองพระรถ ในพื้นที่อำเภอนันทนาค จังหวัดชลบุรี โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในแต่ละพื้นที่ทุกฝ่ายเป็นหลักสำคัญ การเก็บรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็น โดยใช้วิธีการต่าง ๆ อาทิ การศึกษาจากเอกสาร, การสัมภาษณ์เชิงลึก, การสำรวจความคิดเห็น เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่ออนุรักษ์ รักษาตำนานให้อยู่คู่ท้องถิ่นสืบไป

การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนซึ่งการที่มีภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาทำให้ทิศทางการพัฒนามีความหลากหลายแตกต่างไปตามภารกิจหรือแนวทางของแต่ละหน่วยงานดังนั้นภาคส่วนต่างๆโดยเฉพาะภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกันคิดร่วมวางแผนแสดงความคิดเห็นตลอดจนการดำเนินงานและรับผิดชอบร่วมกันทำให้เกิดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชนและท้องถิ่นเพื่อให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาชุมชนให้สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้

แนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอนันทนาค จังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการเก็บข้อมูลจากการวิจัยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่การท่องเที่ยวซึ่งเป็นการพิจารณาถึงปัจจัยในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่ที่จะส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ จึงมีการวิเคราะห์ปัญหาจากการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเพื่อทบทวนศักยภาพของตนเองจึงทำให้ทราบถึงจุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและอุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ผลจากการประชุมอาจพอสรุปได้ว่า ชุมชนตำบลหน้าพระธาตุมีจุดเด่นในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนมีความพร้อมในการดำเนินงานแต่ขาดความรู้และการบริหารจัดการยังมีจุดอ่อนหลายประการในขณะที่มีโอกาสหลายด้านที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวและมีอุปสรรคบางประการที่อาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชนในอนาคตและได้ผลกระทบในปัจจุบันที่ประชาชนในชุมชนให้ความตระหนักและเตรียมความพร้อมทุกสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโดยผลการประชุมสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (ปัจจัยภายใน)

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. ประชาชนมีความเชี่ยวชาญทางด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่	1. ปัญหาแรงงานต่างด้าว และประชากรแฝงในพื้นที่มีเป็นจำนวนมาก
2. มีถนนสายหลักที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค และจังหวัดอื่นๆ ได้	2. ป้ายบอกทางไม่ชัดเจน
3. ชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่นและมีแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่	3. ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและการบูรณาการการทำงานร่วมกัน
4. มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	4. กิจกรรมการท่องเที่ยวยังมีน้อยเกินไป
5. กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่กระทบต่อพื้นที่	5. การบริการด้านการท่องเที่ยวยังไม่ได้มาตรฐาน
6. ผู้นำการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน	6. ขาดทักษะการสื่อสาร
7. กลุ่มผู้นำมีหน้าที่หลักในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว	7. ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
8. มีการสร้างโอกาสการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน	8. เจตนาารมณ์และความต้องการของชุมชนยังไม่ไปในทิศทางเดียวกัน
9. สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว	9. ในชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจความแตกต่างของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวทั่วไป
10. ประชาชนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน	

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (ปัจจัยภายนอก)

โอกาส	อุปสรรค
1. การสื่อสาร โดย Social Media	1. หน่วยงานมีข้อจำกัดในการสนับสนุนในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว
2. ภาครัฐให้การสนับสนุน	2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายแห่งและหลายรูปแบบ
3. มีนโยบายเพื่อผลักดันการท่องเที่ยว ในระดับองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ และจังหวัด	3. ตำบลหน้าพระธาตุเป็นตำบลเล็กๆที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก
4. มีการขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	
5. เอกชนให้การสนับสนุน เช่น โรงงานไฟฟ้า	

จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอก ดังตารางที่ 4 และตารางที่ 5 พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างปัจจัยต่าง ๆ ในการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน

ตลอดจนด้านวัฒนธรรม เป็นการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาสร้างความสัมพันธ์และการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวโดยมีวัฒนธรรมเป็นวัตถุประสงค์หรือมีเอกลักษณ์เป็นรูปธรรมที่นำมาพัฒนาให้เป็นจุดสนใจ อาทิเช่น แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณีงานศิลปหัตถกรรมสินค้าท้องถิ่น ตลอดจนงานวิถีความเป็นอยู่และอรรถาธิบายวิถีชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งยังส่งผลให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและประเพณีได้รับการทำนุบำรุงขึ้นมาใหม่โดยการท่องเที่ยวสามารถส่งเสริมการทำนุบำรุงและการส่งเสริมต่อประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมรวมทั้งช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และการจัดการอย่างยั่งยืนต่อทรัพยากรธรรมชาติ จากประโยชน์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้นส่งผลให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเกิดแรงสนับสนุนและความสามัคคีจากกลไกท้องถิ่นนำมาซึ่งโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมทั้งเป็นแนวทางให้แก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการกำหนด เป็นนโยบายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้ต่อไป จึงต้องมีการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

	จุดแข็ง	จุดอ่อน
การพิจารณากลยุทธ์ ด้วย TOWS Matrix	1. ชุมชนมีทรัพยากรที่โดดเด่น 2. กิจกรรมการท่องเที่ยวกระทบต่อพื้นที่ 3. ผู้นำการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน 4. ประชาชนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน	1. ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 2. ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและการบูรณาการการทำงานร่วมกัน 3. กิจกรรมการท่องเที่ยวยังมีน้อยเกินไป 4. การบริการด้านการท่องเที่ยวยังไม่ได้มาตรฐาน 5. ขาดทักษะการสื่อสาร
โอกาส	กลยุทธ์	กลยุทธ์
1. การสื่อสาร โดย Social media 2. ภาครัฐให้การสนับสนุน 3. เอกชนให้การสนับสนุน เช่น โรงงานฟ้า	1. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทุกช่องทาง	1. การเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยว 2. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐาน

ตารางที่ 7 (ต่อ)

อุปสรรค	กลยุทธ์	กลยุทธ์
1. หน่วยงานมีข้อจำกัดในการสนับสนุนในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว	1. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจและดำเนินงานให้สอดคล้องกัน	1. สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ให้มีความหลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เพื่อสร้างความสมดุลเชิงเวลาและฤดูกาลท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายแห่งและหลายรูปแบบ		
3. ตำบลหน้าพระธาตุเป็นตำบลเล็ก ๆ ที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก		

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นความต้องการที่จะให้ชุมชนพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ โดยมาจากความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์จากการสนทนากลุ่ม (Focus group) ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 ด้าน

1. ด้านความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น

นางวารุณี พิมพ์แปร (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้ชุมชนมีการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและเป็นระบบมากกว่านี้”

นางสาวชิตชนก โอฬารมพฤกษ์ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “การท่องเที่ยวของเรายังไม่เป็นระบบ จึงอยากให้มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เป็นมาตรฐาน เพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยวได้”

นางสาวฐิติภรณ์ ภูขำ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “ทรัพยากรการท่องเที่ยวของเรา มีศักยภาพเพียงพอต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ได้รับความนิยมและมีความโดดเด่นของในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม และจังหวัดชลบุรี”

นางสาวศิริรัตน์ สิริวณิชกรณ์ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “กิจกรรมการท่องเที่ยวของเรามีอยู่ก็ดี แต่ควรที่จะเพิ่มเพื่อสร้างความดึงดูดในการท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้นโดยมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวในรูปแบบเดียวกันของพื้นที่อื่น”

นางสาววีรียา อุ่นใจ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้หน่วยงานเข้ามาบริหารอย่างจริงจังเพื่อเข้ามากำกับดูแล การทำงานให้เป็นระบบ ให้มีการจัดการที่ดี และมีประโยชน์แก่ชุมชน”

นายกฤษดา สังข์เกตุ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้มีการทำงานร่วมกันในหลาย ๆ ด้าน”

นายไกรวรรณฤทธิ์ ศรีรัตนะ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้มีการท่องเที่ยวที่เน้นความเชื่อมโยงของเรื่องราวตำนานพระรถ ทั้งภายใน และภายนอก ตำบลหน้าพระธาตุ เพื่อที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยว”

2. ด้านชุมชนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ยกตัวอย่างเช่น

นางสาวจิตชนก โอฬารมพฤกษ์ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “ปัจจุบันตำบลหน้าพระธาตุ เป็นที่รู้จักอยู่บ้าง แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก จึงอยากให้ตำบลหน้าพระธาตุเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น”

นางสาววิริยา อุ่นใจ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “ตำบลเมืองพระรถ เป็นที่รู้จัก แต่คนส่วนใหญ่ไม่รู้ว่าการเมืองพระรถมีที่โน่นบ้างจึงอยากให้ผู้คนได้รู้จัก และนอกจากจะรู้จักตำบลเมืองพระรถยังอยากให้รู้ถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาของคนในชุมชน มากขึ้น เพื่อที่จะได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยนักท่องเที่ยวจะได้รู้ว่าตำบลหน้าพระธาตุมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

3. ด้านความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น

นายไกรรณฤทธิ์ ศรีรัตนะ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยว แต่ไม่อยากให้ทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชน”

นางสาววิริยา อุ่นใจ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “การพัฒนา นั้น จะต้องอนุรักษ์ และรักษา ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีให้คงอยู่ต่อไป อยากให้เป็นการพัฒนาที่เชิดชูความแตกต่างของวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุให้ได้มากที่สุด”

นางสาวจิตชนก โอฬารมพฤกษ์ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างของตำบลหน้าพระธาตุ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่มีคุณค่า จึงอยากให้ลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องมีการสืบสานต่อไป จึงเห็นว่าถ้ามีการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเป็นการดีที่ได้คงคุณค่านี้ไว้ต่อไป”

4. ด้านรายได้ของชุมชน

นางสาวจิตชนก โอฬารมพฤกษ์ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวแล้ว จึงอยากให้การท่องเที่ยวนี้เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน”

นายไกรรณฤทธิ์ ศรีรัตนะ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “บางคนตกงาน อยากให้การท่องเที่ยวเป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนเหล่านี้ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นการทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นไปอีก”

นายกฤษฎา สังข์เกตุ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “เมื่อมีการท่องเที่ยวมากขึ้น หวังว่าการท่องเที่ยวจะสามารถสร้างมูลค่าให้แก่สินค้าชุมชน และทำให้ทรัพยากรที่มีในชุมชนเกิดมีมูลค่าเพิ่มขึ้น เป็นการขยายตลาดสินค้าให้มากขึ้นและมีคนซื้อมากขึ้น”

5. ด้านการพัฒนาท้องถิ่นให้ยั่งยืน

นายกฤษฎา สังข์เกตุ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่การทำเพียงโครงการที่สำเร็จแล้วก็ไปอย่างที่ผ่านมา”

นางสาววิริยา อุ่นใจ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้มีส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ เพื่อชุมชนจะสามารถพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป”

นางสาวฐิติภรณ์ ภูขำ (สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2566) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “อยากให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันเยอะ ๆ เพื่อที่จะได้ระดมความคิดเห็นในการพัฒนาที่ต้องตามความต้องการของประชาชน และลักษณะของพื้นที่ เพื่อให้ไม่เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการร่วมกันรับมือกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต”

การผลการศึกษาในตารางที่ 6 พบว่า ตำบลหน้าพระธาตุ มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุนั้น ควรมีแนวทางในการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทั้งจากที่ได้จากการศึกษาศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของประชาชน และศักยภาพขององค์กรต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยสามารถจำแนกแนวทางได้ 3 แนวทางตามผลการวิเคราะห์ของตารางที่ 6 ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลหน้าพระธาตุ

1.1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เนื่องจาก ชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญาของชุมชนที่โดดเด่น มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา เป็น 1000 กว่าปี มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน แต่ในการพัฒนานั้นยังไม่เป็นระบบ ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “การท่องเที่ยวของเรายังไม่เป็นระบบ จึงอยากให้มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เป็นมาตรฐาน เพื่อสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยวได้” โดยต้องมีหลักการที่มุ่งเน้น อนุรักษ์ลักษณะที่โดดเด่นของพื้นที่และความเป็นดั้งเดิมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวแต่เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องมีการก่อสร้างเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่การพัฒนาการท่องเที่ยว อาทิเช่น คมนาคม การขนส่งความสะดวกและความปลอดภัยของทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวแต่หากสิ่งก่อสร้างมีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมและบริบทของพื้นที่ก็อาจจะทำลายภูมิทัศน์ของพื้นที่ ซึ่งมีผลทำให้นักท่องเที่ยวไม่ประทับใจในสิ่งที่ตนพบเห็นและอาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชุมชนรูปแบบการก่อสร้างในชุมชนไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างพื้นฐานหรือสิ่งอำนวยความสะดวกจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของบริบทชุมชนไม่ว่าจะเป็นภูมิทัศน์ วัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ โบราณสถาน การยอมรับและความสามารถในการจัดการของคนในท้องถิ่น รวมทั้งความต้องการและรูปแบบการท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเพื่อป้องกันที่จะเกิดความขัดแย้งสิ่งที่ก่อสร้างใหม่และสิ่งที่ก่อสร้างเก่า อย่างไรก็ตามหากพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวไม่มีการบริหารจัดการรูปแบบให้อื้ออานวยต่อการใช้งานแต่ยังจำเป็นต้องมีรูปแบบที่สอดคล้องกับภูมิประเทศและภูมิอากาศและวัฒนธรรมของพื้นที่ ดังนั้นแล้วหากมีการก่อสร้างเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวควรมีการก่อสร้างเพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นมาเป็นไปตามมาตรฐานของการท่องเที่ยว เพื่อที่จะสามารถรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติวัฒนธรรมและความปลอดภัยของชุมชนซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความน่าอยู่นอกจากนี้การที่ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่สะอาดสวยงามเป็นระเบียบและมีลักษณะทางวัฒนธรรม แล้วความปลอดภัยของชุมชนซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความน่าอยู่ นอกจากนี้การที่ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่สะอาดสวยงามเป็นระเบียบและมีลักษณะทางวัฒนธรรมจะยิ่งทำให้ชุมชนมีความน่าดึงดูดใจและเสริมประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “การพัฒนา นั้น จะต้อง

อนุรักษ์ และรักษา ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีให้คงอยู่ต่อไป อยากให้เป็นการพัฒนาที่เชิดชูความแตกต่างของวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุให้ได้มากที่สุด”

1.2 การพัฒนาทางการตลาด การตลาดท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการปรับเปลี่ยนส่วนผสมการตลาดจะประกอบไปด้วย ผลิตภัณฑ์ การจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด อย่างไรก็ตามเป็นกิจกรรมการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่วางแผนหรือการกำหนดขึ้นในแต่ละครั้งอาจไม่ครอบคลุม ทั้ง 3 ด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่กล่าวมา แต่การพัฒนาดังกล่าวต้องอาศัยการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ซึ่งจะมีรูปแบบการอบรมเพิ่มทัศนคติและตระหนักถึงคุณค่าและนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพการพัฒนาสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งสื่อพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือการสาธิตการการทำผลิตภัณฑ์พื้นบ้านต่างๆ ให้มีความประสมประสานกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะเป็นการพัฒนาของที่ระลึกที่สอดคล้องและสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และมีการจัดจำหน่ายที่สามารถให้เลือกซื้อได้อย่างสะดวก ซึ่งนอกจากนี้ยังจะเพิ่มคุณภาพประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวยังจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นอีกด้วย ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “เมื่อมีการท่องเที่ยวมากขึ้น หวังว่าการท่องเที่ยวจะสามารถสร้างมูลค่าให้แก่สินค้าชุมชน และทำให้ทรัพยากรที่มีในชุมชนเกิดมีมูลค่าเพิ่มขึ้น เป็นการขยายตลาดสินค้าให้มากขึ้นและมีคนซื้อมากขึ้น”

2. แนวทางการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว ได้แก่

2.1 การเพิ่มศักยภาพและความสามารถให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน และระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจและดำเนินงานให้สอดคล้องกัน ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “อยากให้มีการทำงานร่วมกันในหลาย ๆ ด้าน” เพื่อเป็นการพัฒนาระบบการบริหารจัดการในลักษณะการค้นหาทีมงานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย เรียนรู้ และประเมินศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุตลอดจนการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องร่วมกัน เพื่อนำไปเป็นการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

2.2 การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในทุกด้านและทุกระบวนการในการพัฒนาอย่างไรก็ตามหากทุกคนในท้องถิ่นขาดความรู้ประสบการณ์และทักษะที่เกี่ยวพันพัฒนาหรือการจัดการชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น จะทำให้คนในชุมชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดปัญหาวางแผนและดำเนินการและประเมินประสิทธิภาพได้อย่างมีคุณภาพดังนั้นการพัฒนาคนในท้องถิ่นโดยการอบรมให้ความรู้และประสบการณ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกด้านมากยิ่งขึ้นซึ่งส่งผลให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของตนเกิดความภาคภูมิใจและใช้มรดกทางวัฒนธรรมในทิศทางที่ดีขึ้นและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้นโดยความรู้ที่ได้นั้นจะต้องสามารถนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตจริงและทันต่อสถานการณ์เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในทุกระดับโดยมีการ สื่อความหมายทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “อยากให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมกันเยอะ ๆ เพื่อที่จะได้

ระดมความคิดเห็นในการพัฒนาที่ต้องตามความต้องการของประชาชน และลักษณะของพื้นที่ เพื่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการร่วมกันรับมือกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต”

2.3 ความร่วมมือ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือในด้านต่าง ๆ กับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน และภาคประชาชน เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจและประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นความพร้อมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “อยากให้หน่วยงานเข้ามาบริหารอย่างจริงจัง เพื่อเข้ามากำกับดูแล การทำงานให้เป็นระบบ ให้มีการจัดการที่ดีและมีประโยชน์แก่ชุมชน” ซึ่งความร่วมมือจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการท่องเที่ยวเพราะหากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มในชุมชนมีความขัดแย้งในวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวนั้นจะไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงต้องจำเป็นต้องเกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่ายและควบคุมการดำเนินงานในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจ การกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชน และนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายการกำหนด และวางแผนกลยุทธ์ รวมทั้งการดำเนินงานและประเมินผลร่วมกันเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวได้พัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น หน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) เป็นต้น

2.4 นโยบายด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวในตำบลหน้าพระธาตุนั้นยังประสบปัญหาโดยมีระบบการทำงานที่เป็นรเพียงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะสั้นๆเท่านั้น ไม่ได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “อยากให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่การทำเพียงโครงการที่สำเร็จแล้วก็ไปอย่างที่ผ่านมา” ซึ่งถ้ามีการกำหนดนโยบายจะเป็นเครื่องมือการขับเคลื่อนให้มีการดำเนินงานที่ได้สัมฤทธิ์ผลมากที่สุด โดยจะเป็นการกำหนดแผนทั้งในระยะยาว ระยะกลาง และในระยะสั้นแผนการดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทภายในชุมชนและได้อาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการในการส่งเสริมเพื่อให้พื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่น ตลอดจนมีการดำเนินการตามแผน เพื่อรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงการจัดกิจกรรมให้เกิดความน่าสนใจของท้องถิ่น

2.5 แนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว ได้แก่

2.5.1 การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ให้มีความหลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “กิจกรรมการท่องเที่ยวของเรามีอยู่ก็ดี แต่ควรที่จะเพิ่มเพื่อสร้างความดึงดูดในการท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้นโดยมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวในรูปแบบเดียวกันของพื้นที่อื่น” เพื่อสร้างความสมดุลเชิงเวลาและฤดูกาลท่องเที่ยว โดยเน้นเป็นกิจกรรมในรูปแบบการนำเที่ยว ด้วยรถนำเที่ยวของชุมชน เพิ่มกิจกรรมใหม่ให้มีความสอดคล้องเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความเพลิดเพลินและความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยการให้ความรู้จะเป็นรูปแบบการถ่ายทอดความคิดความรู้สึกรักของคนในท้องถิ่นรวมถึงความสำคัญความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวเข้าใจการอบรมให้คนท้องถิ่นสามารถสื่อ

ความหมายเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพและยังช่วยลดคดีด้านวัฒนธรรมอีกทั้งเพิ่มมูลค่า
ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเป็นต้น

2.5.2 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย โดยปัจจุบันการท่องเที่ยวในตำบลหน้าพระธาตุ
ไม่ได้มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน จึงทำให้การท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูด
ในมากนัก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวควรกำหนดกลุ่มเป้าหมาย จำนวนนักท่องเที่ยว จัดรายการ
การท่องเที่ยว โดยเน้นการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในพื้นที่
และนอกพื้นที่ ตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่า “อยากให้มีการท่องเที่ยวที่เน้นความเชื่อมโยงของ
เรื่องราวตำนานพระรถ ทั้งภายใน และภายนอกตำบลหน้าพระธาตุ เพื่อที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ
แก่นักท่องเที่ยว

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และขอเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยแบ่งการนำเสนอตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ศึกษาการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
2. แนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้แทนภาคประชาชน นักวิชาการ และการสัมภาษณ์ในรูปแบบไม่เจาะจงในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี รวมทั้งสิ้น 29 คน สามารถสรุปผลการศึกษาเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา
2. อภิปรายผลการศึกษา
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

เพื่อศึกษาการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ในการพัฒนาต้องคำนึงถึง ศักยภาพในทุกๆด้านเพื่อนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ในการพัฒนา เพื่อที่จะประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงสามารถจำแนกออกได้ 3 ด้าน คือ

1. ศักยภาพพื้นที่ ตำบลหน้าพระธาตุเป็นชุมชน เป็นชุมชนโบราณที่ได้รับความสนใจจากผู้ศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีตั้งแต่ พ.ศ 2474 และได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478 เมืองพระรถเป็นชุมชนเมืองโบราณที่เชื่อกันว่าเป็นเมืองในสมัยทวารวดีและมีการเจริญสืบเนื่องมาจนถึงสมัยลพบุรี เป็นขนาดใหญ่ในสมัยทวารวดี ที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน ที่มีเรื่องราวและความเชื่อที่เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจของชุมชนในตำบลหน้าพระธาตุ ซึ่งเป็นสถานที่ให้คนพื้นที่และนอกพื้นที่ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของสังคมท้องถิ่น ความเป็นมาของชุมชนในตำบลหน้าพระธาตุ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยโบราณสถานต่าง ๆ ในพื้นที่ของท้องถิ่น ตำบลหน้าพระธาตุ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ กล่าวคือถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเช่นนี้แล้วผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลหน้าพระธาตุ ได้สร้างวัฒนธรรมการเป็นอยู่ได้อย่างไร เช่น ลาวอาสาปากน้ำในยุคหลังที่เข้ามา แล้วมีจินตนาการในการผูกโยงเรื่องราวในพระรถเสนกับสิ่งก่อสร้างโบราณสถานต่าง ๆ และ ร่องรอยที่เป็นหลักฐานทางด้านวัฒนธรรมของคนในยุคแรกที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในขณะนั้น นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติเป็นการจัดแสดงถึง พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนตำบลหน้าพระธาตุ เช่น ประเพณีบุญเนินธาตุ การละเล่นผีนางดัง

การละเล่นวัวคน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่ถ่ายทอดเรื่องราวด้านความคิด ความเชื่อออกมาในรูปแบบของการจัดกิจกรรม นอกจากพิธีกรรมและความเชื่อในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุมีความเป็นเอกลักษณ์แล้วยังมีภูมิปัญญาที่สำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาจักสาน ประกอบด้วย ชะลอม ฝาชี ไซ กระจาด ตะกร้า เป็นต้น โดยจะสามารถพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ชุมชน

2. ศักยภาพของประชาชน ชุมชนตำบลหน้าพระธาตุมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชนมีส่วนร่วมเชิงเศรษฐกิจจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตาม ประเมินผล โดยมีผู้นำชุมชนที่เข้ามาเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงหน่วยงานต่าง ๆ ให้กับประชาชน สามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1.ด้านการรับรู้ข่าวสาร 2. ด้านประชุมรับฟังความคิดเห็น 3. การร่วมในการตัดสินใจ/การประเมินผล และ 4. ทักษะคิดของคน ในชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวของชุมชนคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาชุมชนได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการในการให้คำปรึกษาและแนะนำการดึงศักยภาพของผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและร่วมกันวิเคราะห์บริบทชุมชนเพื่อหาศักยภาพชุมชน ซึ่งในด้านการรับรู้ข่าวสารของตำบลหน้าพระธาตุเป็นรูปแบบการจัดประชุมเวทีประชาคม โดยมีรูปแบบการนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือโอกาสที่จะเข้ามาในชุมชนเพื่อที่จะพัฒนาและให้ประชาชนช่วยกันวิเคราะห์และตัดสินใจตลอดจนการประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสายของผู้นำชุมชน ท้องถิ่นในพื้นที่เป็นการแจ้งข่าวสารให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบอย่างทั่วถึง เพื่อให้หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3. ศักยภาพขององค์กรต่าง ๆ โดยมีหน่วยงานจากภาครัฐ ภาคีเครือข่ายทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชนให้การสนับสนุนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ สภาวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพนสนิมคม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ที่ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวภายในตำบลหน้าพระธาตุ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ มีการกำหนดนโยบาย แผนการดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทภายในชุมชนและได้อาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการในการส่งเสริมเพื่อให้พื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์และโดดเด่น

แนวทางการบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

- จุดแข็ง

1. ประชาชนมีความเชี่ยวชาญทางด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ เนื่องจากมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมารุ่นสู่รุ่นเป็นระยะเวลานาน โดยมีลักษณะที่เด่นตามแต่ละพื้นที่
2. มีถนนสายหลักที่สามารถเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค และจังหวัดอื่น ๆ ได้
3. ชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น และมีแหล่งโบราณคดีขนาดใหญ่
4. มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรูปแบบการท่องเที่ยว นวัตกรรมของสำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นผู้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ

5. กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่กระทบต่อพื้นที่ เป็นกิจกรรมเข้าชม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีในพื้นที่ รวมทั้งกิจกรรมสักการะสิ่งศักดิ์คู่ตำบลหน้าพระธาตุ

6. ผู้นำการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มผู้นำในชุมชน โดยกลุ่มผู้นำมีหน้าที่ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวมีการสร้างโอกาสการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งมีสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

7. ประชาชนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวภายในชุมชน

- จุดอ่อน

1. ปัญหาแรงงานต่างด้าว และประชากรแฝงในพื้นที่มีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุอยู่ใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมชลบุรี

2. ป้ายบอกทางไม่ชัดเจนจึงส่งผลให้นักท่องเที่ยว ไม่รู้จักสถานที่ท่องเที่ยวมากเพียงพอ

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวยังมีน้อยเกินไป เนื่องจากการท่องเที่ยวเพียงในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ และยังไม่มีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งการบริการด้านการท่องเที่ยว ยังไม่ได้มาตรฐานเป็นการจัดการท่องเที่ยวตามโครงการการสนับสนุนของภาครัฐ

4. ขาดทักษะการสื่อสาร และการนำเที่ยวของมัคคุเทศก์ ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารไม่ชัดเจน และมีการให้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลและการบูรณาการการทำงานร่วมกัน

5. เจตนารมณ์และความต้องการของชุมชนยังไม่ไปในทิศทางเดียวกัน โดยในชุมชน บางส่วนยังไม่เข้าใจความแตกต่างของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวทั่วไป

- โอกาส

1. การสื่อสาร โดย Social Media ทำได้ง่ายไม่เสียค่าใช้จ่าย และเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน การสื่อสารในช่องทาง Social Media ได้รับความนิยมในปัจจุบัน มีความรวดเร็วและเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย

2. ภาครัฐให้การสนับสนุนในการกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศ เพื่อเป็นรายได้ให้แก่ประเทศและพื้นที่ต่อไป

3. มีนโยบายเพื่อผลักดันการท่องเที่ยว ในระดับองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ และ จังหวัด

4. มีการขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยปัจจุบันการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

5. เอกชนให้การสนับสนุน เช่น โรงงานไฟฟ้า ในการให้งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุเพื่อให้มีความสะดวกสบายในการใช้ชีวิต ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพให้แก่คนในชุมชนเพื่อที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงต่อชุมชนต่อไป

- อุปสรรค

1. หน่วยงานมีข้อจำกัดในการสนับสนุนในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีหรือไม่เป็นไปตามความต้องการของชุมชน เนื่องจากแต่ละหน่วยงานต้องมีการวางแผนและจัดตั้งงบประมาณประจำปี ทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่อง เกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายแห่งและหลายรูปแบบในพื้นที่ใกล้เคียงมีการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในหลายชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีการเปรียบเทียบกิจกรรมและค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแหลมมะขามและชุมชนอื่น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการเดินทางไปท่องเที่ยวยังชุมชนอื่นมากขึ้น

3. ตำบลหน้าพระธาตุเป็นตำบลเล็ก ๆ ที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก

ดังนั้นแล้วเพื่อให้สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงมีการวิเคราะห์พื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาตรงต่อความต้องการและบริบทของพื้นที่ โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตำบลหน้าพระธาตุ

1.1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.2 การพัฒนาทางการตลาด

2. แนวทางการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว ได้แก่

2.1 การเพิ่มศักยภาพและความสามารถให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

2.2 การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น

2.3 ความร่วมมือของประชาชน หน่วยงาน และชุมชน

2.4 นโยบายด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. แนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว ได้แก่

3.1 การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

3.2 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ เป็นแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมในทุกด้านเพื่อให้มีประสิทธิภาพการพัฒนามากที่สุด ซึ่งสามารถพัฒนาแนวทางในการบริหารจัดการให้มีโอกาสให้ชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ตลอดจนการอนุรักษ์และการสืบสานต่อไปยังคนรุ่นหลัง เพื่อไม่ให้สูญหายไปและพัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่อื่นต่อไป

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดชลบุรี มีประเด็นการอภิปราย ผลการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านศักยภาพของพื้นที่ พบว่าตำบลหน้าพระธาตุมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มากเพียงพอต่อการท่องเที่ยวและมีความหลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภาษาถิ่น ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยยังมีคงรักษาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นอย่างดี มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่กระทบต่อพื้นที่ โดยดำเนินการสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น การจักสาน การละเล่น เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดวงทอง สรประเสริฐ (2560) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอำเภอน้ำขุ่น จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ในอำเภอน้ำขุ่นมีศักยภาพในการที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากอำเภอน้ำขุ่นมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในหลากหลาย

รูปแบบที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว อาทิเช่น การท่องเที่ยวในรูปแบบประวัติศาสตร์ โดยมีสถานที่สำคัญคือโบราณสถานเมืองพระรถ เนินโคกพนมดี วัดใต้ต้นลานและโบราณวัตถุที่มีการขุดค้นพบในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม เป็นต้น การท่องเที่ยวในรูปแบบศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อาทิเช่น งานประเพณีบุญกลางบ้าน งานไหว้พระจันทร์ การผลิตเครื่องจักสาน การเดินเืองกอและการละเล่นทายโจ๊ก และในรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีจุดชมค้างคาวแม่ไก่ในพื้นที่วัดหลวงพรหมวาส นอกจากสถานที่ต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาแล้วยังมีปัจจัยที่มีการสนับสนุนศักยภาพการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือการมีทุนสังคมในระดับที่เข้มแข็ง โดยมีความสามัคคีของประชาชนในอำเภอพนัสนิคมในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ และมีการร่วมกันสืบทอดและรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่มีความสำคัญจนมาถึงปัจจุบันและให้ดำรงอยู่ต่อไปในอนาคต การเดินทางเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ครบครัน ซึ่งสอดคล้องกับเทิดชาย ช่วยบำรุง (2552) ที่ได้กล่าวว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างจากอุตสาหกรรมอื่นเนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยมีลักษณะที่แตกต่างกัน ออกไปแต่ละพื้นที่ซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่ใช่อุตสาหกรรมในรูปแบบที่ชัดเจน แต่เป็นการ รวมตัวของอุตสาหกรรมอื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวตำบลหน้าพระธาตุ ก็ยังต้องมีส่วนในการพัฒนาเนื่องจาก ยังขาดกิจกรรมพิเศษที่จะช่วยส่งเสริมการตลาดและจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว และด้านธุรกิจบันเทิง ตลาดজনด้านความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของตลาดที่ปัจจุบันยังขาดการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวแคภายในชุมชนบางพื้นที่ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการหรือนโยบายของภาครัฐที่ช่วยกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชนเท่านั้น และยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของการท่องเที่ยวว่าเป็นกลุ่มใด และในส่วนของ การเป็นผู้ประกอบการยังไม่ได้มีการพัฒนาเพื่อที่จะสามารถรองรับการท่องเที่ยว ดังนั้นหากชุมชนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ ให้มีความต่อเนื่องและประสบความสำเร็จในระยะยาวแล้วต้องมีการสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เหมาะสมกับพื้นที่ เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการที่นักท่องเที่ยวจะตัดสินใจเข้ามาท่องเที่ยว

ผลการศึกษาด้านศักยภาพของตัวประชาชน ประชาชนในตำบลหน้าพระธาตุ ให้การต้อนรับด้วยไมตรีจิต โดยประชาชนมีความยินดีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวภายในชุมชน คนในชุมชนมีความเป็นมิตร มีความเป็นกันเองมีความพยายามให้การช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ทั้งด้านการให้ข้อมูล การบริการต่าง ๆ ถึงแม้จะไม่ใช่นักท่องเที่ยวโดยตรงของตนเองก็ตาม ประชาชนมีการรับรู้ข่าวสาร ช่วยกันวิเคราะห์และตัดสินใจ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสายของผู้นำชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่เป็นการแจ้งข่าวสารให้ประชาชนในพื้นที่รับทราบอย่างทั่วถึง มีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ประจำเดือนในพื้นที่ในด้านของการพัฒนาหรือด้านของปัญหาที่เกิดขึ้นและการแก้ไขปัญหาที่มีการร้องเรียนในการดำเนินการต่าง ๆ โดยแจ้งความคืบหน้าและปัญหาอุปสรรคที่พบเจอ ซึ่งจะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมด้วยโดยจะมาอธิบายและประชาสัมพันธ์แจกแจงรายละเอียดให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึงและมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ซักถามข้อคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมในการตัดสินใจ/การประเมินผล ให้เป็นการสอดคล้องการดำเนินงานในหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบและยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับองค์การบริหารส่วน

ตำบลหรือหน่วยงานนั้น ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา โดยปราศจากความขัดแย้งของคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่รู้เข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งทัศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยวของประชาชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่า ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น เหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปในรูปแบบของการอนุรักษ์ คือ การให้ความรู้ความเข้าใจแก่คนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการอนุรักษ์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2542) อธิบายถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชนในการทำให้เกิดการพัฒนาในท้องถิ่น เพื่อเป็นสถานที่ ตลอดจนการวางแผนการท่องเที่ยวที่ลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีการวางแผนและรองรับในเรื่องของผลกระทบเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่ และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมายังสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ ด้วยการนำเสนอเรื่องราวและเทศกาลที่มีการจัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประวัติศาสตร์ และเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เป็นระบบและมีความเรียบร้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำเนินการเพื่อวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวคือประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็นและความต้องการในการพัฒนาชุมชนสู่การเป็นท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างต้องอาศัยความร่วมมือทั้งเครือข่ายที่มีทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อที่จะสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับชุมชนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรพงศ์ ผูกภู และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมไทลื้อกรณีศึกษาบ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผลการศึกษาพบว่ามีการจัดการท่องเที่ยวได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีการทำงานอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นรูปแบบที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ และจากการศึกษาดังกล่าวยังค้นพบถึงปัญหาและอุปสรรคของการจัดการ คือ ในเรื่องของการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อคนในชุมชนในการรักษาศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เรื่องของกระบวนการในการพัฒนาทางความคิดเพื่อให้เกิดจากภายในของชุมชนและเรื่องของการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขง กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย (2561) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่าพื้นที่ของชุมชนท่ามะโอมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างจากชุมชนอื่น โดยชุมชนท่ามะโอมีสถานที่สำคัญคือ บ้านหลุยส์ บ้านสำนัก วัดปะตูบอง อีกทั้งยังมีวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนท่ามะโอที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานและมีความโดดเด่นเฉพาะถิ่น ดังนั้นชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัด

ลำปาง มีความพร้อมในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสอดคล้องงานวิจัยของ ดวงทอง สรประเสริฐ (2560) ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิง ประวัติศาสตร์ของอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ในอำเภอพนัสนิคมมี ศักยภาพในการที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อาทิเช่น การท่องเที่ยวในรูปแบบ ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวในรูปแบบศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น อาทิเช่น งานประเพณีบุญกลางบ้าน งานไหว้พระจันทร์ การผลิตเครื่องจักสาน และในพื้นที่ ตำบลหน้าพระธาตุมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวใน ปัจจุบันได้อย่างสะดวก และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้

ด้านศักยภาพขององค์กร พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องทำงานภายใต้ความร่วมมือ จากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งภาคประชาชน โดยภาคประชาชนสามารถให้ความ ร่วมมือในการแสดงความคิดเห็น ร่วมการปฏิบัติงานในการพัฒนา ส่วนภาคเอกชน เป็นในลักษณะ การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในด้านงบประมาณสนับสนุน แลพภาครัฐจะเข้ามาเป็นส่วนในการ ดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาที่มีในระดับของชุมชน อำเภอ และประเทศ เพื่อกำกับดู และตลอดจนการกำหนดนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวและเพื่อการบริหารงานของเป็นระบบลด ปัญหาที่จะเกิดจากการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมเกียรติ พันธธรรม และชิตพล ชัยมะดัน (2563) ที่ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขต พัฒนาพิเศษภาคตะวันออก กรณีศึกษาชุมชนปากน้ำประแสจังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า ชุมชน ปากน้ำประแสมีศักยภาพในการดึงดูดการท่องเที่ยวเนื่องจากมีทุนทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่มั่นคงที่ยังคง อยู่ไม่ว่าจะเป็นทุนทางวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความโดดเด่นที่ รวบรวมไว้อยู่ในสถานที่เดียวกันพร้อมทั้งมีกิจกรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งทางน้ำและทางบก เพื่อเป็นการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นประวัติศาสตร์วิถีชีวิตและ ในขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการจัดกิจกรรมและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยการวางแผนการ ขับเคลื่อนและการบูรณาการร่วมกันในระดับพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับภูมิภาคซึ่งมีความสอดคล้อง กับยุทธศาสตร์ชาติที่สามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการบนฐานทุนทาง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเป็นต้นโดยมีปัจจัยความสำเร็จในการบริหาร จัดการที่สามารถเพิ่มมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างรายได้ชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิตและสามารถสร้างความเจริญรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เพิ่มขึ้น รวมทั้งการดำเนินงานผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและทุกภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องเพื่อทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมั่นคงและยั่งยืนโดยมีการส่งเสริมการตลาดมีการใช้วิธี ประชาสัมพันธ์ให้กับทุกช่องทางเพื่อเป็นการสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในปัจจุบัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่มากยิ่งขึ้นเพื่อให้ประชาชนอยู่ดี ขึ้น และให้สถานที่เหล่านั้นเป็นที่น่าสนของนักท่องเที่ยว แต่การพัฒนามักมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ย่อม ต้องแนวทางในการพัฒนาที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ดังที่ได้กล่าวถึงผลกระทบที่ เกิดจากแหล่งท่องเที่ยวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ จะทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งความรุนแรงจะมีมากหรือน้อยย่อมแตกต่างกันไปตาม สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจะเกิดขึ้น

มากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1. นโยบายรัฐบาล 2. สถาบันหรือองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น จนทำให้เกิดผลกระทบต่อเอกลักษณ์เฉพาะจนลดคุณค่าลง 3. คุณภาพของประชากรในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เทิดชาย ช่วยบำรุง (2552) และมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Amorn (2011) กล่าวว่าผลกระทบของการท่องเที่ยวมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวก ได้แก่สร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ในหลายแห่งการท่องเที่ยวช่วยให้คนมีงานทำในท้องถิ่นไม่ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมือง การท่องเที่ยวมีส่วนกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจและสนใจในวัฒนธรรมของตนมากขึ้นทำให้สนใจศึกษาค้นคว้าและรู้พื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ช่วยฟื้นฟูหัตถกรรมพื้นบ้าน ดนตรี ศิลปะการแสดงไม่ให้สูญหายไป ในทางตรงกันข้ามตัวอย่างในด้านลบประกอบด้วย ปัญหาอาชญากรรมในท้องถิ่นที่มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนเกินกว่าความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ (Overtourism) ปัญหาโรคระบาดโดยมีนักท่องเที่ยวเป็นพาหะ และการสูญเสียและการถูกทำลายของสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ เป็นต้นและนอกจากนี้ผลกระทบต่อวัฒนธรรมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อความสวยงามในพื้นที่ต่าง ๆ ลดน้อยลงเนื่องจากการก่อสร้างโครงสร้างที่อาจจะทำลายสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ และการสร้างมลพิษทาง สถาปัตยกรรมและทัศนคติในการมองเห็นในส่วน of ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นได้แบ่งออกเป็นผลกระทบทางบวกและทางลบ

ผลกระทบทางบวกประกอบไปด้วยการส่งเสริมคุณภาพชีวิตทำให้ได้พบนักท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้นมีการเสริมสร้างประสบการณ์เรียนรู้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณค่าและประเพณีค่านิยมในทางที่บวกส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการส่งเสริมความเข้าใจในชุมชนที่แตกต่างกันเพิ่มความ ต้องการในการแสดงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการยอมรับในการแตกต่างของวัฒนธรรมสร้างความสุขให้กับจิตใจ เป็นต้น

ผลกระทบทางลบได้แก่การกระทำที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในสถานที่นั้น ๆ การเกิดปัญหาอาชญากรรมยาเสพติดที่เพิ่มมากขึ้นการลักลอบเพิ่มมากยิ่งขึ้นผลกระทบทางด้านภาษาและวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ไม่ต้องการการพัฒนาตลอดจนการพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแทนที่การตั้งถิ่นฐานของประชาชน ท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีวัฒนธรรมในทางที่ลบตลอดจนความสัมพันธ์กับธรรมชาติสังคมการเมือง และการมีส่วนร่วมลดน้อยลง

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว ต้องมีแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องกับพื้นที่ วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาจากผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2538) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยผลกระทบทางด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับชุมชนและสังคมในรูปแบบต่าง ๆ นั้นจะมีทั้งผลดีและผลเสียแต่สิ่งที่ควรคำนึงคือ รูปแบบของการจัดการบริหารการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงสมดุลของการพัฒนาให้ครอบคลุมในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเพื่อเพิ่มผลกระทบในแง่บวกให้มากขึ้นและลดระดับผลกระทบในแง่ลบให้น้อยลง โดยอาศัยรูปแบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์

จากผลการศึกษาวิจัย ที่ทำการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนทำให้เห็นว่า ชุมชนมีจุดแข็งด้านแหล่งท่องเที่ยวมีหลากหลาย ที่โดดเด่นในเรื่องของวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม อีกทั้งเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบการให้ความรู้ เรียนรู้วิถีชีวิต ที่สามารถมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม แต่ถึงอย่างไรก็ตามจุดอ่อนของชุมชนก็ยังคงมีอยู่ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ และไม่มีความต่อเนื่อง ดังนั้นแล้วจึงต้องพัฒนาการบริหารจัดการให้เป็นระบบ เพื่อที่จะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้น และพื้นที่จะได้รับการพัฒนา และมีการขับเคลื่อนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุกัญญา วงศ์เจริญชัยกุล (2561) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาพบว่าในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานีมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลากหลายแหล่งที่สำคัญ แต่ขาดการสนับสนุนในด้านการให้ความรู้ที่ถูกต้องในการเทคโนโลยี โดยประชาชนรุ่นใหม่ไม่มีการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นและในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งแนวทางในการพัฒนา คือการส่งเสริมงานประเพณีวัฒนธรรมให้เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่น เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายมากยิ่งขึ้นและให้สามารถเข้าถึงได้ง่ายโดยมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนและคนในชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมให้สินค้า OTOP ให้เป็นสินค้าหลักเพื่อสร้างความน่าสนใจและความต้องการแก่นักท่องเที่ยว

โดยชุมชนควรจัดให้มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์แก่กลุ่มอาชีพอย่างทั่วถึง มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการจัดระบบบัญชีการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตรวจสอบได้ เพื่อให้สมาชิกได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง เพื่อนำไปสู่การยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและท้องถิ่น โดยผู้นำชุมชนควรมีการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพัฒนาการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว มีการเน้นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว ช่วยส่งเสริมชุมชนให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างยั่งยืนและเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรพงศ์ ผูกู และ วราภรณ์ ดวงแสง (2561) ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมไทลื้อ กรณีศึกษานบ้านหลวงเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่ามีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีการทำงานอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นรูปแบบที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ และจากการศึกษาดังกล่าวยังค้นพบถึงปัญหาและอุปสรรคของการจัดการ คือ ในเรื่องของการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อคนในชุมชนในการรักษาศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เรื่องของกระบวนการในการพัฒนาทางความคิดเพื่อให้เกิดจากภายในของชุมชนและเรื่องของการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

สถานภาพทางสังคม และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมี เรื่องของระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ด้วยลักษณะของคนในชุมชนที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดเห็นหรือระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนใน

การจัดการการท่องเที่ยวเป็นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ในการค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหาในการปฏิบัติงาน การตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลร่วมกันที่ถือว่าอยู่ในระดับดี ซึ่งในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเพราะว่าส่วนใหญ่ทุกชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ของตนเป็นอย่างดีและการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การได้รับผลประโยชน์ที่ยั่งยืนจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับดีมาก โดยเฉพาะการได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวภายนอกชุมชนจากสื่อต่าง ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ อิทธิชัย ธนพิบูลย์ (2555) การมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มการพัฒนา การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนา รวมทั้งการปฏิบัติการติดตามและประเมินผลตามแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น และสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530) โดยมีการแบ่งกระบวนการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาค้นหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลของการดำเนินงาน

ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี สอดคล้องกับการศึกษาของ ปณิตฐา ตาคำ (2562) ศึกษาการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยเตย อำเภอข้าสูง จังหวัดขอนแก่น พบว่าแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยเตยเป็นชุมชนที่มีศักยภาพโดยสามารถพัฒนาให้มีการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยสามารถแบ่งได้ 4 ด้าน ประกอบด้วยด้านที่ 1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งน้ำที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพปลูกผักปลอดสารพิษที่มีความสำคัญและเข้มแข็ง ด้านที่ 2 ด้านองค์กรชุมชน ซึ่งคนในชุมชนให้การสนับสนุนและความสำคัญของการมีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นทุกกระบวนการ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินและการตรวจสอบ ผู้นำชุมชนมีวิสัยทัศน์และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ด้านที่ 3 ด้านการจัดการ ไม่มีรูปแบบการจัดการแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยกระบวนการทำงานจะเป็นการวางแผนที่กำหนดทิศทางพัฒนาจากการที่ชุมชนได้นำเอาปัจจัยด้านต่าง ๆ ชุมชนมาใช้ในการพัฒนาและในด้านที่ 4 ด้านการเรียนรู้ มีกระบวนการเรียนรู้จากภายในและภายนอกที่ได้จากคนในชุมชนวิเคราะห์บริบทของชุมชนและได้มีการศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ และในส่วนของการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยเตยจำเป็นต้องพัฒนาความพร้อมในการจัดการเพื่อการรองรับอย่างมืออาชีพ ซึ่งจะสามารถแบ่งได้ 3 ด้าน คือด้านการสื่อสารด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว และด้านกิจกรรมในการท่องเที่ยว เพื่อทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมั่นคงและยั่งยืนโดยมีการส่งเสริมการตลาดมีการใช้วิธีประชาสัมพันธ์ให้กับทุกช่องทางเพื่อเป็นการสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในปัจจุบันตลอดจนการจัดกิจกรรมและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยการวางแผนการขับเคลื่อนและการบูรณาการร่วมกันในระดับพื้นที่ระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม

มีครบทุกทุนในพื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยวและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีแนวทางดังนี้ 1. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2. แนวทางการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว 3. แนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระยะยาว เนื่องจากการสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งกว่าจะสำเร็จต้องใช้ระยะเวลา

1.2 หน่วยงานภาครัฐจะต้องมีนโยบายในการจัดให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาด ด้านการผลิตภัตตาคาร ด้านการประชาสัมพันธ์ แก่ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายในการส่งเสริมการสร้างประชาชนและภาคเอกชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น

1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายให้หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องดำเนินการในติดตามการทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 แหล่งท่องเที่ยวแต่ละที่ที่ต้องค้นหาอัตลักษณ์ของตนเองให้เจอ และนำเสนอจุดเด่นของตนโดยไม่ซ้ำกับที่อื่น

2.2 ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ควรจัดให้มีมัคคุเทศก์ หรือนักเล่าเรื่องชุมชน หรือผู้ต้อนรับให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว

2.3 ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะต้องบูรณาการทำงานร่วมกันจากเครือข่ายภายในชุมชนและนอกชุมชน

2.4 แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องมีกิจกรรมอยู่เสมอและมีความหลากหลาย เพื่อเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวและเป็นให้ชุมชนได้มีกิจกรรมร่วมกันในฐานะของผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมต่อไป

2.5 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องมีการอนุรักษ์วิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมเดิมเอาไว้เพื่อเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นในการดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ เพื่อสร้างเครือข่ายพื้นที่การท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเดียวกันกับเชิงวัฒนธรรมตำบลหน้าพระธาตุ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความเหมือน ความแตกต่างของสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.3 การศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการสัมภาษณ์เชิงลึกนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ เพื่อทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวและได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึก สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรขวัลย์ คณียพันธุ์ และคณะ. (2564). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบสเตเคชั่นสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย กลุ่มมิลเลนเนียลส์ ช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 สู่ Next Normal ในกรุงเทพมหานคร. คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย. (2557). กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2557.
http://law.disaster.go.th/downloaddetail.law-2.201/7116/menu_3607/675.1
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2553). รายงานประจำปี พ.ศ. 2553. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอผลการศึกษาโครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ.
https://secretary.mots.go.th/policy/more_news.php?cid=26
- กองสวัสดิการสังคมองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ. (2565). รายงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565. http://naprathad.go.th/ita.php?cat_id=86
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2545). เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2545. กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การประปาส่วนภูมิภาคสาขาพนัสนิคม. (2565). รายงานประจำปี 2565.
<https://www.pwa.co.th/support-units/nogift-policy/report-2565>
- กิตติกรณ์ สมยศ. (2562). การพัฒนาศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าน่าน. (รายงานการวิจัย). วิทยาลัยชุมชนน่าน.
- กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย. (2561). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 6(1), 131 – 148.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (2565). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570). <https://lib1.dss.go.th/bsti/index.php/th/registration-form/6827-140d070s00000000003900>
- งามพิศ สัตย์สงวน และคณะ. (2540). วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย: การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. (รายงานผลงานวิจัย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จังหวัดชลบุรี. (2565). แผนพัฒนาจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2561 - 2565 ฉบับทบทวน พ.ศ. 2564 เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดชลบุรี. “เมืองนวัตกรรม เศรษฐกิจชั้นนำของอาเซียน”.
http://www.chonburi.go.th/website/info_organ/about5/topic56
- จารุจน์ กลิ่นดีปสี. (2541). การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา: อุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิตบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- จารุวรรณ ณะกิจ. (2557). รูปแบบการสื่อความหมายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัดพะโคะ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- จิระนันท์ ชัยรัตน์คำโรจน์ และพัชร์สรณ์ วรรณศิริกุล. (2564). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(11), 259-276.
- ชาญชัย ดวงจิต. (2536). การท่องเที่ยวกับปัจจัยด้านจิตวิทยา. จุลสารการท่องเที่ยว, 2(3), 75 - 86.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. 21 เซ็นจูรี.
- ชาย โพธิ์สีดา. (2554). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 7). อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2538). การท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ฐิตวราภรณ์ พูลทรัพย์. (2564). การศึกษาองค์ประกอบเชิงยืนยันการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนวิถีชาวนาภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดลฤทัย ไกรวรรณกุล. (2554). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน Sustainable Tourism. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ดวงทอง สรประเสริฐ. (2560). แนวทางการพัฒนาสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอำเภอนันทบุรี. วารสารกระแสนวัตกรรม, 21(40), 100-113.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). ชุดโครงการ "วาระแห่งชาติเพื่อการพัฒนาและจัดการ การท่องเที่ยวสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ปี 2552". สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว.
- ธรรมศักดิ์ ใจนันท. (2542). สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ธีระพงษ์ ภูมิปาณิก. (2562). ปัญหา ข้อจำกัด และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย. คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธีระพล อรุณะกลีกร. (2542). สารสำคัญแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2542 - 2549. วิญญูชน.
- นภธร ศิวรัตน์, สันยา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2562). การยกระดับการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชนสร้างสรรค์ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 6(3), 533-547.
- นฤตม ทิมประเสริฐ. (2554). กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นางประไพ สุรินทร์. (2566, 26 มีนาคม). ประชาชนชุมชน. สัมภาษณ์.

- นางวจี เสริมศักดิ์ศิริ. (2566, 25 มีนาคม). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ. สัมภาษณ์.
- นางวารุณี พิมพ์แป. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นางสาวกัลย์สินี ชะนะ. (2566, 22 เมษายน). นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ. สัมภาษณ์.
- นางสาวชิตชนก โอฬารมพฤกษ์. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นางสาวฐิตาภรณ์ ภูขำ. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นางสาววีรียา อุ่นใจ. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นางสาวศิโรรัตน์ สิริวาณีปกรณ์. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นายกฤษดา สังข์เกตุ. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นายไกรณฤทธิ์ ศรีรัตน์. (2566, 11 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นายจิรโรจน์ อยู่เย็นนันทกุล. (สัมภาษณ์, วันที่ 22 มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2. สัมภาษณ์.
- นายจิรศักดิ์ รักดี. (2566, วันที่ 22 มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3. สัมภาษณ์.
- นายแฉล้ม จูเขียว. (2566, วันที่ 25 มีนาคม). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4. สัมภาษณ์.
- นายธวานันท์ ลุนบง. (2566, วันที่ 22 เมษายน). นักวิชาการการศึกษา. สัมภาษณ์.
- นายศิริชัย วัฒนะชัย. (2566, วันที่ 22 มีนาคม). ปราชญ์ชุมชน. สัมภาษณ์.
- นายศิวตล สาขชัยภูมิ. (2566, วันที่ 20 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- นายสมชาย แซ่ไ้ว. (2566, วันที่ 21 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- นายสมยศ สุวรรณนาวุธ. (2566, วันที่ 20 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- นายสุชาติ ภูเพ็ชร. (2566, วันที่ 2 เมษายน). สัมภาษณ์.
- นายอริก ศรีม่วง. (2566, วันที่ 21 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุษบา สิทธิกร และสิริวัฒนา ไจมา. (2552). *การพัฒนาบทบาทองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมและสนับสนุนความพร้อมของเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในกลุ่มภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปณิตฐา ตาคำ. (2562). *การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านห้วยเตย อำเภอข้าสูง จังหวัดขอนแก่น*. *วารสารวิชาการธรรมศาสตร์*, 19(2), 203 - 214.
- ประสารโชค ฐะนุติ. (2565). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี*. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 12(1), 39 - 45.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). *รายงานการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. สถาบันไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระอธิการ มงคลกุนทิ, จิรศักดิ์ ปันลำ และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์. (2022). *แนวทางการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในอำเภอลำปาง*. *วารสารปัญญา*, 29(1), 1 - 13.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2550). *ความหมายของการจัดการบริหารจัดการ*. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน. โสภาคการพิมพ์.
- ภัชลดา สุวรรณนวล และพระอธิการธวัชชัย แสงโสมณ. (2565). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาป้อย่างยั่งยืน โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน. วารสารมหาจุฬานาครธรรมศน์, 9(2), 290 - 307.
- ภัทรา แจ่มใจเจริญ. (2558). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ชุมชนโอหังมาจิ หมู่บ้านชีราคว่าโก จังหวัดกิฬ ประเทศญีปุ่น. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภารดี มหาขันธ. (2531). “ชลบุรีในประวัติศาสตร์” ใน ร่มเกล้าชาวชล. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). การจัดการการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 8). ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน 2542. นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- ราณี อีสัยกุล. (2546). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเอกสารการสอนชุดฝึกอบรมทางไกล. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ฤทธิ อนุจรพันธ์. (2543). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่ออำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรพงศ์ ผูกภู และคณะ. (2564). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้พลวัตของการเปลี่ยนแปลง: บ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่สลอง จังหวัดเชียงใหม่. [รายงานวิจัย]. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- วรภาพ วงศ์รอด. (2557). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน วัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 9(26), 13 - 28.
- วรรณ วาษ์วานิช. (2546). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณพร วณิชานุกร. (2540). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. ทรรปศิลป์.
- วรรณพิช กิจวัฒนา. (2018). ยุทธศาสตร์ระดับ ‘การท่องเที่ยวในอีอีซี’ ดันท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดี เข้าพื้นที่ พัฒนา ‘วงแหวนท่องเที่ยวอีอีซี’ อย่างยั่งยืน <https://www.salika.co/2019/02/18/eec-tourism-strategy-plan>
- วันสาด ศรีสุวรรณ. (2553). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มน้ำตาป. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- วัลลภ ทองอ่อน. (2547). การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวอำเภอแม่สลอง จังหวัดตากสู่เมืองมะละแหม่ง สหภาพเมียนมาร์ : เส้นทางสายวัฒนธรรม ธรรมชาติและการค้า. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. [รายงานวิจัย]. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- วิชัย เทียนน้อย. (2533). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (พิมพ์ครั้งที่ 2). อักษรวัฒนา.
- วินิจ วีรยางกุล. (2539). การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. โอเดียนสโตร์.
- วิภา ศรีระทุ. (2551). ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2530). *การบริหารและการจัดการทางทรัพยากรธรรมชาติ: บทบาทขององค์กรในท้องถิ่น*. โอเดียนสโตร์.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. (2529). แนวคิดด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อมรดกศิลปวัฒนธรรม. *จุลสารการท่องเที่ยว*, 4(1), 40 - 42.
- วิสาชา อุเทนพะนัน. (2546). *สภาพและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา*. งานนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ศรัญญา วรากุลวิทย์. (2551). *ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สามลดา.
- เศกสรรค์ ยงวิชัย. (2535). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. [เอกสารประกอบการสอน]. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สถาพร ถาวรธวัช. (2554). เส้นทางท่องเที่ยวสถานธรรมและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจังหวัดชัยนาท. *วารสารจันทร์เกษมสาร*, 17(32), 49 - 55.
- สุจิตราภา พันธวิไล และธีรเทพ ชนโมตรี. (2550). *ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมเกียรติ พันธธรรม และชิตพล ชัยมะดัน. (2563). รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในเขตพัฒนาพิเศษ ภาคตะวันออก กรณีศึกษา ชุมชนปากน้ำประแส จังหวัดระยอง. *วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต*, 16(3), 89 - 109.
- สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต. (2531). แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเมือง. *วารสารท้องถิ่น*, 8(9), 71 - 72
- สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. (2530). *การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*. สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ.
- สำนักงานทะเบียนราษฎร อำเภอนนทบุรี. (2565). *รายงานจำนวนประชากร ประจำปี 2563-2565*. <http://data.cbo.moph.go.th/DATA-PERSON.php>
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2548). *คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอำเภอนนทบุรี. (2565). *รายงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565*. http://www.chonburi.local.go.th/public/person/data/chart/structure_id/18/menu/253
- สุกัญญา วงศ์เจริญชัยกุล. (2561). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอเมืองจังหวัดอุทัยธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุจิตราภา พันธวิไล และธีรเทพ ชนโมตรี. (2550). *ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุธาสนี ขวนไชยะกุล. (2553). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเกะล้าน จ.ชลบุรี ของนักท่องเที่ยวชาวไทย*. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุพัตรา คำจันทร์. (2558). *รูปแบบการท่องเที่ยวของอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานีในมุมมองของนักท่องเที่ยวชาวไทย*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- เสรี วงศ์ไพจิตร. (2530). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและปีท่องเที่ยวไทย. *จุลสารการท่องเที่ยว*, 6(1), 2 - 3.
- ให้กาลเวลาเล่าเรื่องสยามแต่ปางก่อน. (2566). การแต่งการของชาวลาวในอดีต.
<https://m.facebook.com/p/%20%99-100057853602143>
- อคิน รพีพัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย*. ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- องค์การการค้าโลก World Trade Organization : WTO. (2547). *จัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสำหรับประเทศไทย*.
<http://tourismlibrary.tat.or.th/medias/T19929.pdf>
- องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ. (2562). *สืบสานประเพณีงานบุญเนินธาตุ ประจำปี 2562 วันที่ 11 - 12 พฤษภาคม 2562*. <http://www.naprathad.go.th/>
- องค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570) ฉบับทบทวนในปี พ.ศ. 2565*. สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหน้าพระธาตุ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี.
- อดุลย์ กองสมุทร. (2543). *การบริหารจัดการที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- อนุภาพ ธีรลาภ. (2528). *การวิเคราะห์เชิงสมมติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี*. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2542). *ชุมชน ทรัพยากร และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม*. [เอกสารประกอบการสอน]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรนุช ศิลปมณีพันธ์. (2547). *ลักษณะชายฝั่งทะเลที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่งทะเลประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อารีย์ นัยพินิจ และฐิรชญา มณีเนตร. (2551). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านบุไทรโฮมสเตย์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา*. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อิทธิชัย ธนพิบูลย์. (2555). *การมีส่วนร่วมของประชาสังคมในการจัดการสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายรักษ์ทะเลกรุงเทพและสิ่งแวดล้อม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรรษา วิสกุล. (2563). *ดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การกีฬาแห่งประเทศไทย พ. ศ. 2563-2564 ประจำปี ปังบประมาณ พ. ศ. 2561*. สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เอกลักษณ์ ณีฤทธิ และพรทิพย์ พันธุ์ยุรา. (2564). *แผนสิ่งแวดล้อมชุมชนเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เขตพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ พื้นที่เทศบาลนครแหลมฉบัง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี*. *วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง*, 10(1), 74 - 91.

เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2558). การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ. *วารสารการวัดผลการศึกษา*, 17(1), 4 - 5.

Praphan, A. (2011). *Guidelines for local museum Establishment: A case study of Naphrathat Sub-district, Panasnikom District, Chonburi Province*. Faculty of Political Science and Law. Burapha University.

Sortrakul, S., & Taweepornprathomkul, S. (2013). Guideline for participatory community tourism management in Songprake Sub-district Phang-nga Province. *Journal of Sports Science and Health*, 14(3), 157-171.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาวปณิชา กลิ่นจันทร์
วัน เดือน ปี เกิด 2 สิงหาคม พ.ศ. 2539
สถานที่เกิด ชลบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน 18/18 (หมู่บ้านมายพร้าว) หมู่ที่ 3 ตำบลนามะตูม อำเภอนนทบุรี
จังหวัดชลบุรี 20140
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2563 วิทยาศาสตรบัณฑิต (ภูมิสารสนเทศศาสตร์)
มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2566 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์
การเมืองและการจัดการปกครอง) มหาวิทยาลัยบูรพา
รางวัลหรือทุนการศึกษา ทุนการศึกษาระดับปริญญาโท จากโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร

